

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Наталія Павліха
Ольга Корнелюк

**АКТИВІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ**

МОНОГРАФІЯ

Луцьк
Вежа-Друк
2019

УДК 339.92(477-2)

Рекомендовано вченою радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 14 від 29.11.2018 р.)

Рецензенти:

Карий О.І. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка»;

Петкова Л.О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки та бізнесу Черкаського державного технологічного університету.

Павліха Наталія

П 12 Активізація транскордонного співробітництва міських поселень [Текст]: монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ольга Антонівна Корнелюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 212 с.

ISBN 978-966-940-239-4

У монографії розкрито концептуальні засади активізації транскордонного співробітництва. Розвинуто методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень. Удосконалено концептуальні засади активізації транскордонного співробітництва. Обґрунтовано місце та значення міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва. Проведено аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в Україні та діагностику транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні. Обґрунтовано стратегічні напрями та удосконалено організаційно-економічний механізм активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Запропоновано форми активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Видання рекомендоване науковим працівникам, викладачам, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів, спеціалістам державних і регіональних органів управління, місцевого самоврядування, а також широкому колу читачів, котрі цікавляться питаннями активізації транскордонного співробітництва.

УДК 339.92(477-2)

© Павліха Наталія, Корнелюк Ольга, 2019

ISBN 978-966-940-239-4

Присвячуємо цю книгу пам'яті видатних вчених України. Коло їх наукових інтересів охоплювало широкий спектр питань розвитку продуктивних сил і регіональної економіки. Вони є талановитими дослідниками проблематики транскордонного співробітництва та засновниками потужних наукових шкіл на Волині, що мають багато послідовників. Як мудрі наставники, здійснили вагомий внесок у формування наукового, професійного і особистого світогляду авторів цієї монографії.

Луцишин Петро Васильович

Доктор географічних наук,
професор, Заслужений діяч науки і
техніки України, академік
Академії наук вищої школи
України

08.07.1949 – 01.01.2004

Павлов Володимир Іванович

Доктор економічних наук,
професор, Заслужений економіст
України, академік Академії
економічних наук України та
Української Академії економічної
кібернетики

01.05.1946 – 26.12.2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСІВ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ	8
1.1. Концептуальні засади активізації транскордонного співробітництва.....	8
1.2. Міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва.....	24
1.3. Методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень.....	36
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ	51
2.1. Аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в Україні.....	51
2.2. Діагностика транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні (на прикладі Волинської області).....	76
2.3. Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень (на прикладі Волинської області).....	90
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ	104
3.1. Моделювання та стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень	104
3.2. Організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва.....	125
3.3. Розвиток форм активізації транскордонного співробітництва міських поселень.....	137
ВИСНОВКИ.....	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	162
ДОДАТКИ.....	186

ВСТУП

У сучасних умовах транскордонне співробітництво регіонів України виступає сприятливим чинником поглиблення процесів європейської інтеграції та засобом реалізації євроінтеграційних орієнтирів країни. В умовах реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, коли державна стратегія транскордонного співробітництва характеризується фрагментарністю й недостатньою скоординованістю, потребують розробки та реалізації напрями вдосконалення транскордонного співробітництва. Відтак проблеми активізації транскордонного співробітництва актуальні як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Потужним потенціалом для розвитку транскордонних зв'язків володіють міські поселення. Проте механізми реалізації транскордонного співробітництва міських поселень України в сучасних умовах є недостатньо ефективними. У зв'язку з цим постає необхідність наукового обґрунтування транскордонного співробітництва міських поселень, особливостей і стратегічних напрямів їх розвитку як центрів активізації транскордонного співробітництва.

Теоретико-методологічні й прикладні положення транскордонного співробітництва досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Ю. Барський, П. Беленький, В. Будкін, Б. Буркінський, В. Гоблик, М. Долішній, А. Вавринюк, П. Ван-Рун, Л. Давиденко, І. Журба, В. Зеліч, В. Кравців, В. Лажнік, М. Лендел, А. Литвинюк, П. Луцишин, Ю. Макогон, С. Максименко, Н. Мікула, О. Мілашовська, В. Павлов, Н. Павліха, С. Писаренко, Д. Стеченко, І. Студеніков, Р. Федан, І. Цимбалюк, А. Ярош й ін. Проблематику розвитку міських поселень розглядали науковці О. Безлюбченко, О. Бойко-Бойчук, А. Доценко, М. Дьомін, Р. Гуляк, О. Завальний, Г. Заваріка, В. Загородній, О. Карий, В. Кравченко, І. Маєргойз, К. Паливода, Л. Петрук, В. Прибиткова, Ю. Пітюренко, Б. Хорев та ін.

Аналіз наукової літератури стосовно розвитку транскордонного співробітництва й міських поселень дав підставу виявити недостатнє обґрунтування теоретико-методичних і практичних засад активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Наведені положення зумовили актуальність, наукову та практичну цінність, основні цілі й завдання дослідження.

Метою монографії є теоретико-методичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Для досягнення зазначеної мети поставлено й виконано такі завдання:

- розкрити концептуальні засади активізації транскордонного співробітництва;
- визначити міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва;
- розвинути методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень;
- провести аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в Україні;
- здійснити діагностику транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні;
- визначити рівень транскордонного співробітництва міських поселень;
- здійснити моделювання та обґрунтувати стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень;
- удосконалити організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації їх транскордонного співробітництва;
- розробити рекомендації щодо розвитку форм активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, укази Президента України; офіційні матеріали Державної служби статистики України та її регіональних підрозділів; міжнародно-правові документи; наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких висвітлено фундаментальні положення щодо розвитку транскордонного співробітництва й міських поселень; електронні ресурси, представлені в мережі Інтернет; результати власних напрацювань авторів, аналітичні розрахунки, здійснені під час виконання роботи тощо.

Основними результатами теоретико-методичного та прикладного характеру, що одержані у процесі дослідження та відображені у монографії, є: удосконалення концептуальних засад активізації транскордонного співробітництва, які, на відміну від наявних, ґрунтуються на застосуванні сукупності засобів і заходів, спрямованих на поглиблення та розширення транскордонних зв'язків завдяки використанню різноманітних форм транскордонного

співробітництва на міжнародному й регіонально-локальному рівнях; удосконалення методичного підходу до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень за допомогою виокремлення послідовних етапів, які включають аналіз передумов і факторів активізації транскордонного співробітництва на національному та регіональному рівнях, що дає можливість об'єктивно оцінити рівень транскордонної співпраці міських поселень, розробити стратегічні напрями її активізації на основі моделювання та оперативно реагувати на зміну транскордонного середовища; удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку міських поселень у контексті активізації їх участі в процесах транскордонного співробітництва, в основу якого покладено використання досвіду ЄС у контексті реалізації Угоди про асоціацію України і ЄС, що є відкритою й динамічною системою принципів, методів та інструментів створення сприятливого транскордонного середовища для розвитку міських поселень; подальший розвиток поняттєво-термінологічного апарату дослідження та наукових підходів до визначення факторів розвитку транскордонного співробітництва міських поселень, розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень, на основі результатів моделювання та визначення основних складників його розвитку; розробка рекомендацій щодо активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Монографія характеризується значною теоретичною цінністю, оскільки ґрунтовно відображає концептуальні засади, обґрунтування необхідності та розробку напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень у контексті поглиблення євроінтеграційних процесів України. Прикладний характер книги полягає у тому, що основні положення, викладені авторами, доведені до рівня методичних розробок та прикладних рекомендацій, запровадження яких дасть змогу удосконалити транскордонне співробітництво міських поселень.

Теоретико-методологічні положення монографії можуть бути використані керівниками й спеціалістами, органами державного та регіонального управління, місцевого самоврядування для прийняття практичних рішень, опрацювання моделей розвитку міських поселень у контексті активізації їх транскордонного співробітництва, здійснення транскордонного партнерства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСІВ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

1.1. Концептуальні засади активізації транскордонного співробітництва

Євроінтеграція є одним із ключових зовнішньоекономічних пріоритетів України впродовж тривалого часу. В останні роки зростає актуальність цього напрямку та очевидною стала необхідність отримання доступу до європейських ринків товарів, послуг, робочої сили та капіталу. Військові дії на Сході стали поштовхом для шляхів зміцнення політичної позиції України й збереження її суверенітету, а це залежить значною мірою від економічного складника. Здійснюються реформування задля адаптації до вимог ЄС та подальшого вступу України в євроінтеграційні структури.

Сучасні тенденції міжнародних економічних відносин приводять до поглиблення зв'язків між країнами і відображаються в об'єднанні спільних зусиль для досягнення їх сталого просторового розвитку. У міжнародних економічних відносинах *співробітництво* є проявом інтеграційних процесів. Загальновідомо, що ефективність функціонування інтеграційних об'єднань повною мірою залежить від реалізації співробітництва окремих елементів об'єднання. Утім, у літературі відзначено відмінність між поняттями «інтеграція» та «співробітництво». Якщо «інтеграція» передбачає вироблення спільної політики й передачу державами учасницями частини суверенітету спільним інститутам, то «співробітництво» переважно не виходить за межі суверенітету. Спільними для цих двох понять є єдність цілей і завдань учасників та взаємовигода під час взаємодії [234].

Інтеграція є результатом взаємодії суб'єктів суспільних відносин, а не їх односторонніх дій. При цьому потрібно зазначити, що інтеграційні процеси реалізуються в системі міжрегіональних відносин, а найчастіше проявляються в глобальному масштабі. Процес європейської інтеграції містить не лише економічну складову частину, для поглиблення економічних зв'язків обов'язковою є наявність добросусідських суспільних відносин. Типові перешкоди для цього процесу – етнічні, історичні, культурні відмінності, які можуть породжувати конфліктні ситуації. Такі відмінності існують не

лише між окремими країнами, але і у межах однієї держави між її територіальними одиницями в регіонах та їхніми міськими поселеннями.

Теоретичні засади розвитку *транскордонного співробітництва* формувалися поступово. Спершу дослідження співробітництва між державами велись із позиції співпраці й конфліктів. Представники міжнародно-політичної теорії виділяли дві основні парадигми – ліберальну (20-ті рр.) і реалістичну (30-ті рр.). Дослідженням конфліктів надавали більше уваги, про що свідчать спроби в 50-ті рр. відокремити конфліктологію в самостійний напрям теорії міжнародних відносин. Що стосується проблеми міждержавного співробітництва, то їй відводили вторинну роль і робота в цій сфері мали несистемний характер. Так, пріоритетними напрямками були дослідження, які стосувалися військово-політичних союзів й економічної допомоги слаборозвиненим країнам. Інтеграційні процеси розглядали як один із типів міждержавного співробітництва. Лише у 80-х рр. вивчення міждержавного співробітництва почало набувати самостійного характеру, зокрема досліджувалися внутрішні та зовнішні фактори співробітництва, причини виникнення, його форми, типи й результати [229].

Одним із перших досліджувати єврорегіони в межах Європейського Союзу почав Дені де Ружмон. У «Відкритому листі до європейців» (початок 1960-х років) він писав, що «в Європі майбутнього, звільненій від тиранії політичних та адміністративних кордонів, установлених для етнічних й економічних реалій, незабаром вималюються, організуються та утвердяться регіони. Вони прийдуть до об'єднання за подібністю та взаємодоповнюваністю, ... незважаючи на старі кордони». Також відомими зарубіжними фахівцями з питань розвитку транскордонного співробітництва є Реміджіо Ратті, Жан-Пол Ленер, Дж. Деллі Зотті, Жасміна Клойчник [2, с. 19].

Для розвитку транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи велике значення мали досвід функціонування єврорегіонів у Західній Європі й допомога загальноєвропейських інституцій. Активізація транскордонних зв'язків привела до поглиблення наукових досліджень у цій сфері та українськими науковцями. Так, вагомий внесок зробили З. С. Варналій, Ю. М. Білоконь, І. О. Фомін, І. В. Ілько, М. М. Палінчак, М. А. Лендел, П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула, В. Герин, М. І. Долішній,

Ю. М. Пахомов, О. С. Передрій, С. І. Устич, С. І. Мітряєва, Є. Кіш, П. Шишолін, С. Дмитров, С. Костюк, П. В. Луцишин, С. Ю. Максименко, І. В. Студенніков й ін. Однак, як зазначив І. В. Артьомов, бурхливий розвиток транскордонного співробітництва на західних кордонах України з початку незалежності певним чином випередив становлення теоретичних засад дослідження цього питання вітчизняними вченими, у зв'язку з чим ця проблематика стала предметом дослідницьких планів провідних українських академічних установ (Київського Інституту світової економіки і міжнародних відносин та його Ужгородського відділу, Львівського інституту регіональних досліджень НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень) [2, с. 22].

О. С. Передрій виділяє два основні етапи транскордонного співробітництва країн Західної й Східної Європи. Перший – період існування СРСР і країн соціалістичного табору (до початку 90-х рр. ХХ ст.), коли відносини між їхніми прикордонними регіонами були епізодичними та стосувалися в основному співробітництва в галузі культури, а решта форм не могли повноцінно розвиватися через їх заполітизованість. Другий етап – після розпаду Радянського Союзу. Для нього властивий бурхливий розвиток різноманітних форм транскордонного співробітництва [176, с. 234].

В. С. Будкін виокремив три етапи прикордонного співробітництва країн пострадянського та постсоціалістичного простору: 50-60-ті рр. ХХ ст., коли співробітництво лише починалось і реалізовувалось у вигляді обміну досвідом та спеціалістами; 70-80-ті рр. ХХ ст. характеризуються поглибленням співпраці та появою прикордонних торговельних зв'язків; з кінця 80-х років регіони набули більшого значення у міжнародних стосунках [23].

І. Є. Журба більш детально систематизовує етапи розвитку європейського транскордонного співробітництва та виокремлює чотири етапи (таблиця 1.1).

На основі динаміки транскордонних відносин Журба Є. І. виділяє шість етапів транскордонного співробітництва [67]:

– цілковита відсутність відносин – коли сусідні держави мають різні політичні системи та невирішені конфлікти;

– обмін інформацією – етап налагодження перших стосунків, для нього властиві неформальні зустрічі між політичною та адміністративною владою, обмін письмовою інформацією;

Етапи становлення та розвитку європейського транскордонного співробітництва*

Назва	Напрямки діяльності	Зміст і методологічна основа
Репродуктивний (1950–1968)	Ознайомлення та встановлення наявних зв'язків	Транскордонне співробітництво в Європі почало активно розвиватися після Другої світової війни у зв'язку з потребою усунути кордонні бар'єри. Партнери досліджували прикордонні регіони, відбувалося зближення з інституційними структурами в межах обох країн, визначали переваги й напрями співробітництва. Втручання держави згідно неоліберальної теорії вважалось негативним чинником формування ринкових умов економіки.
Частково пошуковий (1968–1980)	Визначення стратегії розвитку	Визначають сильні та слабкі сторони співробітництва, створюються інститути прикордонного співробітництва, прискорюються процеси інтеграції. На цьому етапі переважали теорії неокейсіанства та інституціоналізму, які, на противагу попередньому твердженню щодо значення держави відводили їй роль регулятора ринку.
Аналітичний (1980–1993)	Розробка й забезпечення програм транскордонного розвитку	Відбувається конкретизація понятійно-категоріального апарату, визначаються засади, механізми й інструменти транскордонного співробітництва.
Творчий (із 1993 р. до сьогодні)	Наставництво, оцінка, аналіз, синтез та узагальнення	Міжрегіональні відмінності та наявність кордонів стають додатковим поштовхом для розвитку транскордонних зв'язків та налагодження взаємовигідної співпраці.

*Складено за [67].

– узгодження – заради розв'язання проблем на прикордонних територіях між закордонними партнерами відбуваються консультації, також переважно неформального характеру; у Західній Європі цей етап здійснювався у сферах просторового планування й охорони навколишнього середовища;

– співробітництво – етап планування та реалізації спільних програм переважно на регіональному та локальному рівнях. Прикладами інституцій для проведення консультацій щодо співробітництва є Робоча Спільнота Кантонів і Регіонів Західних

Альп, Союз Гір Джура, Рада Леманського Озера, Піренейська Робоча Спільнота. Механізм діяльності таких інституцій нагадує діяльність міжнародних організацій із питань співробітництва;

– гармонізація – передбачає єдині норми та стандарти транскордонного співробітництва, завдяки яким можна буде перейти до етапу інтеграції, цього етапу ще не вдалося повністю досягти на території транскордонних регіонів Західної Європи;

– інтеграція – останній етап транскордонного співробітництва, він передбачає інтегровані програми регіонального розвитку, які є інструментом досягнення повної інтеграції, використовуючи спільні транскордонні ринки.

Залежно від характеру та взаєморозміщення об'єктів співробітництва й нормативно-правового оформлення міжнародної співпраці, використовуються такі терміни: міжтериторіальне співробітництво, міжрегіональне співробітництво, прикордонне співробітництво та транскордонне співробітництво.

В. М. Кривцова, О. М. Овчар, О. А. Остапенко звертають увагу, що «*міжтериторіальне співробітництво* визначає право будь-якого територіального органу влади (для України – Автономна Республіка Крим, області, райони, селищні ради, міста) співпрацювати з будь-якими відповідними територіальними органами влади інших держав. *Міжрегіональне співробітництво* передбачає правові рамки територій, що стоять на другому після центрального рівня (для України – це області та Автономна Республіка Крим, м. Київ і Севастополь, для Швейцарії – кантони, для Австрії, Німеччини – землі, Польщі – воєводства тощо)» [207, с. 5]. О. І. Мілашовська термін «*міжрегіональне співробітництво*» ототожнює з «*міжтериторіальним*» співробітництвом та визначає його як «спеціальну систему взаємодії між регіонами, що не мають спільного кордону (зокрема такими, які взагалі не прилягають до державного кордону), де характер взаємодії в межах чинного законодавства й міжнародних актів також визначається відповідно до Мадридської конвенції спільними рішеннями регіональної місцевої влади» [142, с. 35; 202, с. 458]. На нашу думку, термін «*міжтериторіальне співробітництво*» – це найширше поняття, оскільки передбачає співпрацю між будь-якими територіальними органами влади, тоді як міжрегіональне передбачає співробітництво лише між територіальними одиницями, які стоять на другому після центрального рівні.

Варналій З. С. визначає *прикордонне співробітництво* як «погоджені дії місцевої влади, постійних мешканців, юридичних осіб і визначених об'єктів (у т. ч. перетину кордону за спрощеними правилами), дозволені у визначеній зоні (найчастіше від 15 до 50 км) по обидва боки міждержавного кордону, також відповідно до національного законодавства й міждержавних угод (наприклад прикордонна торгівля)» [202, с. 457].

Мілашовська О. І. називає прикордонне співробітництво специфічною формою реалізації міжнародного поділу праці в масштабах регіонів двох або більшої кількості країн, зазначаючи, що на прикордонних територіях із метою стимулювання взаємодії може створюватись інфраструктура виробництва, відбуватися спільне використання ресурсної бази, проводитися робота з розвитку мережі різних напрямів економічної діяльності та реалізації природоохоронних проектів. У цій формі співробітництва часто відображаються історичні контакти щодо господарської діяльності, національні та інші фактори, які сприяють транскордонній взаємодії [142, с. 20].

Будкін В. С. називає такі форми прикордонного співробітництва, що були утворені за участю прикордонних регіонів СРСР (70–80 рр. ХХ ст.): прикордонна торгівля та прикордонне співробітництво в галузі виробничої інфраструктури (забезпечує регулярні та чіткі вантажоперевезення, які здійснюються відповідно до міждержавних угод і договорів) [23].

Російський учений Колосов В. А., аналізуючи роль прикордонного співробітництва, зазначає, що під прикордонним співробітництвом у Західній Європі розуміємо спільне розв'язання господарських й інших проблем місцевими органами влади сусідніх районів на основі напряму укладених між ними угод. Він відзначає, що воно може «стати локомотивом, який може витягнути весь комплекс зв'язків між історично пов'язаними країнами, і, певною мірою, буфером, який амортизуватиме складнощі відносин на міждержавному рівні» [100].

Новицький В. С. визначає *прикордонне співробітництво* як «комплекс форм й інструментів взаємодії між партнерами, які здійснюють кооперацію у сферах промисловості, сільського господарства, транспорту та комунікацій, рекреації й охорони навколишнього середовища, ведуть торгівлю, виступають інвесторами-реципієнтами капіталів, а також реалізують інші

форми взаємовигідного соціально-економічного партнерства на географічно близьких територіях» [151, с. 651]. Потрібно зазначити, що в цьому визначенні не вказано: співпраця відбувається між географічно близькими територіями суміжних країн, що може викликати хибне тлумачення прикордонного (транскордонного) співробітництва як такого, яке відбувається в межах однієї країни.

Зважаючи на схожість визначень понять «прикордонне» й «транскордонне співробітництво», варто зупинитися на порівнянні цих термінів. Так, Беленький П. Ю. та Мікула Н. А. вважають, що термін «транскордонне співробітництво» слід вважати ширшим, а причину частого використання в Україні терміна «прикордонне співробітництво» пояснюють тим, що воно було більш звичним у період, коли кордон був закритий для широкого обміну й не створювалися транскордонні регіони. Ці науковці пропонують розширити поняття прикордонної співпраці до суті поняття транскордонної та вживати їх як тотожні [10]. Доцільність такої пропозиції стверджує Студенников І. В., який зазначає: «поява терміна «транскордонне співробітництво» і його активне використання в науковій літературі й у загальноєвропейських правових документах відбиває зміни, що відбулися протягом останніх десятиріч у поглядах політиків, науковців і звичайних громадян на функції державних кордонів та роль місцевих і регіональних громад у налагодженні прямої співпраці між ними по обидва боки кордону» [225].

У методичних рекомендаціях щодо розвитку транскордонного співробітництва з новими державами-членами ЄС транскордонне співробітництво визначено як складнішу форму міжрегіонального співробітництва, порівняно з прикордонним, та виокремлено такі відмінності між ними [207, с. 6-7]:

– прикордонне співробітництво відображає співробітництво прикордонного регіону з будь-яким регіоном іншої держави, транскордонне – лише суміжних регіонів.

– прикордонне співробітництво в деяких випадках характеризується як співробітництво між окремими територіями (містами, селищами й ін.), які не є регіонами, а транскордонне співробітництво завжди є формою міжрегіонального співробітництва.

Однак, на нашу думку, у формулюванні цих відмінностей наявні певні неточності. Так, у першому твердженні для визначення співпраці прикордонного регіону «з будь-яким регіоном іншої держави» коректнішим здається термін «міжрегіональне співробітництво»,

оскільки лексема «прикордонне» має передбачати співпрацю двох прикордонних регіонів, бо й сам термін «прикордонне» вже у своєму звучанні передбачає наявність кордону. Не можна погодитись і з другим твердженням, оскільки транскордонне співробітництво може реалізовуватись у різноманітних формах, наведених нижче, і ці форми передбачають не лише співпрацю між регіонами, а й між іншими територіальними громадами. Отже, справедливою видається думка щодо ототожнення понять прикордонного й транскордонного співробітництва.

Верхоланцева К. С. класифікує підходи до визначення транскордонного співробітництва таким чином [31]: *політичний* – розглядає транскордонне співробітництво як метод реалізації політичних інтересів держави; *реалістичний* – зводить транскордонне співробітництво до міждержавних взаємодій на основі політичних принципів взаємного визнання, суверенітету та невтручання у внутрішні справи один одного; *регіональний* – акцентує на наявності кордонів та передбачає їх просторове подолання; підхід «*конфлікт-співробітництво*» ставить транскордонне співробітництво на другий план, порівняно з дослідженнями стосовно аналізу цих двох явищ; *соціологічний* – передбачає існування транскордонних контактів у тісному зв'язку з культурними, етнічними цінностями.

У світовій економічній літературі існують різноманітні визначення поняття транскордонного співробітництва. Воно постійно доповнюється, удосконалюється, оскільки перебуває в динамічному розвитку (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «транскордонне співробітництво»*

Автор/джерело	Зміст
1	2
Закон України «Про транскордонне співробітництво»	Спільні дії, спрямовані на встановлення й поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин між територіальними громадами, їхніми представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади України й територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їхнім національним законодавством

Продовження таблиці 1.2

1	2
106-а Мадридська конвенція загальних принципів транскордонного співробітництва	Будь які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або органами влади, що перебувають під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, а також на укладення з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей
Будкін В. С.	Конгломерат окремих форм інтеграційної взаємодії, що виділяються на основі локального підходу до їх здійснення, наявності низки загальних елементів управління на регіональному рівні, спільності цільової функції – задоволення місцевих потреб прикордонних територій у зовнішньоекономічних зв'язках
Долішній М., Беленький П., Мікула Н.	Специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів діяльності, котру виконують на регіональному рівні. Таке співробітництво спрямоване на якомога активніше використання всіх зазначених видів діяльності та характеризується певними особливостями, що визначені наявністю кордону та необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і розв'язанням проблем екологічної безпеки, ширшим взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, вищим навантаженням на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, склади тощо)
Мілашовська О. І.	Спеціальна система взаємодії між регіонами суміжних держав, пов'язаними спільним відрізком міждержавного кордону, де характер взаємодії в межах національних законодавств і міждержавних угод визначається відповідно до Мадридської Конвенції спільними рішеннями регіональної й місцевої влад
Кривцова В. М., Овчар О. М., Остапенко О. А та ін.	Одна з форм інтеграційної взаємодії прикордонних територій різних держав через коопераційні, виробничі та інші зв'язки окремих господарюючих суб'єктів, специфічна форма міжрегіонального співробітництва, для якого необхідна наявність спільного кордону

*Складено за [23; 57; 63; 81; 138, с. 16; 142, с. 35; 207, с. 5].

Розвиток співробітництва між прикордонними регіонами суміжних держав є більш ніж сприятливим чинником євроінтеграційних процесів. Його можна вважати початковим етапом

розвитку інтеграції між країнами. Саме регіони характеризуються спільністю та однорідністю історії, культури й т. ін. Тому розвиток інтеграції «згори» на державному рівні сповільнюватиметься через ці відмінності, тоді як на рівні регіонів уже наявні певні види зв'язків та краще володіння інформацією про сусідів.

Уважаємо, що одним із засобів реалізації євроінтеграційних орієнтирів України є розвиток транскордонного співробітництва. З огляду на недостатній рівень ефективності цієї співпраці в сучасних умовах пропонуємо розробити й запровадити *концептуальні засади та механізми активізації транскордонного співробітництва*. Адже термін «активізація» в загальному тлумаченні розуміємо як «спонукання до дії, більший вияв чогось» [215].

Поняття «активізація транскордонного співробітництва» широко застосовують у наукових публікаціях [2; 34; 36; 37; 139; 146; 194; 238]. Опрацювання джерел із цієї тематики доводить, що уточнення потребує термінологія активізації.

На нашу думку, *активізація транскордонного співробітництва* – це сукупність засобів і заходів, спрямованих на поглиблення й розширення транскордонних зв'язків задляки використанню різноманітних форм транскордонного співробітництва, а саме таких, як європейські угруповання, об'єднання транскордонного співробітництва, транскордонне партнерство, транскордонні промислові зони, транскордонні промислові парки, транскордонні проекти, транскордонна торгівля, транскордонні ринки.

Об'єктом активізації транскордонного співробітництва пропонуємо розглядати процес інтеграційної взаємодії договірних сторін за допомогою визначених форм для задоволення потреб населення транскордонних територій.

Суб'єктом активізації транскордонного співробітництва називаємо безпосередньо регіональні та місцеві органи влади, територіальні громади, громадські організації й ті установи, що функціонують на відповідних транскордонних територіях і здійснюють заходи транскордонного характеру. У нашому випадку до останніх належать територіальні громади, їхні органи влади. Так, поняття «територіальні громади (общини), або влади», у вищезазначеному документі означає «громади, влади або органи, які здійснюють місцеві та регіональні функції й визнаються як такі внутрішнім законодавством кожної держави» [63]. У подальшому викладенні матеріалів монографії як суб'єкти активізації

транскордонного співробітництва розглядаємо громади міських поселень регіону.

Процеси активізації транскордонного співробітництва відбуваються на *міжнародному рівні*, коли процес інтеграційної взаємодії транскордонних територій регулюється та регламентується міжнародними нормативно-правовими та іншими умовами реалізації; на *регіонально-локальному рівні*, що передбачає взаємодію транскордонного характеру регіональних і місцевих органів влади, територіальних громад, громадських організацій.

Згідно з інструментами Ради Європи і права, а також виходячи з досвіду країн Європейського Союзу, умовами здійснення транскордонного співробітництва є [123]:

- локальні об'єднання можуть укласти угоди про транскордонне співробітництво в межах компетенцій, які закріплені для них внутрішнім правовим законодавством. Разом із тим треба, щоб всі зацікавлені локальні органи влади всіх держав мали компетенції, дійсні в межах цієї угоди;

- повага до внутрішніх демократичних процедур локального об'єднання;

- поважання права певної держави. Угода про транскордонне співробітництво не може порушувати національного законодавства;

- поважання міжнародних зобов'язань держави.

При чому застосовуються *різноманітні організаційні форми транскордонного співробітництва*. Ван Рун П. класифікує форми транскордонного співробітництва таким чином [29]:

- одноразові заходи, спрямовані на реалізацію конкретної мети;

- довготривала транскордонна співпраця, яка ґрунтується на використанні внутрішній переваг і можливостей або наявних ресурсів прикордонного регіону;

- транскордонна діяльність, яка ґрунтується на розробленій транскордонній або міжрегіональній концепції чи стратегії налагодження добросусідських відносин у різних сферах;

- транскордонне співробітництво, що відбувається за умови контролю з боку різних органів влади (ураховуючи різні адміністративно-територіальні моделі, відмінні рівні повноважень місцевих органів влади).

М. Долішній і Н. Мікула виокремили такі форми транскордонного співробітництва [201]:

– прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, мають неформальний характер і спрямовані на спільні дії в разі виникнення надзвичайних ситуацій;

– співпраця на неформальній основі (за відсутності взаємних фінансових зобов'язань);

– співпраця на договірній основі за необхідності довгострокових відносин між територіальними громадами або органами влади й виникненні взаємних зобов'язань із надання послуг, продукції, інформації, а також із появою фінансових зобов'язань; у її межах виокремлюють такі форми: безпосередньо за укладеними транскордонними угодами (передбачає періодичні зустрічі сторін, формування спільних комітетів і робочих груп із метою координації та об'єднання зусиль для розв'язання спільних проблем.

З огляду на те, що в науковій літературі серед організаційних форм транскордонного співробітництва саме *транскордонний регіон* визначено як «територію інтенсивного прикордонного співробітництва у всіх сферах життя», та враховуючи, що застосування цієї форми набуло, порівняно з іншими формами, найбільшого поширення в Україні і Європейському Союзі в кінці ХХ – на початку ХХІ, вважаємо за доцільне поглиблене вивчення його змісту. Тим більше, що з огляду на предмет дослідження, формування та розвиток транскордонного регіону створює сприятливі умови для функціонування адміністративних областей, міст, селищ, територіальних громад тощо.

П. В. Луцишин, глибоко дослідивши транскордонні регіони визначив їх як «фактично сукупність прикордонних територій двох або більше держав із високим наявним (або плановим) рівнем прикордонної співпраці» [123, с. 182].

В. А. Колосов і Н. С. Мироненко уживають термін «транскордонний район», який визначають як соціально-економічну систему, що охоплює частини територій двох або декількох сусідніх держав, яка характеризується певною єдністю природної першооснови й/або розселення, трудових, культурно-побутових зв'язків населення, господарства, інфраструктури, а також часто історичних, етнічних і культурних традицій [100, с. 359].

Н. А. Мікула запропонувала концепцію транскордонного регіону як територіальної суспільної системи, що включає: 1) основні системні аспекти транскордонного регіону; 2) підсистеми

транскордонного регіону; 3) процеси та стадії формування й розвитку транскордонного регіону [138, с. 172].

Ганзей С. С розкриває зміст транскордонного регіону як визначену територію, що має спільні географічні кордони, історію, екологію, етнічні групи населення, схожий економічний потенціал і т. ін., але розділену суверенітетом країн по обидві сторони кордону, який перетинає цю територію. Характерною рисою таких районів є інтенсивність внутрішніх взаємозв'язків, іноді навіть вища, порівняно із зовнішніми. Автор визначає транскордонний регіон як «певне єдине ціле, яке включає взаємодіючі економіко-соціальні системи по обидві сторони кордону», зазначаючи що транскордонний регіон це не лише єдине економічне утворення, але і єдине соціотериторіальне утворення з властивим йому потенціалом розвитку на основі узгоджених планів. На думку С. С. Ганзея, єдність транскордонного регіону визначається спільним культурними, етнічними або економічними елементами, однак єдність чи відмінність суспільних відносин у його межах завжди ґрунтуватиметься на специфічному історичному процесі їхнього розвитку [35, с. 84].

На думку М. Перкмана, головним критерієм створення транскордонних регіонів є процес формування суспільних відносин [259].

Поняття «*єврорегіон*» виникло в міжнародному співробітництві з появою на прикордонних територіях Нідерландів і Німеччини в 1958 р. єврорегіону «Єврегіо» [137, с. 43]. Згодом назву «єврорегіон» стали застосовувати для всіх форм співробітництва в Європі, яке виходило за межі державних кордонів. Н. А. Мікула наголошує, що під терміном «єврорегіон» слід розуміти саме форму співробітництва, а не територію, що зазначається також і в трактуванні цього поняття Європейською комісією [138, с. 90].

Дефініції поняття «єврорегіон» розкрито у додатку А (табл. А.2).

А. А. Вавринюк виокремив такі структури єврорегіону: функціональну (спосіб дії його компонентів й елементів, сукупність зв'язків між ними); компонентну (сукупність його функціональних елементів); територіальну (її елементами є прикордонний макро-, мезо- та мікрорайон; формами мікрорайону є вузол, центр і пункт); організаційно-управлінську (система органів управління діяльністю єврорегіону, їхні функціональні та правові обов'язки) [28].

В. В. Толкованов, А. О. Краснейчук, О. Ю. Амосов, Н. Л. Гавкалова типами формування єврорегіонів визначили: «традиційний,

преференційний і партнерський. Традиційний тип ґрунтується на обслуговуванні зовнішньоекономічних зв'язків і прикордонної торгівлі. Рушійною силою прикордонної співпраці слугує різниця цін на товари й послуги по обидві сторони кордону, а економічний ефект пов'язаний із розвитком ринку збуту для одних та отриманням дешевих товарів і послуг – для інших споживачів. Преференційний тип передбачає активізацію підприємницької діяльності в прикордонних регіонах, використовуючи преференції щодо візового, митного та податкового режимів. Партнерський тип ґрунтується на принципах адміністративної й політичної децентралізації та властивий країнам із високим рівнем доходів на душу населення, схожістю економічної структури й правового регулювання» [229, с. 13]. Залежно від передумов формування виділяють також функціональні та територіальні типи єврорегіонів. Функціональні єврорегіони утворюються на основі локальних зв'язків (трудових, коопераційних тощо) між суб'єктами господарювання або поселеннями двох і більше країн. Територіальні єврорегіони формуються в межах адміністративно-територіальних одиниць двох і більше країн на основі реалізації спільних програм й угод [229, с. 14]. Уважаємо, що застосування цих типів може бути запропоновано з погляду способів удосконалення транскордонного співробітництва міських поселень.

Постійними та програмними структурами транскордонного співробітництва В. М. Кривцова, О. М. Овчар, О. А. Остапенко виокремили єврорегіони і подібні до них органи з ознаками, відмінними від їх окремих учасників, власними адміністративними й фінансовими ресурсами, а також правом ухвалення рішень; «робочі об'єднання» та подібні до них органи, що здебільшого підтримують інтер-організаційну форму ухвалення рішень і рідко мають власну самостійність та власні ресурси; «стратегічні схеми співробітництва» (регіональні ради, неофіційні асоціації місцевих органів влади й транскордонних органів), які приймають форму неурядових організацій як приватного сектору, так і волонтерів; спільні комітети, робочі групи, секретаріати, які створюються з метою розроблення та управління програмами транскордонного співробітництва ЄС або складовими частинами програм, для управління програмами Інтеррег, Тасіс і Фаре [207, с. 7-8].

Студенніков І. В., розглядаючи форми просування транскордонного співробітництва, звертає увагу на форму, яка визначається як така, що здійснюється згідно з принципом *ad hoc* (у перекладі з латинської –

«для цього», «стосовно конкретної ситуації»), характерною рисою якого відзначає вузьку спрямованість, незалежно від наявності договірної бази. Комітет експертів із транскордонного співробітництва вважає цю форму типовою для його первинних стадій. Під транскордонним співробітництвом, що здійснюється згідно з принципом *ad hoc*, розуміють спільні дії територіальних громад або місцевих влад по обидва боки кордону, спрямовані на розв'язання конкретної проблеми транскордонного характеру або співпрацю в окремій галузі, де вони мають взаємні інтереси [225].

До форм розвитку транскордонного співробітництва належать також *міжрегіональні асоціації*. І. В. Студенніков називає їх функціональними й вважає що міжрегіональні асоціації більшою мірою виконують функцію сприяння співпраці між прикордонними регіонами держав і меншою безпосередньо розвивають транскордонне співробітництво, однак вони відіграють важливу роль у процесі європейської інтеграції та налагодженні співробітництва між регіонами Західної та Центрально-Східної Європи. Прикладами міжрегіональних асоціацій є Асоціація європейських прикордонних регіонів, Робоча співдружність регіонів Західних Альп (COTRAO), Робоча співдружність регіонів Центральних Альп (Arge Alp), Робоча співдружність регіонів Східних Альп (Alpe-Adria), Робоча співдружність Піренеїв, Співдружність Юраських гірських регіонів. Транскордонне співробітництво в межах міжрегіональних асоціацій має більш загальний характер, порівняно з транскордонним співробітництвом на основі *ad hoc*, і є інституціональним [225].

Дж. Деллі Зотті звертає увагу на роль міжрегіональних асоціацій як форми транскордонного співробітництва: «найуспішнішим є досвід, коли це співробітництво охоплює декілька (небагато) партнерів, які зосередилися на розв'язанні кількох (небагатьох) добре визначених проблемах, що лежать у практичній площині». Міжрегіональні асоціації «утворюють «м'яку» форму інституалізації й розглядаються як засіб запобігання ворожості з боку національних держав, які мають кращі інструменти для захисту своїх повноважень у галузі міжнародних справ» [264]. Головна мета діяльності міжрегіональної асоціації – виконання «спільної діяльності на інформаційному й технічному рівнях, а також координація зусиль із питань, що є у сфері інтересів її членів».

Одна з організаційних форм транскордонного співробітництва – *Європейські угруповання транскордонного співробітництва (ЄУТС)*,

створені задля сприяння зміцненню економічного та соціального співробітництва регіонів між членами ЄС. Вони мають власний бюджет, який формується за рахунок членських внесків і програм ЄС. На відміну від єврорегіонів, *Європейські угруповання транскордонного співробітництва* є юридичними особами. Мікула Н. А. відзначила, що їхня діяльність здійснюється відповідно до Регламенту №1082/2006 щодо Європейських угруповань територіального співробітництва від 5 липня 2006 р., угоди, статуту, національних законодавств; учасниками ЄУТС можуть бути держави-члени Європейського Союзу, органи регіональної та місцевої влади, громадські організації тощо. Першим ЄУТС став Єврометрополь Ліль-Кортрійк-Турнай, створений 28 січня 2008 р. (об'єднує Францію й Бельгію), інші відомі угруповання – Євросісад Шавес-Верін (Іспанія та Португалія), Унр-Тіса-Тур-Слана (Горнад, Будва, Шінва), яке об'єднує території Угорщини, Словаччини та Румунії, Франкфурт-Слубіце (Німеччина й Польща), Істер-Гранум (Угорщина та Словаччина) [203].

Країни, які не є членами ЄС, мають можливість зміцнювати співробітництво між регіонами, беручи участь у подібних до ЄУТС формуваннях – Об'єднаннях єврорегіонального співробітництва (ОЄС). Для цього їм потрібно бути членами Ради Європи й ратифікувати Рамкову конвенцію та додаткові протоколи до неї (Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами від 16 листопада 2009 р.). Таку форму співпраці можуть використовувати українські єврорегіони.

У сучасних умовах поглиблення європейської інтеграції в Україні транскордонне співробітництво набуває нових форм стосовно активізації спільних заходів і дій у напрямі розв'язання соціальних, економічних, екологічних проблем розвитку відповідних територій. Це передбачає надання більшої самостійності регіональній та місцевій владі в прийнятті рішень євроінтеграційного характеру, що посилює транскордонні зв'язки.

Уважаємо, що задля реалізації євроінтеграційного вектора України, підвищення якості життя населення заслуговує на увагу поглиблення засад активізації транскордонного співробітництва, при чому науково-практичну цінність матиме розробка рекомендацій щодо участі міських поселень у цих процесах.

1.2. Міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва

Визначення поняття центрів активізації транскордонного співробітництва залежить від масштабів цього явища. Якщо досліджувати їх із загальноєвропейського рівня, то центрами активізації транскордонного співробітництва потрібно вважати власне транскордонні регіони і їхні територіальні одиниці. Ґрунтуючись на визначенні транскордонного співробітництва як співпраці у всіх сферах життя та діяльності населення регіону, центрами активізації транскордонного співробітництва можна вважати як поселення, так і окремі підприємства, які мають транскордонні економічні зв'язки, наукові, навчальні заклади, де відбувається підготовка спеціалістів відповідного фаху, наукова діяльність стосовно розвитку транскордонної співпраці тощо.

Основною ознакою населених пунктів – центрів активізації транскордонного співробітництва – має бути здійснення в них певного виду (або декількох видів) транскордонної співпраці. Відомо, що одним із показників результативності транскордонного співробітництва є реалізація різноманітних програм і проектів. Однак, крім цього, транскордонне співробітництво реалізовується через економічні, культурні та інші зв'язки між територіальними громадами.

На нашу думку, *центром активізації транскордонного співробітництва* потрібно вважати поселення, у якому виконується один або декількох видів транскордонної діяльності, виражених у вигляді економічних, культурних, освітніх, адміністративних зв'язків із територіальними громадами прикордонних регіонів суміжних країн, а також у реалізації спільних проектів.

Мета функціонування центрів активізації транскордонного співробітництва – це підвищення рівня добробуту населення, доведення рівня якості життя до середньоєвропейського та створення оптимальних умов життєдіяльності населення за допомогою максимально ефективного використання транскордонних зв'язків.

Досягнення цієї мети передбачає розробку й реалізацію таких *напрямів діяльності* в центрах активізації транскордонного співробітництва: сприяти розвитку зв'язків у сферах економіки, освіти, науки, культури, охорони здоров'я та довкілля, а також співпраці органів місцевого самоврядування (рис. 1.1).

Рис. 1.1. *Напрями діяльності в центрах активізації транскордонного співробітництва**

*Розроблено авторами.

Напрями діяльності сформовані для всіх центрів. Відсутність окремих блоків напрямів діяльності призводить до неповного використання можливостей транскордонного співробітництва, тому потрібно розвивати їх комплексно.

Центри активізації транскордонного співробітництва володіють певним соціально-екологічним потенціалом і сприятливими передумовами для виконання зовнішньоекономічної діяльності (розвинені транспортна й прикордонна інфраструктури, близьке розміщення пунктів пропуску, наявність фінансових інституцій тощо), на основі використання яких розвиваються активні транскордонні зв'язки.

Для розкриття змістової характеристики соціально-економічного потенціалу транскордонного співробітництва пропонуємо визначення В. І. Павлова як «нагромадженої праці будь-якого суспільства, яка виявляється під час функціонування органічно взаємопов'язаних складників процесу розширеного виробництва – продуктивних сил і виробничих відносин», «відтворення економічних відносин у процесі суспільного виробництва, а також максимального використання його потенційних можливостей і ресурсів (трудових, мінерально-сировинних, виробничих, інформаційних, інтелектуальних тощо), що зумовлює підвищення рівня задоволення потреб суспільства» [171, с. 10].

На нашу думку, поглибленого дослідження потребує з'ясування *особливостей активізації транскордонного співробітництва саме на рівні поселень*. Це доводить дослідження Федана Р., який зазначає що «структура транскордонного регіону має поліцентричний характер з огляду на кілька домінантних осередків мережі поселень (центрів)» [238, с. 15]. Саме поселення виступають формою розвитку процесів розселення і, як справедливо зазначив П. В. Луцишин, мережа поселень є просторовим виразом концентрації соціально-господарської активності й тому реальним потенціалом транскордонного співробітництва та інтеграції володіють *міські поселення* [96]. Спираючись на вищезазначене, пропонуємо розглядати *міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва*.

Мережа поселень формується в результаті процесів *розселення*. Термін «розселення» науковці трактують неоднозначно. Наприклад, за В. Г. Давидовичем розселення означає «розміщення сітки населених пунктів різної величини, що виконують певні народногосподарські функції по відношенню до місць виробництва, ліній транспорту, природного середовища і по відношенню один до одного, а також розміщення населення на їх території» [123, с. 91]. С. А. Ковальов зазначає, що під розселенням потрібно розуміти як процес переміщення населення, так і результат цього процесу у вигляді територіальної сукупності населених місць [98]. Схожої думки дотримується В. В. Покшишевський, який визначає розселення як «форми його територіальної організації у вигляді системи населених місць» і як «хід послідовного зайняття населенням території» [60]. Г. М. Лаппо розглядав процеси розселення як вторинні відносно територіальної організації виробництва та вважав саме розміщення продуктивних сил основою розселення [179].

У процесів дослідження територіальних систем розселення в

більш широкому розумінні розглядаємо поняття *поселення* – не лише як місця зосередження людей, але і як місця їх життєдіяльності. Ю. Р. Архипов визначає сукупність населених пунктів як систему, якщо їй властиві спільність соціальної й виробничої інфраструктур; наявність виробничих і міграційних зв'язків та єдиної транспортної мережі; єдина система інформації; спільність завдань раціонального природокористування; спільність території. На думку Паламарчука А. М., необхідний елемент системи – це наявність центру, ієрархічно зв'язаного з усіма населеними пунктами та керованість на основі адміністративно-територіального поділу [175].

Російський учений Б. С. Хорев розкриває сутність територіальної системи розселення як населених пунктів у ролі місць зосередження населення, де налагоджено трудові, культурно-побутові та інші види зв'язків [154; 175].

Виокремлюють такі цілі системи розселення [156]: соціальна (створення умов для повноцінного розвитку суспільства та забезпечення належного рівня якості життя населення); економічна (раціональний розвиток продуктивних сил); екологічна.

Критеріями визначення видів розселення є особливості господарської бази, розмір поселень. Зі свого боку, форми розселення визначаються залежно від щільності мережі поселень, їх взаємного розміщення та рівня розвитку функціональних зв'язків [8]. Класифікацію видів і форм розселення подано на рис. 1.2.

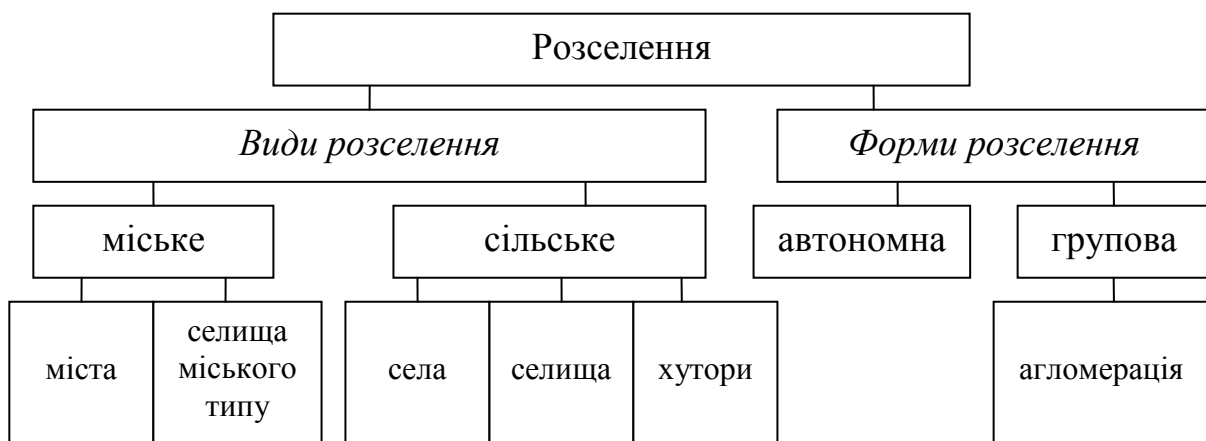

Рис. 1.2. Класифікація видів та форм розселення*

*Складено за [7; 8].

Групова форма розселення виникає на основі стабільних зв'язків між поселеннями. Вона є ефективнішою для соціально-економічного розвитку *міських поселень*, оскільки відкриває можливості для

промислової кооперації, перерозподілу робочої сили, розвитку соціальної інфраструктури й рекреації [8].

У. І. Мересте та С. Я. Ниммік підкреслюють що в умовах суспільного поділу праці кожне з поселень виникає й розвивається не відокремлено, а в тісній співпраці із сусідніми поселеннями. Результатом цієї співпраці, яка здійснюється у формі виробничих і невиробничих зв'язків між найбільшим на певній території поселенням та розміщеними навколо нього дрібнішими поселеннями, виступає *інтегральна регіональна система розселення*. Кожне поселення є одночасно полюсом концентрації продуктивних сил. Регіональні системи поселень являють собою каркас створення соціально-економічного територіального комплексу. Ученими відзначено, що всі поселення пов'язані між собою, одні беруть участь у суспільно-територіальному поділі праці переважно як економічні центри, інші – як адміністративні, культурні, наукові, навчальні чи оздоровчі, у поєднанні один з одним вони являють собою єдину систему поселень, які формуються на базі територіально-виробничого комплексу всієї країни. Навколо кожного відносно крупного (порівняно із сусіднім) поселення відзначається більш швидка акумуляція продуктивних сил [133].

На думку А. І. Доценка, обов'язковими умовами формування систем розселення є наявність системотворчих центрів та інтенсивних внутрішніх зв'язків [60]. *Такими центрами виступають міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва*.

Спираючись на класифікацію зв'язків між поселеннями С. А. Ковальова й Н. Я. Ковальської [98], виокремимо *групи зв'язків, що виникають у процесі транскордонного співробітництва міських поселень*:

– виробничо-господарські, які охоплюють зв'язки між суб'єктами господарювання, використання спільної виробничої інфраструктури задля виконання певних господарських функцій;

– організаційні, що пов'язані з використанням єдиної транспортної мережі, системи інформації, логістикою, управлінням економічною діяльністю, реалізація процесів запровадження й реалізації транскордонних проектів, їх фінансовим забезпеченням;

– адміністративні, що формуються налагодженням взаємозв'язків між міськими поселеннями відповідно до ієрархічності

їхніх рангів; здійснюються місцевими органами управління та адміністрування;

– соціальні, що передбачають налагодження культурно-побутового й культурно-просвітницького обслуговування, формування культурних, історичних осередків, а також характеризують взаємозв'язки між об'єктами соціальної інфраструктури.

Аналізуючи процеси транскордонного співробітництва міських поселень, доцільно застосувати наукову думку І. М. Прибиткової щодо формування й розвитку системи взаємопов'язаного розселення як складної демоекосистеми, риси якої визначаються не лише величезною кількістю елементів і зв'язків між ними, а й різноманіттям соціальних, демографічних, економічних та багатьох інших процесів, що відбуваються в їхніх межах. Прибиткова І. М. вважає, що в межах систем взаємопов'язаного розселення на зміну міському середовищу виникає урбанізоване середовище, що є результатом розвитку інтегрованих сільсько-міських структур розселення [192].

У цій системі виокремлено зв'язки, які формуються під час обміні речовиною, енергією та інформацією, а також між ними й навколишнім середовищем, що формує систему життєзабезпечення, до якої віднесено трудову маятникову міграцію, формування єдиного урбанізованого середовища, налагодження культурно-побутових, соціально-культурних, рекреаційних зв'язків. Не всі ці зв'язки мають однакову системоформувальну силу. Ефект утворення системи життєзабезпечення досягається за неодмінно тривкого характеру зв'язків, які об'єднують її окремі структурні компоненти й забезпечують спільність повсякденного життя *міста* та зони його впливу [192].

Процеси поглиблення поділу праці розвинули особливий тип поселень – місто, що утворилось у результаті відмежування ремесла й торгівлі від сільськогосподарської діяльності. Унаслідок цього серед сільських поселень стали з'являтися поселення напівсільського характеру, які в подальшому займають командну позицію (за М. М. Баранським) відносно сусідніх поселень [133]. І. М. Маєргойз уважав, що місто стає центром навколишньої території в процесі свого формування, використовуючи її ресурси [179].

Визначення поняття місто розкрито в таблиці 1.3.

Визначення поняття «місто»*

Автор/джерело	Зміст визначення
1	2
М.Д.Пістун	Складний вид економіко-географічного комплексу, сформованим під впливом зовнішніх умов і факторів, воно має свою функціональну структуру, систему зв'язків і характеризується певним типом природокористування. Базою формування економіко-географічного комплексу міста є його територія з її параметрами й природно-господарським потенціалом
В. В. Покшишевський	Вузловий пункт географічного поділу праці
Encyclopedia Britannica	(City) – населене місце великого розміру з великою кількістю населення, або більш важлива, ніж село чи мале місто (town), муніципальна одиниця
Encyclopedia Britannica	(Town) – кластер або скупчення (агрегація) будинків із явно виокремленим місцем розміщення та назвою; міське або урбанізоване життя, що контрастує із сільським
В. І. Кравченко, К. В. Паливода	Населений пункт, який виконує промислові, управлінські, транспортні, культурні, бізнесові та інші функції, крім сільськогосподарських
Місто, як форма поселення [Електронний ресурс]	1. Форма поселення, населене місце, значне за розмірами, чисельністю й щільністю населення, мешканці якого зайняті, зазвичай, поза сільським господарством 2. Скупчення на відносно невеликій території житлових будинків, промислових підприємств, адміністративних, культурних й обслуговуючих установ.
Словарь местного самоуправления [Электронный ресурс]	Відокремлене в правовому та економічному відношеннях поселення певної чисельності, мешканці якого спеціалізуються на торгівлі й обробній промисловості. Дві характерні риси будь-якого міста: по-перше, концентрація різноманітних видів діяльності на обмеженій території, що робить міста «генераторами» соціальних змін у суспільстві; по друге, короткий час відгуку між управлінським впливом та його результатом, що дає змогу використовувати міста як «соціальні лабораторії» для обробки та тиражування найбільш ефективних форм і методів діяльності
Велика радянська енциклопедія	Крупний населений пункт, жителі якого зайняті переважно в промисловості та торгівлі, а також у сферах обслуговування, управління, науки, культури. Для міста характерні підвищена щільність заселення та компактність забудов (часто багатопверхових)

Продовження таблиці 1.3

1	2
Гуляк Р.Е.	Історично зумовлена форма поселення, яка характеризується певною територією й чисельністю мешканців, має внутрішні зв'язки та закономірності подальшого розвитку, створює сприятливі умови для повноцінного розвитку особистості, які обумовлені різноманітністю людської діяльності, спрямованої на реалізацію можливостей міського простору за конкретних економічних, соціальних, політичних та інших умов
Бойко-Бойчук О.	Відкрита складна соціотехноприродна система, елементарне (первинне, базове) каркасоутворювальне ціле техносфери. Рушійною силою функціонування та розвитку міста є концентрована інтенсивна осмислена діяльність особистостей, їхніх груп та асоціативних структур, що організовані в мережі соціальних груп територіальної громади, яка спрямована на забезпечення внутрішніх і зовнішніх (щодо інших цілей) функцій міста та на формування фізичних та віртуальних просторів середовища життєдіяльності цієї територіальної громади

*Складено за [17; 18; 44, с. 130; 105; 143; 187; 214; 249; 256].

Міста володіють сприятливими умовами для життєдіяльності населення, вони є вузлами транспортних шляхів, місцем зосередження промислових підприємств, мають розвинену соціальну інфраструктуру. Це робить міста привабливими для проживання й сприяє зростанню чисельності міст. Водночас вони є штучно створеним середовищем, яке низку ряд негативних проявів. Основні переваги та недоліки проживання в містах відображено в табл. 1.4.

Окремим видом поселень є *селища міського типу*. У класифікації форм розселення їх відносять до міських поселень, однак вважають проміжною ланкою, поселеннями перехідного типу між містом і селом. У зв'язку з цим Л. С. Петрук наголошує на дискусійному характері цього поняття, оскільки назва нечітко визначає роль таких поселень у системі розселення та структурі господарства й зазначає, що деякі вчені пропонують відновити назву «містечка», як раніше називали такі форми розселення. Умови життя населення селищ міського типу схожі до умов на сільських територіях, характеризуються нижчим, ніж у містах, рівнем розвитку соціальної сфери і інфраструктури. Більшість селищ характеризуються монофункціональним виробництвом, яке спеціалізується на переробці місцевої сировини [179, с. 52].

Переваги для населення й недоліки проживання в містах*

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> – наявність робочих місць; – можливість зміни місця роботи; – зосередження закладів науки та культури; – забезпечення кваліфікованої медичної допомоги; – можливість створювати кращі житлові та соціально-побутові умови життя; – розвиток міжнародної та регіональної культури 	<ul style="list-style-type: none"> – шкідливий вплив на здоров'я через забруднення атмосферного повітря, вплив електричних, магнітних, іонізаційних полів; – дефіцит сонячного світла, води; – накопичення шкідливих виробничих і побутових відходів; – недостатність зелених насаджень; – стресові ситуації, викликані напруженим ритмом життя, шумом, вібраційними навантаженнями, скупченістю населення; – зменшення вільного «життєвого» простору

*Складено за [8; 143].

Селища розміщуються навколо промислових підприємств, залізничних вузлів, курортів чи санаторіїв і мають дві та більше тисяч мешканців [210].

Отже, *міські поселення* мають районоформувальне значення. Сила тяжіння навколишньої території та інших поселень до міського поселення перебуває в прямій залежності від рівня його соціально-економічного розвитку, інтенсивності й різноманітності зв'язків між поселеннями, у тому числі транскордонних.

Первинним елементом розселення в економіці та соціології називають населені пункти, в архітектурі та містобудуванні – населені місця, у географії населення – поселення. Демографи ототожнюють ці поняття, визначаючи населений пункт (поселення, населене місце) як «постійно або сезонно заселене місце, що характеризується просторовою обмеженістю та територіальною спільністю його структурних елементів» [60].

За В. В. Покшишевським, *населене місце* чи *населений пункт* – це «первинна одиниця розселення людей у межах земельної ділянки, де зосереджено також матеріальні форми їх проживання». Обов'язковою ознакою населеного місця визначено постійність використання його як місця проживання хоча б сезонно, але з року в рік [187]. Е. Б. Алаєв

визначає населений пункт як «територіально-цілісний та компактний ареал концентрації населення зі всіма необхідними умовами й обладнанням для життя, праці та відпочинку людей» [60].

Основною формою розселення людей є *міські поселення*. На певному етапі свого просторового облаштування вони можуть перетворюватися в розвинену суспільну систему центрів активізації транскордонного співробітництва.

Міським поселенням називають муніципальне утворення, що є складовою частиною муніципального району, утворене містом або селищем міського типу, у яких самоуправління здійснюється населенням безпосередньо через виборчі органи місцевого самоврядування. До міських поселень відносять міста та селища міського типу. У Вікіпедії зазначено, що до складу міського поселення, згідно з генеральним планом, входять території, які призначені для розвитку його соціальної, транспортної чи інших інфраструктур [144].

Потрібно зазначити, що серед науковців немає єдиної думки щодо визначення поняття «міське поселення». У працях учених запропоновано визначення «малих міських поселень», яке можна застосувати для розкриття сутності міського поселення як центру активізації транскордонного співробітництва.

Б. С. Хорєв виокремив категорію «малі міські поселення» та виділив серед них дуже малі міста або селища (менше 10 тис. чол.), малі міста (10–20 тис. чол.) та напівсередні (20–50 тис. чол.). Л. С. Петрук виокремив ознаки, за якими *малі міські поселення* відрізняються від інших поселень, та визначив їх як «населені пункти, що є важливими елементами територіальної структури господарства й системи розселення, сформувалися на основі природних, історичних та соціально-економічних факторів, котрі спричинили розвиток поселень із невисокою концентрацією промислового потенціалу та невеликою щільністю забудови». Специфічними ознаками він називає невеликий промисловий потенціал; локалізація виробництв, що не потребують високої територіальної концентрації; розміщення переважно добувних і переробних галузей, які використовують місцеві природні ресурси; виконання організаційних та адміністративно-управлінських функцій відносно навколишньої території, є її центрами; є центрами міграційної активності між сільською місцевістю та середніми й великими містами; незначна щільність забудови, що поєднує риси міської та сільської місцевості [179, с. 52].

А. А. Мозговий визначив зміст поняття «мале місто» як населений пункт, адміністративно-територіальна одиниця, яка має офіційний, законодавчо затверджений Верховною Радою України статус міста районного (обласного) значення з чисельністю населення менше ніж 50 тис. осіб, виконує систему функцій та відіграє виняткову роль в організації й управлінні розвитком прилеглих територій [145].

Класифікацію міських поселень здійснюють за чисельністю населення, категоріями спеціалізації, господарським профілем, адміністративно-політичним значенням, територіально-планувальними ознаками (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Класифікація міських поселень*

*Складено за [17; 7; 156; 210; 143; 258; 261; 253].

Міста можуть бути монофункціональні й поліфункціональні, економічні (промислові, транспортні, торгово-розподільні) та неекономічні (адміністративні, культурні, рекреаційні й ін.). Селища міського типу поділяють на індустріальні, агропромислові, сільськогосподарські, несільськогосподарські та мішаного типу [210].

Розкриваючи функції міст, їх можна охарактеризувати як економічні та позаекономічні; містоформувальні (спрямовані на обслуговування економічних, культурних, наукових, адміністративних зв'язків); містообслуговуючі (задовольняють потреби самого міста). Інколи важко виділити кожен з функцій у «чистому вигляді».

У сучасних умовах поряд із кількісними критеріями виділення міських поселень потрібно враховувати низку якісних ознак, які часто мають більш вагоме значення. Селища, які є центрами адміністративних районів, можуть мати розвинутішу структуру виробничої діяльності та вищий рівень соціально-економічного розвитку, ніж малі міста, які не виконують цих функцій [179].

Теоретико-методологічну основу визначення міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва складають основні класичні теорії «штандарту» (розміщення, локалізації) (Й. Тюнен, А. Вебер, В. Лаунгардт, Т. Паландер, В. Кристаллер, А. Льош), теорії «регіонального економічного розвитку» (Ф. Перру, Дж. Фрідман), хорологічна концепція вивчення територій із просторової позиції (А. Гетнер), концепція територіальних обмежень і концепція територіальних можливостей населених пунктів (додаток Б).

В основу активізації транскордонного співробітництва міських поселень покладено концепцію просторового облаштування їхньої території. На відміну від традиційної соціально-економічної доктрини, «концепція просторового облаштування передбачає зосередження уваги не стільки на самих фізичних об'єктах, скільки на різного виду зв'язках між територіальними спільнотами (функціональних, соціальних, культурних, інформаційних); при цьому акцентовано увагу на індивідуальності кожного місцевого співтовариства». За Н. В. Павліхою, просторове облаштування – це «діяльність суб'єктів управління щодо просторової конкретизації регіональної стратегії соціально-економічного розвитку, установлення пріоритетів та форм організації території, цільового розвитку інженерно-транспортної інфраструктури» [166].

Виходячи з мети просторового облаштування територій, яка полягає в покращенні якості життя населення та раціональному використанні території й природних ресурсів, завданнями розвитку міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва визначимо «удосконалення спеціалізації господарства регіону; функціонування зонування територій та регламентацію їх використання; створення збалансованої системи розселення регіону;

сприяння транснаціональній інтеграції регіону, розвитку транскордонної кооперації в промисловості, агропромислового секторі, торгівлі, рекреації та ін.; забезпечення розвитку всіх видів транспорту; покращення якісних характеристик інфраструктури туризму; підвищення якості природного середовища життєдіяльності населення» [166].

На нашу думку, центри активізації транскордонного співробітництва потрібно розглядати відносно різних розмірів міських поселень: великих, середніх і малих. Саме до них в умовах активізації транскордонної співпраці на прикордонних територіях спрямовуються інвестиційні потоки, що сприяє вирівнюванню рівня соціально-економічного розвитку міських поселень.

Міське поселення як центр активізації транскордонного співробітництва виступає полюсом зростання. С. С. Ніколаєнко і Л. Л. Кушнір зазначають, що полюсом зростання є національний чи регіональний центр, якщо він «здатний до самостійного розвитку протягом тривалого часу, може контролювати своє оточення і надавати йому імпульси розвитку» [150].

У процесі розробки та реалізації стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва важливо ідентифікувати *фактори*, які так чи інакше впливають на її рівень. Поєднання факторів виступає середовищем, що формує передумови для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення розвитку міських поселень у контексті їх участі в транскордонному співробітництві.

Ураховуючи вищезазначене, потрібно відзначити, що міські поселення, виступаючи полюсом економічного зростання, володіють потенціалом транскордонного співробітництва, адже саме в них відбувається реалізація різноманітних видів транскордонної діяльності задля створення оптимальних умов для життєдіяльності населення та підвищення рівня життя.

1.3. Методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень

У науковій літературі й на практиці використовують достатньо різноманітні методи оцінки транскордонного співробітництва тих чи інших суб'єктів. Вагомий внесок у дослідження теоретичних підходів

до оцінки ефективності транскордонного співробітництва зробили такі науковці, як Л. В. Корольчук, Н. А. Мікула, Т. В. Терещенко, Л. В. Шилік, І. М. Школа.

Під час оцінки транскордонного співробітництва міських поселень необхідне дотримання базових *принципів*. Пропонуємо використовувати принципи, які розкриває Т. В. Терещенко, а саме: цільової спрямованості (узгодження здійснюваних проектів і заходів транскордонного співробітництва з базовими цілями та завданнями, визначеними під час створення єврорегіонів, а також із відповідними регіональними, галузевими, загальнодержавними стратегіями, програмами й пріоритетами); комплексності (визначення сукупного впливу транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону через оцінку економічних, соціальних, екологічних, фінансово-бюджетних, інфраструктурних, культурно-освітніх показників транскордонного співробітництва); ефективності (перевірка налагодження добросусідських відносин між суб'єктами транскордонної діяльності; долання різноманітних бар'єрів між прикордонними регіонами суміжних країн; розв'язання проблем не лише прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, але й держави в цілому); багаторівневості (визначення результатів реалізації транскордонної діяльності на трьох рівнях) [227]. Звернемо увагу, що Т. В. Терещенко розмежувала рівні оцінювання результатів транскордонного співробітництва та запропонувала аналізувати його на *макрорівні* (оцінка результатів реалізації конкретних проектів, програм, заходів транскордонного співробітництва залежно від сфери діяльності); *мезорівні* (збір та зведення у єдиний масив тінформації про результати реалізованих проектів транскордонного співробітництва, розрахунок показників транскордонного співробітництва, оцінка місця транскордонного співробітництва у розв'язанні проблем регіонів, аналіз отриманих результатів у динаміці); *макрорівні* (проведення сукупної оцінки транскордонного співробітництва прикордонних регіонів у цілому в державі, визначення місця транскордонного співробітництва у розв'язанні проблем регіонів на загальнодержавному рівні, підбиття підсумків за отриманими результатами, прийняття рішень щодо підтримки та подальшого розвитку цього виду співпраці між прикордонними регіонами) [227].

Ураховуючи це, у процесі оцінки транскордонного співробітництва міських поселень вважаємо необхідним робити це на

національному рівні, який передбачає аналіз соціально-економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та програм і проектів транскордонного співробітництва; на *регіональному рівні*, на якому проводять оцінку факторів соціально-економічного розвитку регіону, зовнішньоекономічної діяльності регіону, транскордонних програм і проектів у регіоні; на *рівні міських поселень*, коли проводять розрахунки часткових й інтегрального індексів транскордонного співробітництва міських поселень та здійснюють моделювання й розробку стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Для підтвердження вищесказаного звернемо увагу на думку Л. В. Шилік і Л. В. Корольчук, які наголошують на необхідності дослідження транскордонного співробітництва на *локальному, регіональному, державному й загальноєвропейському* рівнях, використовуючи для кожного окремі методи та показники [248].

В. В. Маркович підтримує думку щодо необхідності дотримання принципу комплексності й відзначає необхідність не лише врахування впливу транскордонного співробітництва на регіональний розвиток, але й інтеграційний аспект (конвергенція соціально-економічних показників) [131].

Погоджуємось із думкою І. М. Школи та Б. М. Короп, які зазначають, що методика оцінки реалізації транскордонного співробітництва повинна включати п'ять основних *етапів* [248]: 1) на першому етапі потрібно визначити мету аналітичного дослідження реалізації транскордонного співробітництва (об'єктивна оцінка здійснення транскордонної співпраці), об'єкт (транскордонний регіон), предмет (рівень ефективності діяльності транскордонного регіону) та завдання (дослідити рівень ефективності транскордонного співробітництва за певний період; визначити основні тенденції розвитку транскордонного співробітництва та виявити способи його активізації); 2) другий етап передбачає відбір форм транскордонного співробітництва для проведення дослідження (базові, інституціональні, функціональні та інноваційні форми); 3) на третьому етапі здійснюється аналіз системи показників й інформаційного забезпечення за окремими формами транскордонного співробітництва; 4) четвертий етап передбачає характеристику впливу транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток на різних рівнях: міждержавному (активізація інтеграційних процесів за допомогою транскордонного співробітництва),

регіональному (сприяння зменшенню диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів), галузевому (покращення рівня розвитку окремих галузей) і соціальному (задоволення соціальних потреб населення); 5) на п'ятому (завершальному) етапі визначають основні тенденції та необхідні напрями активізації транскордонного співробітництва [248].

Методика оцінки транскордонного співробітництва міських поселень, яку ми пропонуємо використовувати в цій монографії, передбачає п'ять етапів дослідження, що здійснюється на трьох рівнях (рис. 1.4).

Етап I «Аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в країні» проводиться на національному рівні. Він включає показники соціально-економічного розвитку в розрізі регіонів (валовий регіональний продукт, розмір середньої заробітної плати, чисельність економічно активного населення та рівень безробіття), показники зовнішньоекономічної діяльності (обсяги експорту, імпорту, іноземних інвестицій). Важливою передумовою розвитку транскордонного співробітництва є участь у транскордонних програмах і проектах транскордонного співробітництва. Реалізація цього етапу дасть змогу порівняти регіони України, що беруть участь у транскордонному співробітництві, з іншими регіонами та визначити тенденції їхнього розвитку.

І. М. Школа і Б. М. Короп відзначили необхідність використання окремої системи показників для кожної групи форм транскордонного співробітництва, виокремлюючи при цьому базові, функціональні, інституціональні та інноваційні форми. Так, для аналізу інституціональних форм (зокрема єврорегіонів), запропоновано враховувати інформацію щодо проведення взаємних консультацій органів влади й державного самоврядування, співробітництво в різних сферах з іншими єврорегіонами та європейськими міжнародними міжрегіональними організаціями, використовуючи при цьому показники кількості реалізованих проектів і заходів, розподіл та співвідношення їх кількості й фінансування за сферами співробітництва та соціальні наслідки. Аналіз функціональних форм включає показники обсягів і динаміки зовнішньої торгівлі із сусідніми державами та їхніми прикордонними регіонами, співвідношення цих показників з іншими регіонами; обсягів і динаміки інвестицій, кількості спільних підприємств із партнерами

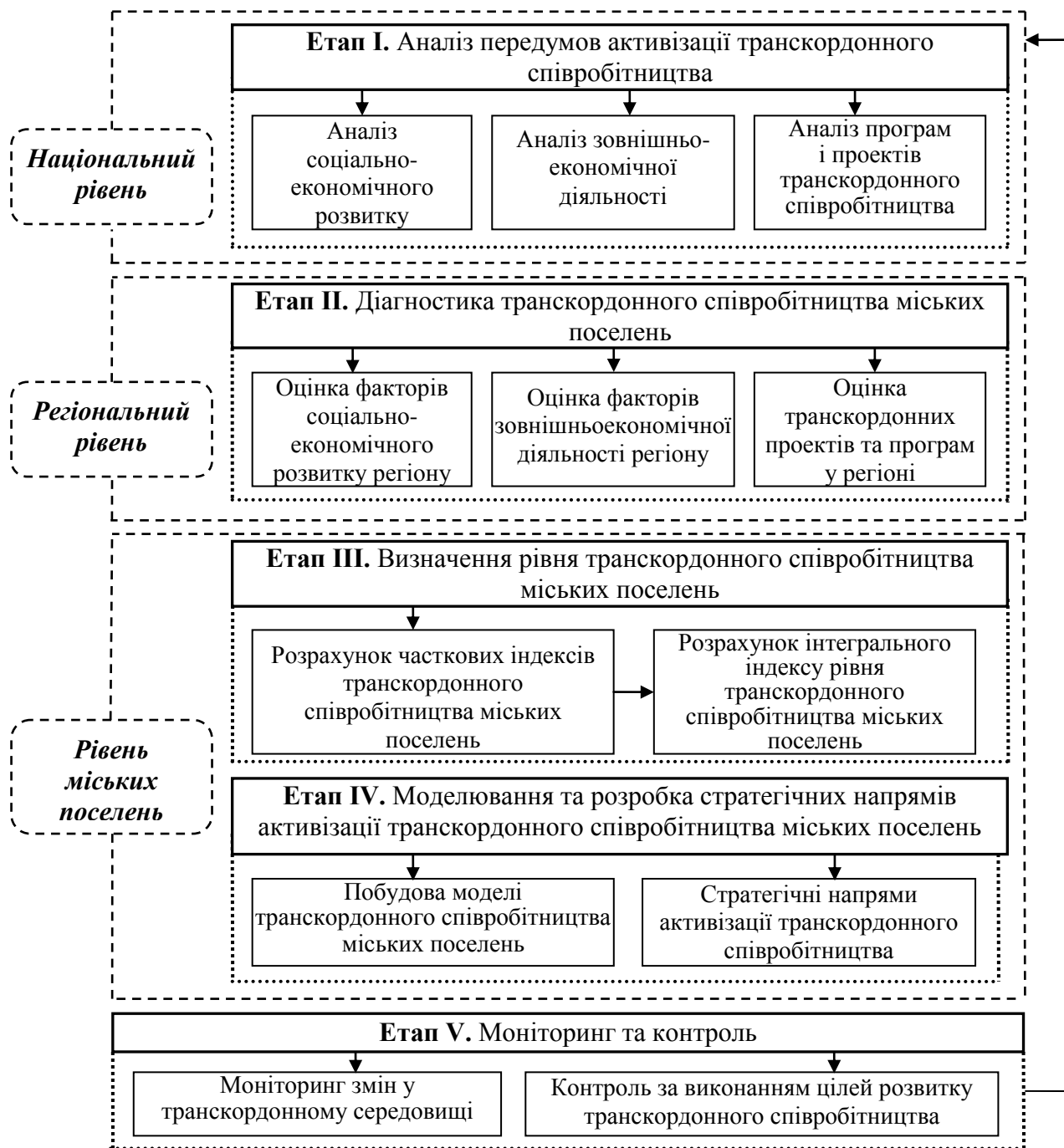

Рис. 1.4. Методика оцінки транскордонного співробітництва міських поселень*

*Розроблено авторами.

сусідніх держав чи учасниками єврорегіонів. Для дослідження розвитку прикордонної інфраструктури слід урахувувати кількість пунктів перепуску через кордон, їх статус і пропускну здатність, забезпеченість перевезення вантажів та людей у прикордонному регіоні перевізниками й різними видами транспорту. Джерелами цієї статистичної інформації є державні обласні адміністрації, органи

управління транскордонного співробітництва, управління статистики й окремі підприємства в регіонах-учасниках транскордонного співробітництва [248].

Етап II «Діагностика транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні» (регіональний рівень) передбачає визначення й оцінку факторів соціально-економічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності міських поселень регіону на основі аналізу таких характеристик: природні умови й ресурси, кількість населення та трудові ресурси, чисельність суб'єктів підприємницької діяльності, розвиток транспортної й прикордонної інфраструктури тощо, а також оцінку транскордонних програм і проектів у регіоні.

Н. А Мікула вважає транскордонний регіон основою дослідження та рекомендує використовувати при цьому *рекомендації Євростату* й застосовувати такі групи показників [137]: базову інформацію транскордонного співробітництва (площа, населення, зайнятість, демографічні процеси, показники транспорту, прикордонної комунікаційної інфраструктури, туризму, довкілля тощо); показники соціально-економічного й екологічного розвитку транскордонного регіону (рівень безробіття, середня заробітна плата, кількість суб'єктів підприємництва, показники інвестиційної діяльності, зовнішньої торгівлі, рівень забруднення території, природоохоронні заходи); показники розвитку прикордонної інфраструктури (довжина спільного кордону, кількість пунктів пропуску, потужність переходу, рівень технічного забезпечення, інтенсивність руху через кордон пасажирів та транспорту); показники що характеризують заходи (проекти) в різних сферах співробітництва (інформація щодо заходів у політичній, екологічній, економічній, туристичній, культурно-освітній сферах, розбудові транспортної інфраструктури).

Т. В. Терещенко пропонує здійснювати оцінку транскордонного співробітництва *на основі аналізу статистичних показників, до переліку яких Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції, запропоновано внести такі* [228]: кількість пунктів пропуску та інтенсивність руху через державний кордон (пасажирів і транспорту); кількість підприємств за участю іноземного капіталу; обсяги інвестицій, зовнішньоторговельний оборот у межах єврорегіону; валову додану вартість на душу населення, рівень зайнятості й безробіття населення; середньомісячну заробітну плату в розрізі заданих прикордонних регіонів. Т. В. Терещенко розкрила сутність показників транскордонного співробітництва як сукупність

економічних, соціальних, екологічних, інфраструктурних, культурно-освітніх та інших результатів прикордонних областей, які відображають наслідки реалізації проектів і програм транскордонного співробітництва на певній території у визначений період часу [227].

У затвердженому в межах Європейського інструменту сусідства та партнерства стратегічному документі «Транскордонне співробітництво» на 2007–2013 рр. для оцінки впливу здійснення транскордонного співробітництва на соціально-економічний розвиток регіону запропоновано такі показники, як регіональний економічний розвиток (валовий регіональний продукт на одну особу, заробітна плата, кількість створених підприємств/запроваджених економічних ініціатив); регіональна торгівля (обмін товарами, статистика транскордонного ринку праці); соціальний розвиток (зайнятість, соціальний захист, охорона здоров'я) [230].

Російський дослідник М. М. Межевич наголосив на необхідності аналізу багатьох показників для оцінки транскордонного співробітництва, зазначивши складність такого дослідження у зв'язку з особливостями офіційних обчислень традиційної статистики й запропонувавши для цього використовувати показники валового регіонального продукту та обсягу зовнішньоторговельного обороту регіону. В. В. Маркович називає цю методику застарілою й надто спрощеною для комплексної оцінки ефективності транскордонного співробітництва, оскільки вона враховує лише економічний аспект [131].

Н. А. Мікула, обґрунтовуючи вибір методів оцінки ефективності транскордонного співробітництва України і Європейського Союзу, зазначила, що вона не може бути визначена *прямими методами*, та запропонувала *непрямі методи*, які передбачають використання показників прикордонної торгівлі, взаємної зовнішньої торгівлі й інвестиційної діяльності, обсягів фінансової підтримки з міжнародних фондів та структур, суспільних ефектів від реалізації заходів і транскордонних проектів, а також показників якості життя населення прикордонних регіонів та темпи їх зростання, порівняно з іншими регіонами й середніми по країні [138].

Для дослідження конвергенції у транскордонних регіонах серед інших застосовують *метод часових рядів*. Так, використовуючи його, О. П. Демедюк провела дослідження «конвергенції механізмів підвищення конкурентоспроможності» в українсько-словацькому транскордонному регіоні, порівнюючи показники валового регіонального продукту на одну особу та середнього рівня заробітної

плати; на основі порівняльного аналізу динаміки цих даних виявлено значні розбіжності в рівнях розвитку прикордонних регіонів по обидва боки кордону. На основі таблиць часових рядів В. Я. Бідак і С. О. Цапок дослідили перспективи конвергенції трудоресурсного потенціалу населення областей Карпатського регіону, порівнюючи рівні зареєстрованого безробіття між областями.

Учені з Національного інституту стратегічних досліджень використали *метод огортаючих даних* (DEA – *Data envelopment analysis*) для оцінки ефективності транскордонного співробітництва Польщі, Білорусі та України, за результатом якого визначено коефіцієнт ефективності для транскордонного співробітництва регіонів. Як «вхід» для економічної моделі використано кількість реалізованих транскордонних проектів, обсяг їх фінансування, зовнішньоторговельний оборот регіонів України з двома сусідніми країнами, обсяг залучених інвестицій з двох сусідніх держав; як «вихід» – валовий регіональний продукт. На думку В. В. Марковича, ця модель має недоліки, оскільки визначений коефіцієнт ефективності є «абстрактним ендеогенним показником, який не дає можливості оцінити реальну порівняльну ефективність транскордонного співробітництва» [131].

О. М. Лютак використала *метод вагових коефіцієнтів* (на основі бальної оцінки показників) для розрахунку вагомості кожного складника інтеграційного потенціалу (інвестиційний, інноваційний, інфраструктурний, соціальний, екологічний, підприємницький) у загальній структурі та на основі цього розробила *комплексну оцінку інтеграційного потенціалу (ІП) транскордонного регіону*, яку розраховано за формулою (1):

$$IP_{TKP} = \sum_{j=1}^n T_{ij}, \quad i = \overline{1, m}, \quad (1.1)$$

де

T_{ij} – складники інтеграційного потенціалу транскордонного регіону.

В. В. Маркович визначив два *критерії*, які, на нашу думку, доцільно враховувати під час оцінки транскордонного співробітництва: *транскордонна конвергенція* та *регіональний розвиток*. Для дослідження транскордонної конвергенції запропоновано використовувати такі показники, як валовий

регіональний продукт, розмір середньої заробітної плати, рівень зареєстрованого безробіття; а для дослідження регіонального розвитку в процесі здійснення транскордонного співробітництва – грантові ресурси, прямі іноземні інвестиції, зовнішньоторговельний оборот [131]:

– транскордонна конвергенція:

$$GRP1 = C(1) + C(2) \times GRP2; \quad (1.2)$$

$$UNEMP1 = C(1) + C(2) \times UNEMP2; \quad (1.3)$$

$$WAGE1 = C(1) + C(2) \times WAGE2; \quad (1.4)$$

– регіональний розвиток:

$$GRP = C(1) + C(2) \times GRANTS + C(3) \times TRADE + C(4) \times FDI; \quad (1.5)$$

$$TRADE = C(1) + C(2) \times GRANTS; \quad (1.6)$$

$$INVEST = C(1) + C(2) \times GRANTS; \quad (1.7)$$

де

$C(1)$ – базове значення залежної змінної без впливу інших чинників;

$C(n)$ – зміна залежної змінної при збільшенні показника n на одиницю;

GRP – валовий регіональний продукт регіону;

FDI – прямі іноземні інвестиції в регіон із сусідньої країни;

$GRANTS$ – залучені регіоном гранти на розвиток транскордонного співробітництва (за програмами ЄІСП, TACIS, Interreg);

$TRADE$ – зовнішньоторговельний оборот регіону із сусідньою країною;

$GRP (1; 2)$ – валовий регіональний продукт у регіонах 1 і 2 (у межах транскордонного регіону);

$UNEMP (1; 2)$ – рівень зареєстрованого безробіття у регіонах 1 і 2 (у межах транскордонного регіону);

$WAGE (1; 2)$ – середньомісячна заробітна плата у регіонах 1 і 2 (у межах транскордонного регіону).

Етап III «Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень». Виходячи з предмету нашого дослідження, пропонуємо в основу методики аналізу розвитку міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва, застосувати такі комплексні характеристики, як соціально-економічний розвиток міського поселення, зовнішньоекономічна діяльність міського поселення, реалізація програм та проектів із розвитку транскордонного співробітництва.

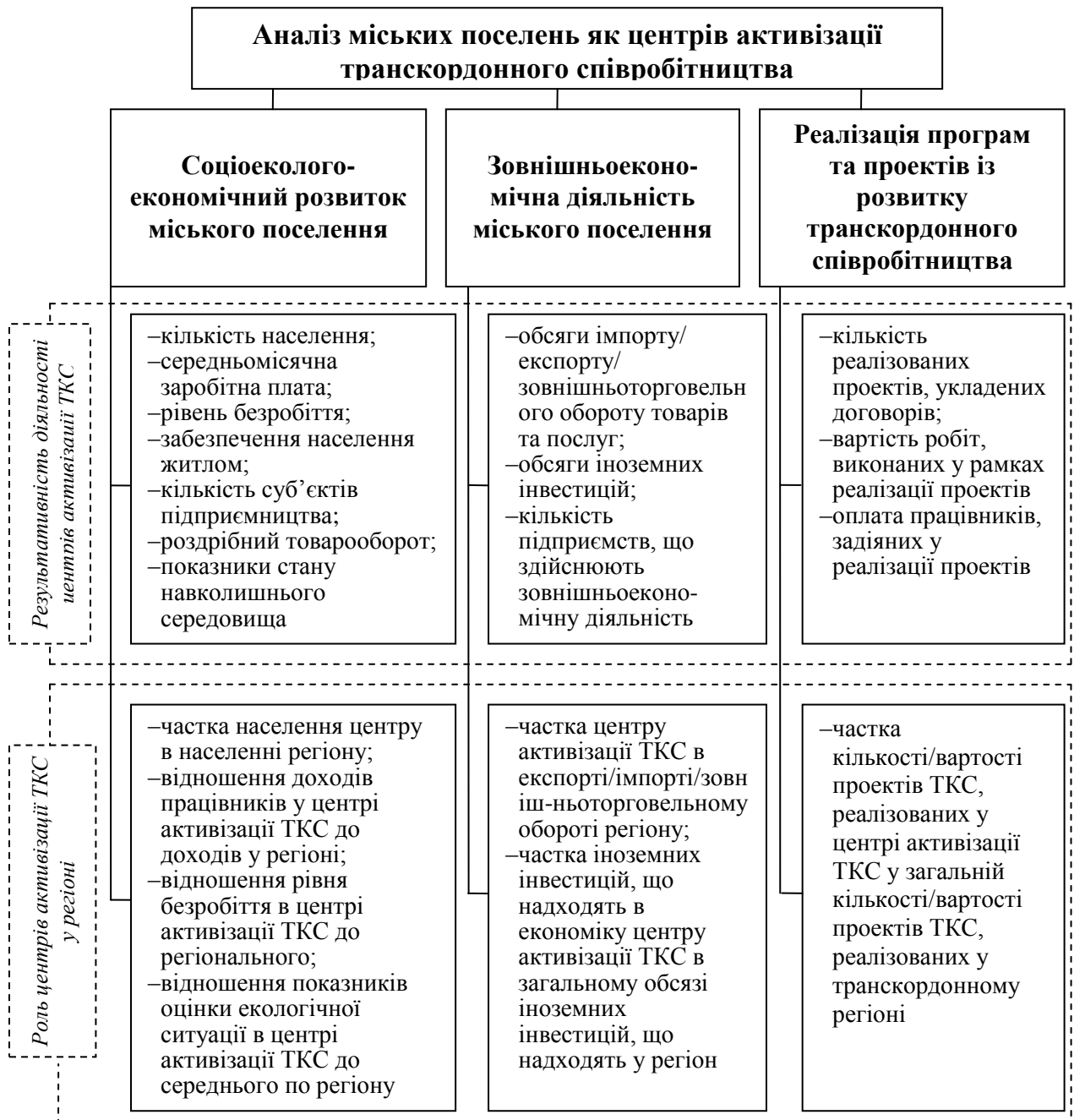

Рис. 1.5. Система показників оцінки транскордонного співробітництва міських поселень*

*Розроблено авторами.

Аналізуючи міські поселення як центри активізації транскордонного співробітництва, пропонуємо застосувати систему показників результатів діяльності цих центрів та їх ролі в регіоні (рис. 1.5).

Як бачимо, показники аналізу міських поселень як центрів активізації транскордонного співробітництва – це дані результативності центрів активізації в абсолютних вимірах, показники другого блоку характеризують роль міських поселень в окремому регіоні та

залежно від специфіки кожного показника розраховуються як частки міського поселення в загальнорегіональному обсягу або як відношення окремої числової характеристики кожного міського поселення до середньої в регіоні.

Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень запропоновано здійснювати за допомогою обрахунку інтегрального індексу (T) на основі розрахунку часткових індексів транскордонного співробітництва. Інтегральний індекс рівня транскордонного співробітництва міських поселень розраховуємо, використовуючи статистичну формулу середньої квадратичної (формула 1.8):

$$T = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n Xi^2}{n}}, \quad (1.8)$$

де

n – кількість часткових показників;

Xi – значення i -го часткового показника.

Часткові показники відображають питому вагу капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та експорту/імпорту в господарській діяльності міського поселення в загальному обсязі відповідних показників регіону. Інтегральний індекс набуває значення в межах $0 < T < 100$ і відображає пряму залежність: чим він більший, тим вищий рівень розвитку транскордонного співробітництва на певній території.

Апробацію цієї методики здійснено на прикладі міських поселень Волинської області та представлено в п. 2.3.

Етап IV «Моделювання та розробка стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень». На четвертому етапі проводиться побудова кореляційно-регресійної моделі та розробка стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Кореляційно-регресійна модель відображає залежність рівня транскордонного співробітництва міських поселень від обсягу прямих іноземних інвестицій та експорту товару.

Математична модель розвитку транскордонного співробітництва міських поселень дає змогу оцінити ступінь впливу на досліджуваний результативний показник кожного з уведених у модель факторів при фіксованому положенні на середньому рівні інших факторів [222].

Побудова багатофакторної кореляційно-регресійної моделі включає кілька етапів. На першому етапі здійснюється вибір факторів, які впливають на показник, що досліджується. Для кожного фактора потрібно визначити його числові характеристики. Погоджуємось з думкою Степанишина В. М., який зазначив, що «загальною умовою, що дає змогу отримати стабільні результати під час побудови кореляційно-регресійних моделей, є вимога однорідності початкової інформації» [222]. На другому етапі будуються статистично значущі моделі, для чого застосовується кореляційна матриця. Після цього будується регресійна модель. Апробацію методики моделювання транскордонного співробітництва міських поселень здійснено із застосуванням конкретних показників на прикладі міських поселень Волинської області. Порядок проведення розрахунків та їхні результати представлено в п. 3.1.

Реалізація стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень дасть змогу вирішити проблемні питання, пов'язані з покращенням рівня соціально-економічного розвитку. При цьому міські поселення виступатимуть опорними точками росту та активізації транскордонного співробітництва, що сприятиме покращенню рівня розвитку відповідної території й регіону в цілому.

У науково-практичній літературі визначено стратегію розвитку транскордонного співробітництва як механізм стимуляції соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів. Транскордонні стратегії не обмежуються розв'язанням поточних проблем, вони визначаються як засіб для пошуку джерел фінансування різноманітних програм, сприятливий чинник розширення організаційних, економічних, культурних та інших видів контактів співпрацюючих сторін [206].

Етап V «Моніторинг та контроль» передбачає здійснення моніторингу змін у транскордонному середовищі та контролю за виконанням цілей розвитку транскордонного співробітництва.

Моніторинг спрямовано на збір й обробку інформації щодо перебігу транскордонних процесів із метою аналізу та виявлення тенденцій їх розвитку й на основі цього здійснюється прогнозування можливих загроз і ризиків. Це дає змогу передбачити наслідки та здійснювати заходи щодо уникнення можливих небажаних результатів. Тобто завданнями моніторингу є реалізація превентивних заходів, своєчасне реагування на негативні чинники,

що були виявлені. Д. С. Бірюков визначив інструменти моніторингу, до яких відніс методи аналізу ризику, які «надають можливість ідентифікувати джерела ризику; розглянути можливі сценарії розвитку несприятливих подій; оцінити масштаби загрози; оцінити розміри можливих наслідків; реалізувати ризик-менеджмент, приймаючи рішення про превентивні заходи, які мінімізують очікувані втрати» [11].

Контроль – необхідний елемент управління транскордонним співробітництвом міських поселень. Для забезпечення цієї функції створено окремі комісії, призначають відповідальних осіб. Загальний контроль транскордонного співробітництва покладено на державні органи влади, органи місцевого самоврядування.

Українські вчені неодноразово наголошували на складнощях порівняння рівнів соціально-економічного розвитку та оцінки ефективності транскордонного співробітництва через відмінності національного законодавства, податкової й фінансової систем, форм статистичної звітності територіальних складників транскордонних регіонів та підкреслювали необхідність формування транскордонної статистики на основі точних та інформативних спільних даних [138; 248].

Аналіз науково-методичних положень до оцінки транскордонного співробітництва дає підставу зробити висновок, що всі вони окреслені певними конкретними цілями, поставленими під час оцінки. Зауважимо, що показник оцінки транскордонного співробітництва є *комплексним*, однак кожен автор виділяє різні групи та системи показників.

Отже, одностайної думки щодо методичного обґрунтування оцінки транскордонного співробітництва не існує. У науковій літературі не розкрито методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень, в основу чого має бути покладено конкретні аналітичні розрахунки соціально-економічного розвитку міських поселень, їхньої зовнішньоекономічної діяльності та участі в реалізації програм і проектів із розвитку транскордонного співробітництва.

Таким чином, визначено, що транскордонну співпрацю як прояв інтеграційних процесів розглянуто вітчизняними й зарубіжними вченими, починаючи з 50-х рр. ХХ ст. Розкрито теорію про сутність, етапи становлення та розвитку, типи й форми транскордонного співробітництва. Вивчення категоріального апарату транскордонного

співробітництва дало змогу здійснити теоретико-методичне обґрунтування його розвитку, що визначено як один із засобів реалізації євроінтеграційних орієнтирів України.

Удосконалено концептуальні засади активізації транскордонного співробітництва як сукупності засобів і заходів, спрямованих на поглиблення та розширення транскордонних зв'язків через використання різноманітних форм транскордонного співробітництва. Об'єктом активізації транскордонного співробітництва визначено процес інтеграційної взаємодії договірних сторін завдяки визначеним формам для задоволення потреб населення транскордонних територій. Суб'єктом активізації транскордонного співробітництва виступають безпосередньо регіональні й місцеві органи влади, територіальні громади, громадські організації та установи, що функціонують на відповідних транскордонних територіях і реалізують заходи транскордонного характеру.

Запропоновано авторський підхід до трактування поняття «центр активізації транскордонного співробітництва», яке ґрунтується на виокремленні поселень, де відбувається реалізація одного або декількох видів транскордонної співпраці в економічній, культурній, освітній, адміністративній сферах за допомогою налагодження зв'язків між територіальними громадами прикордонних регіонів суміжних країн, а також у вигляді реалізації спільних проектів. Мета функціонування центрів активізації транскордонного співробітництва – підвищення рівня добробуту населення, вирівнювання рівня якості життя до середньоєвропейського та створення оптимальних умов життєдіяльності населення за допомогою максимально ефективного застосування транскордонних зв'язків.

Визначено напрями діяльності в центрах активізації транскордонного співробітництва: розвиток економічних відносин, розширення освітньо-наукових зв'язків, співпраця у сферах культури, охорони здоров'я й довкілля, а також органів місцевого самоврядування. Центри активізації транскордонного співробітництва володіють певним соціально-економічним потенціалом і сприятливими передумовами для виконання зовнішньоекономічної діяльності й розвитку транскордонних зв'язків (розвинені транспортна та прикордонна інфраструктури, близьке розміщення пунктів пропуску, наявність фінансових інституцій тощо).

Визначено, що міські поселення (міста й селища міського типу), виступаючи елементом просторової структури регіонального

господарства та полюсом його соціально-економічного зростання, володіють потенціалом активізації транскордонного співробітництва. Обґрунтовано необхідність ідентифікації факторів активізації транскордонного співробітництва міських поселень, адже їх комплексна дія формує середовище для налагодження виробничо-господарських, організаційних, адміністративних, соціальних транскордонних зв'язків.

Удосконалено методичний підхід до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень за допомогою виокремлення послідовних етапів, які, на відміну від наявних, уключають аналіз передумов і факторів його активізації на національному й регіональному рівнях, що дає можливість об'єктивно оцінити рівень транскордонної співпраці міських поселень, розробити стратегічні напрями її активізації на основі моделювання та оперативно реагувати на зміну транскордонного середовища. Застосування запропонованої методики дає можливість об'єктивно оцінити рівень транскордонної співпраці міських поселень, передумов і факторів її активізації, підвищити ефективність управління змінами в транскордонному просторі.

Аналіз наявних науково-методичних положень до оцінки транскордонного співробітництва уможливорює висновок, що всі вони окреслені певними конкретними цілями. Зауважимо, що оцінка транскордонного співробітництва повинна здійснюватися комплексно, із застосуванням системи показників, які відображають результативність діяльності центрів транскордонного співробітництва та їх роль у регіоні.

Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень запропоновано здійснювати за допомогою обрахунку інтегрального індексу, який обчислюємо використовуючи статистичну формулу середньої квадратичної. Інтегральний індекс набуває значення в межах $0 < T < 100$ і відображає пряму залежність: чим він більший, тим вищий рівень розвитку транскордонного співробітництва на певній території.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

2.1. Аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в Україні

Дослідження особливостей розвитку транскордонного співробітництва міських поселень передбачає, передусім, характеристику передумов активізації транскордонного співробітництва в Україні.

Із 25 областей 19 займають прикордонне положення із сімома країнами, 12 входять до складу єврорегіонів, 14 перебувають під дією програм транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр. Україна бере участь у дев'яти єврорегіонах, однак у чотирьох з них («Дніпро», «Донбас», «Слобожанщина», «Ярославна») транскордонне співробітництво не здійснюється з 2014 р. у зв'язку з військовим конфліктом із Російською Федерацією. Чотири єврорегіони розміщені на кордоні з Європейським Союзом («Буг», «Верхній Прут», «Карпатський», «Нижній Дунай»).

Соціально-економічний розвиток регіонів України проаналізовано за показниками валового регіонального продукту, середньомісячної заробітної плати, економічно активного населення та рівня безробіття.

На рис. 2.1 показано питому вагу областей України за основними соціально-економічними показниками. Помітно найбільші їх частки в Дніпропетровській, Донецькій, Київській областях та м. Київ. Серед прикордонних областей, які є учасниками єврорегіонів, найбільшу питому вагу мають Донецька, Львівська, Одеська й Харківська області, найменшу – Чернівецька та Луганська області. Варто звернути увагу на співвідношення різних видів показників у межах кожної області. Зокрема, наскільки розміри площі й чисельність населення корелюють з обсягами валового регіонального продукту та обсягами зовнішньої торгівлі й капітальних інвестицій, що, на нашу думку, дає можливість оцінити пропорційність розвитку у межах регіону, повноту використання територіальних і людських ресурсів. У Дніпропетровській, Київській областях та м. Києві помітне переважання часткових показників економічної діяльності, для

Вінницької, Волинської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської, Одеської та Полтавської областей властиві незначні відхилення. Найбільші диспропорції простежуємо в Донецькій, Луганській і Херсонській областях.

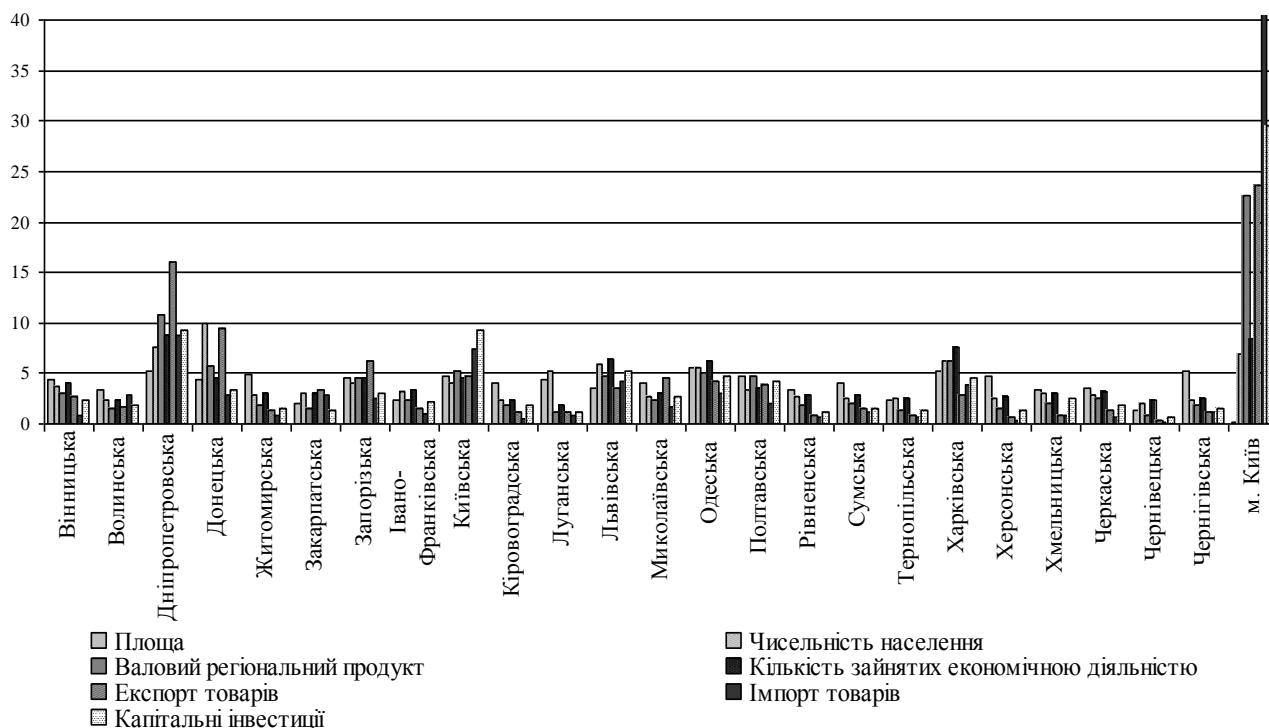

Рис. 2.1. *Питома вага областей України в основних загальнодержавних показниках у 2016 р., %**

*Складено за [166; 220].

Узагальнювальним показником рівня регіонального розвитку є валовий регіональний продукт. На рис. 2.2 показано обсяг валового регіонального продукту в розрахунку на одного жителя.

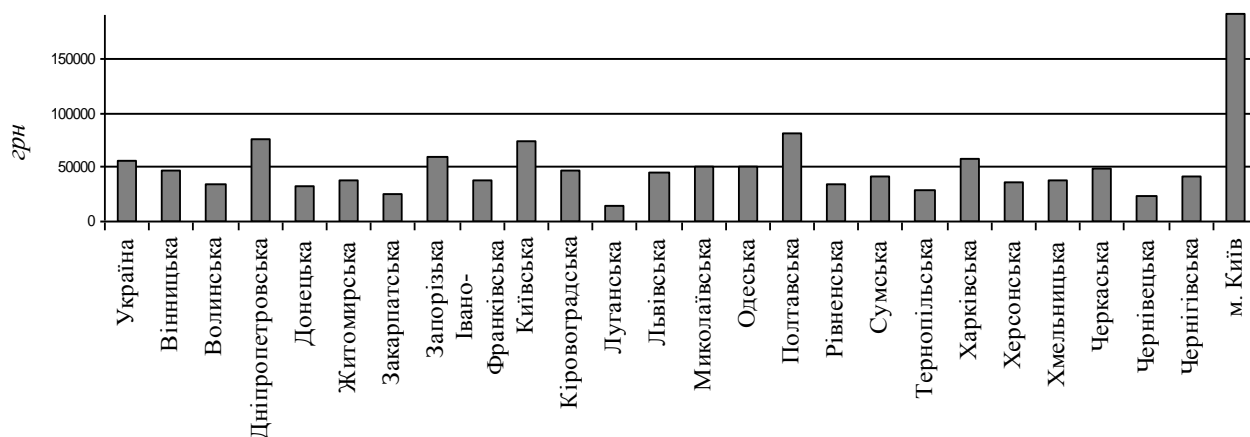

Рис. 2.2. *Валовий регіональний продукт у розрахунку на одного жителя у 2016 р., грн**

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Порівнюючи розмір валового регіонального продукту на одного жителя окремих регіонів із середнім по Україні (55,9 тис. грн), виявлено що лише в декількох із них цей показник вищий: у Дніпропетровській (75,4), Запорізькій (59,7), Київській (74,2), Полтавській (81,1), Харківській (57,2) областях та м. Києві (191,7).

Деякі регіони, що входять до складу єврорегіонів, значно відстають за показником валового регіонального продукту на одного жителя, причому серед них – не лише ті, що межують із Росією (Донецька – 32,3; Луганська – 14,3), але й ті, що мають спільний кордон із ЄС (Волинська – 34,3; Закарпатська – 25,7; Івано-Франківська – 37,2; Чернівецька – 23,4), також відносно невисокими є показники Рівненської (33,9) та Тернопільської (29,2) областей.

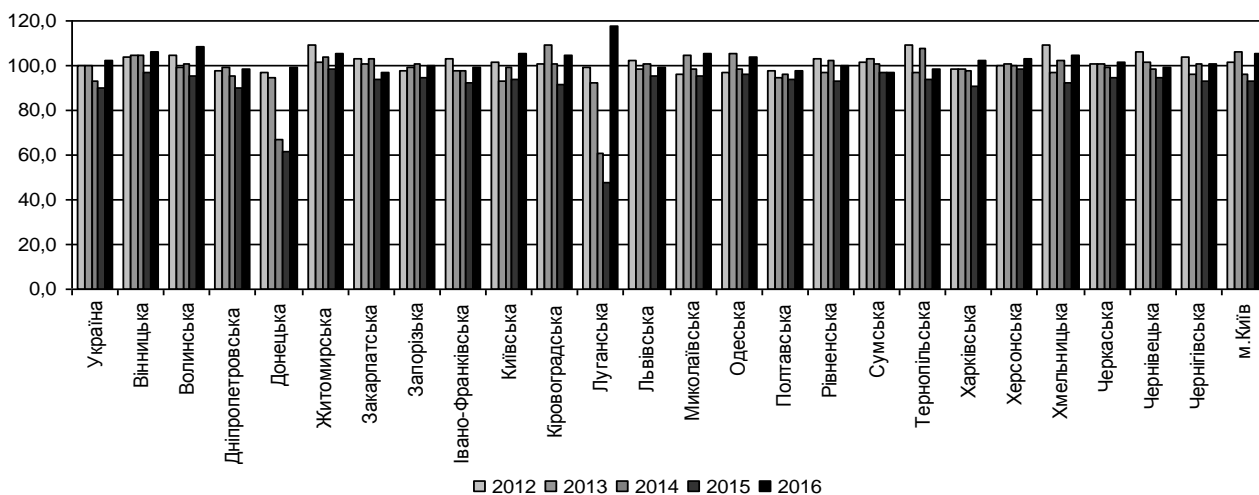

Рис. 2.3. Індеси зміни обсягу валового регіонального продукту, % до попереднього року*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Аналізуючи індеси зміни обсягу валового регіонального продукту протягом 2012–2016 рр. (рис. 2.3), потрібно відзначити коливання у всіх регіонах із загальною тенденцією до зниження до 2015 р. та зростання у 2016 р. за всіма регіонами.

Регіони України неоднорідні за розміром середньомісячної заробітної плати (рис. 2.4). Найвищий рівень у 2017 р. відзначено у м. Києві (11135 грн), Дніпропетровській (6939), Донецькій (7764), Запорізькій (6863), Київській (7188), Львівській (6391), Миколаївській (6709), Одеській (6542) та Полтавській (6551)

областях; найменший – у Тернопільській (5554), Чернівецькій (5621) і Чернігівській (5636) областях.

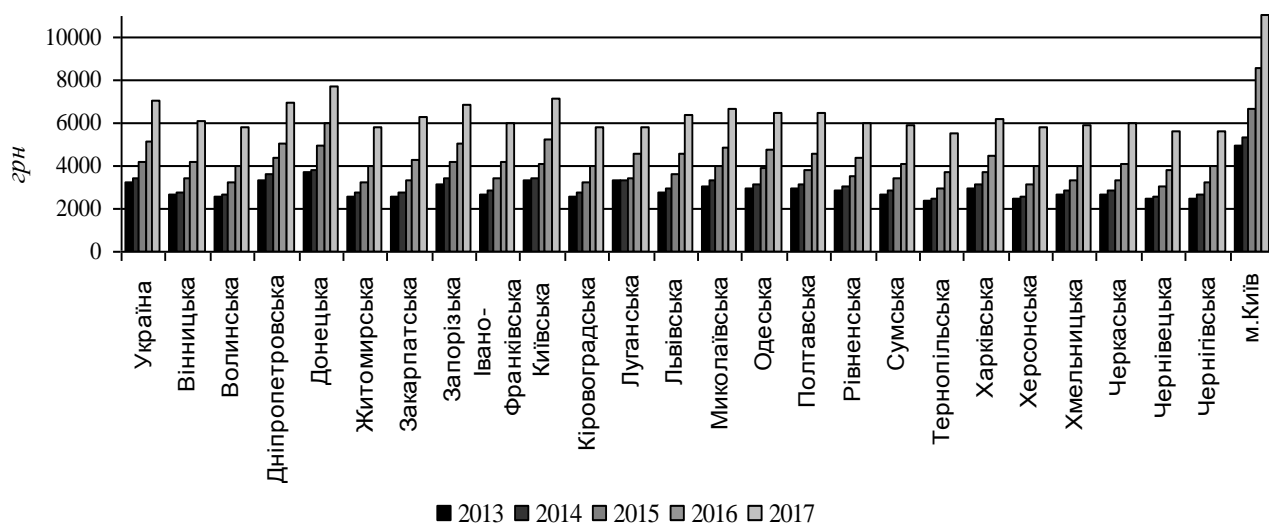

Рис. 2.4. Динаміка номінальної середньомісячної заробітної плати в регіонах України (у розрахунку на одного штатного працівника, грн)*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Аналіз динаміки заробітної плати свідчить про її зростання протягом досліджуваного періоду більше ніж удвічі, однак це не дає підстави для висновку про зростання рівня життя населення, зважаючи на високі темпи інфляції (рис. 2.5)

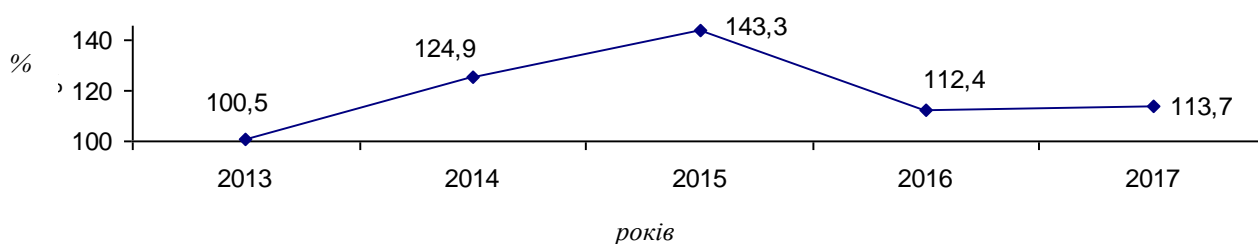

Рис. 2.5. Індекси інфляції в Україні, % до попереднього року*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

На рис. 2.6. відображено динаміку чисельності економічно активного населення (особи віком від 15 до 70 років, які забезпечують пропозицію робочої сили на ринку праці) за регіонами України протягом 2013–2017 рр.

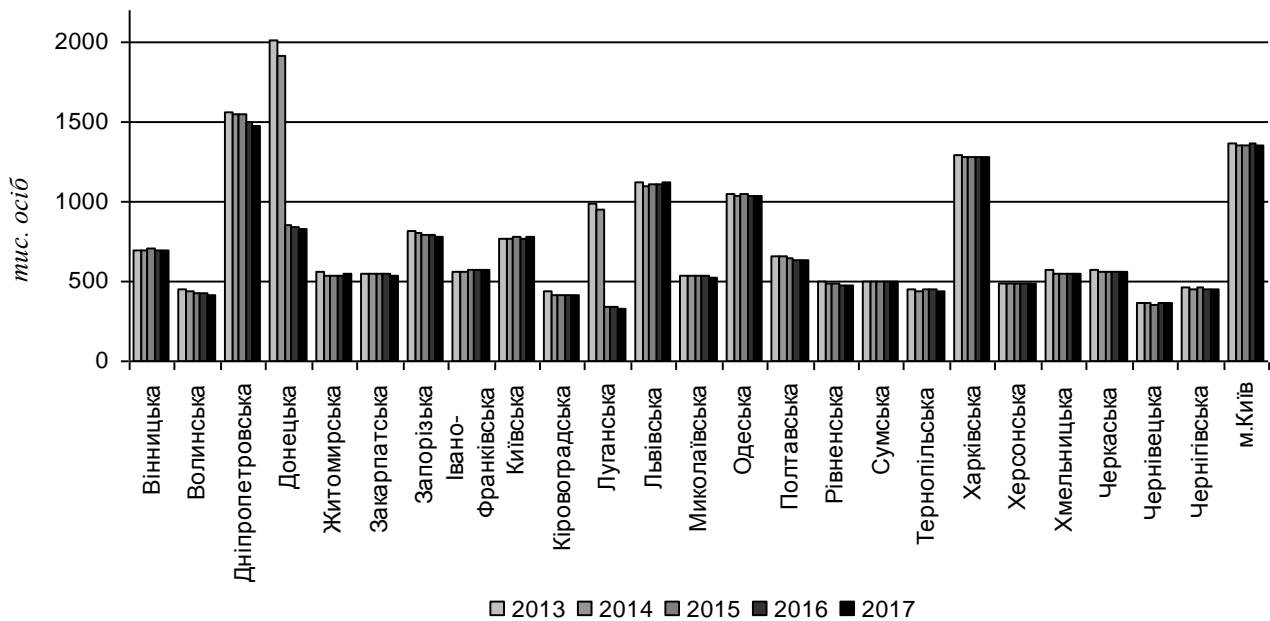

Рис. 2.6. Економічно активне населення працездатного віку за регіонами України*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Найвищі показники чисельності економічно активного населення відзначено в Дніпропетровській (1475,5 тис. осіб), Львівській (1119,7), Одеській (1038,2), Харківській (1285,1) областях та м. Києві (1352,6). Динаміка цього показника характеризується незначними відхиленнями протягом досліджуваного періоду, винятком є Донецька й Луганська області, де внаслідок тривалих військових дій спостерігаємо різке скорочення економічно активного населення у 2015–2017 рр., порівняно з попередніми роками (більше ніж удвічі).

Важливим показником оцінки соціально-економічного розвитку регіонів є рівень безробіття (рис. 2.7). Станом на 2017 р. високі рівні зареєстрованого безробіття спостерігали в Житомирській (2,9), Кіровоградській (3,7), Миколаївській (2,9), Полтавській (3,2), Рівненській (3,0), Сумській (2,9) та Черкаській (3,1) областях. Зауважимо, що серед регіонів, які беруть участь у транскордонному співробітництві, показники рівня безробіття Вінницької (3,0) та Волинської (2,3) областей найбільші й перевищують середній по Україні (2,1). Потрібно відзначити позитивну тенденцію до зниження рівня безробіття по всіх регіонах у 2016-2017 рр.

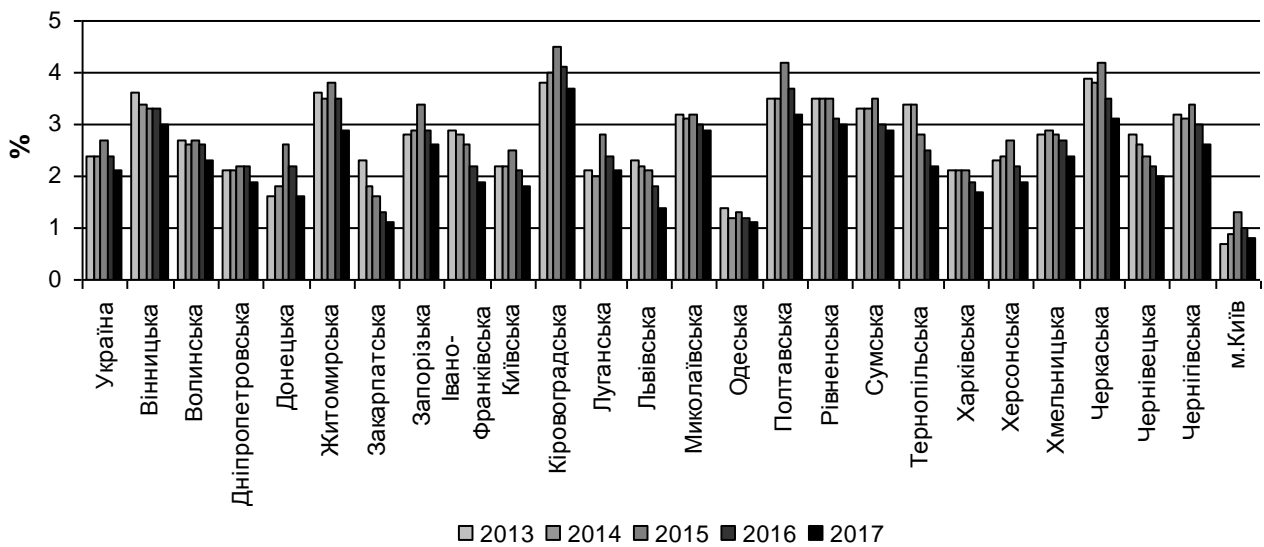

Рис. 2.7. Зареєстроване безробіття за регіонами, % до економічно активного населення працездатного віку.*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

На рис. 2.8 наведено динаміку міграційного приросту населення за регіонами України за 2013–2017 рр. Помітне значне зростання чисельності тих, хто вибув, у Донецькій і Луганській областях та збільшення міграційних потоків до Київської області й м. Києва, Львівської, Одеської та Харківської областей протягом досліджуваного періоду.

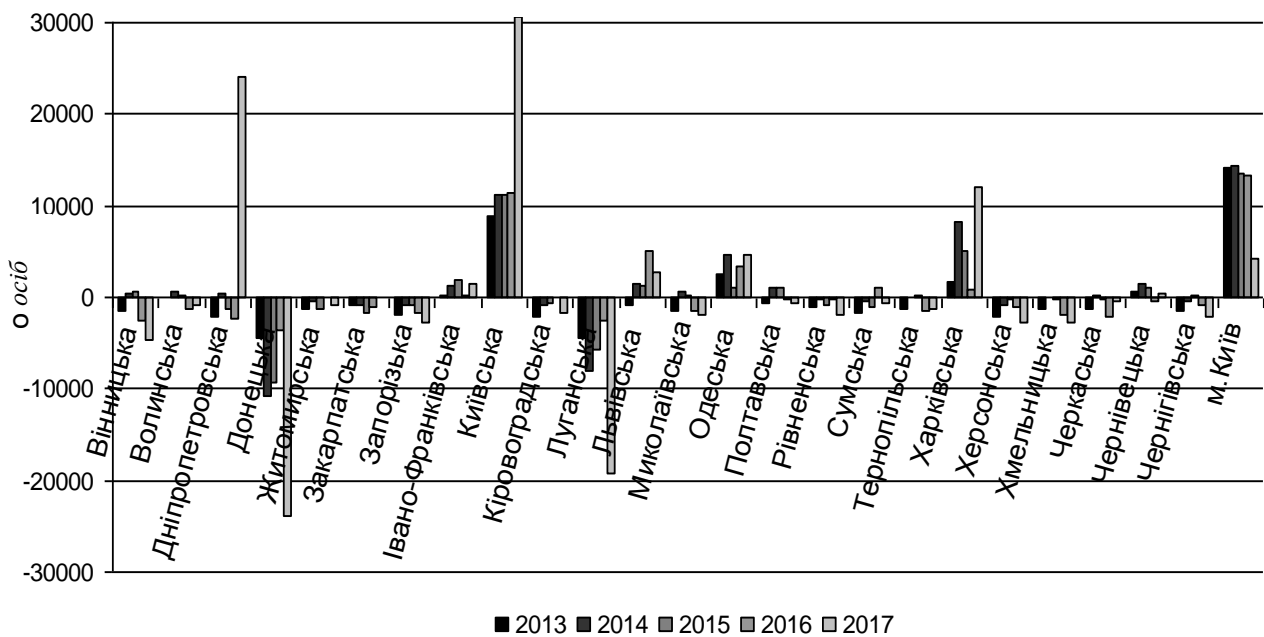

Рис. 2.8. Міграційний приріст населення за регіонами України*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Такі міграційні процеси пояснюємо, передусім, переселенням населення з тимчасово окупованих територій України до інших регіонів.

Для характеристики зовнішньоекономічної діяльності проаналізовано показники зовнішньої торгівлі товарами та прямих іноземних інвестицій.

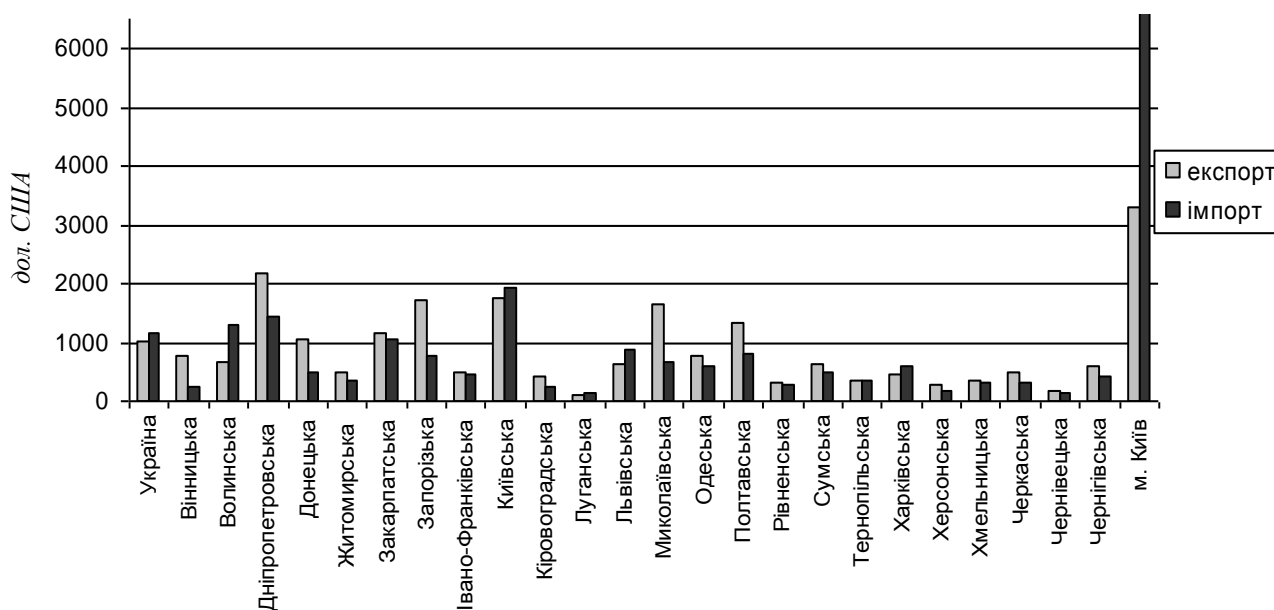

Рис. 2.9. Обсяги експорту та імпорту товарів у розрахунку на одного жителя у 2017 р., дол. США*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Аналіз співвідношення показників експорту й імпорту товарів у розрахунку на одного жителя (рис. 2.9) свідчить про наявність значних диспропорцій зазначених показників за регіонами України. Низькі рівні обсягів експорту й імпорту на одного жителя відзначено в Житомирській (відповідно, 479 і 365 дол.), Івано-Франківській (483 та 462), Кіровоградській (435 і 247), Луганській (109 та 126), Рівненській (330 і 294), Тернопільській (361 та 334), Херсонській (276 і 192), Хмельницькій (367 та 325) і Чернівецькій (165 та 125) областях, найвищі – у Дніпропетровській (2183 і 1426), Київській (1754 і 1940) областях і м. Києві (3319 та 6762). Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами спостерігали в більшості регіонів України, негативне – у Волинській, Київській, Львівській, Харківській областях і м. Києві.

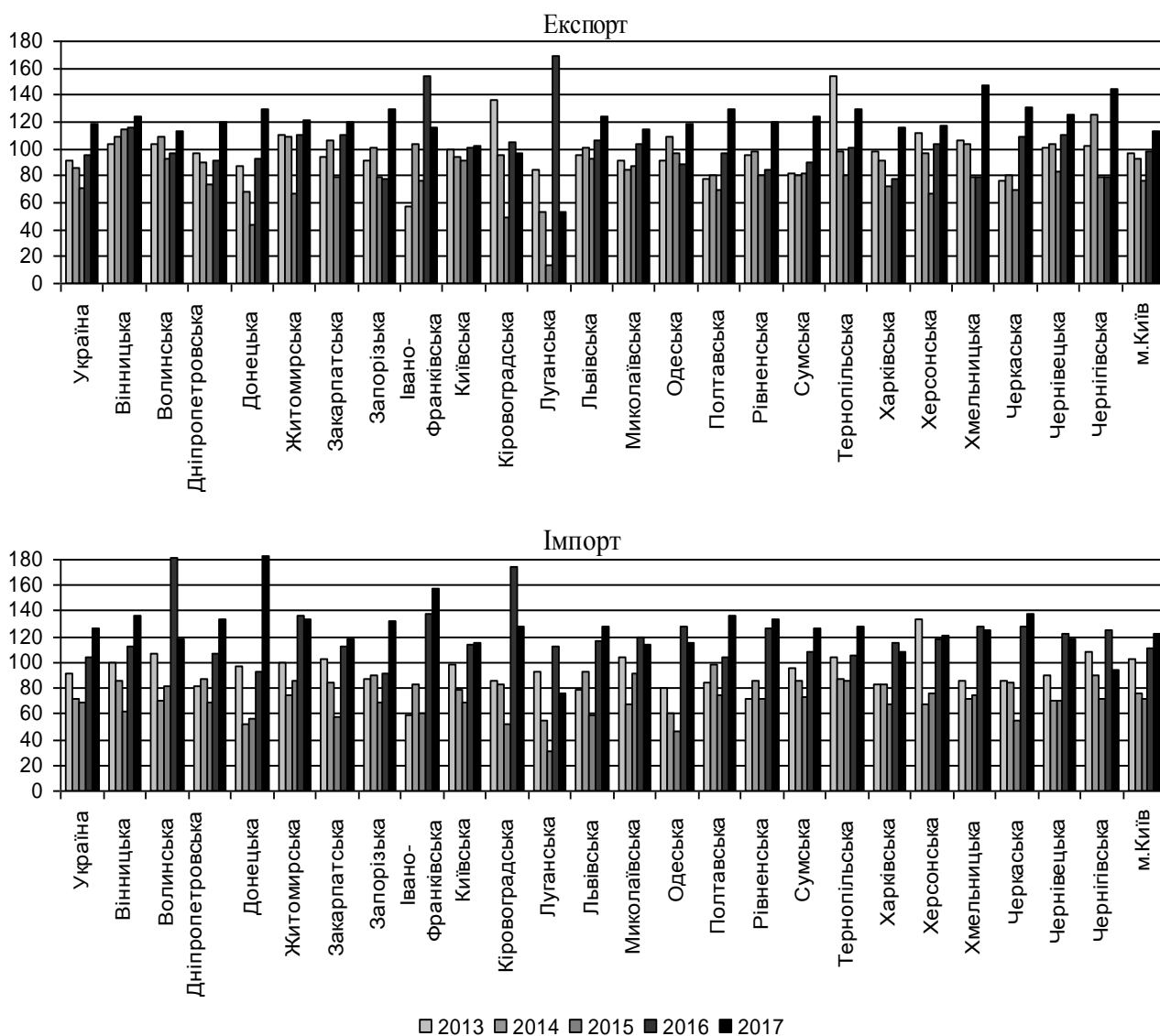

Рис. 2.10. *Індекси зміни обсягів експорту та імпорту товарів, % до попереднього року**

* *Складено за даними сайту Державної служби статистики України.*

Варто також відзначити показники динаміки зовнішньої торгівлі товарами за регіонами України у 2013–2017 рр. (рис. 2.10). Динаміка індексів зміни обсягів експорту й імпорту товарів протягом досліджуваного періоду характеризується помітними відхиленнями обох показників. У період 2013–2015 рр. у більшості регіонів України помічено зменшення індексів експорту та імпорту, які сягнули мінімальної точки у 2015 р.; найнижчі показники індексів експорту зафіксовано в Донецькій (44,0), Кіровоградській (49,5) і Луганській (13,6) областях, імпорту – у Донецькій (56,7), Кіровоградській (52,3), Луганській (31,3) та Одеській (46,5) областях. У 2016–2017 рр.

індекси зовнішньої торгівлі товарами зросли у всіх регіонах; у 2017 р. найбільші індекси експорту зафіксовано в Хмельницькій (146,7) і Чернігівській (144,4) областях, імпорту – у Вінницькій (135,9), Донецькій (183,1), Івано-Франківській (156,9), Полтавській (136,4) та Черкаській (138,4) областях.

Потрібно зауважити, що в західних та південно-західних регіонах України, у тому числі тих, які беруть участь у транскордонному співробітництві, спостерігають менші коливання індексів експорту (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Львівська, Одеська, Чернівецька області). Динаміка індексів імпорту характеризується порівняно менш рівномірним розвитком.

Прямі іноземні інвестиції – важливий чинник соціально-економічного розвитку регіону. Для порівняння регіонів України за рівнем іноземного інвестування наведено показники результативності надходження іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу (рис. 2.11).

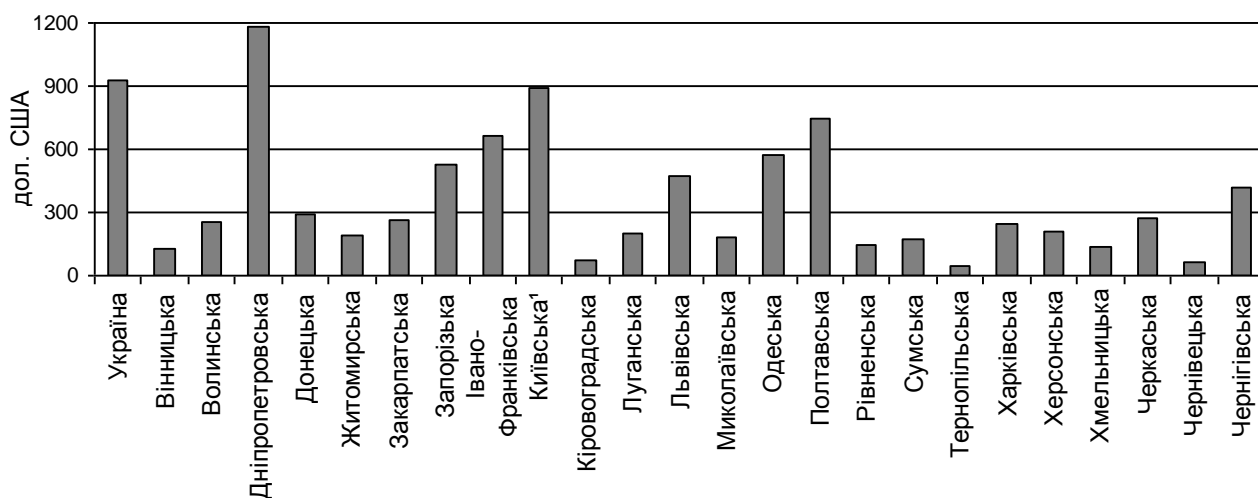

Рис. 2.11. Прямі іноземні інвестиції на одну особу за регіонами України у 2017 р. (дол. США) *

¹ без урахування м. Києва

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Найвищими обсягами прямих іноземних інвестицій на одну особу виділяються Дніпропетровська (1180,8), Київська (892,2), Полтавська (741,9) області, дещо відстають від них Івано-Франківська (659,6), Одеська (572,0), Запорізька (531,4), Львівська (469,5); найменший показник у Тернопільській області (42,8).

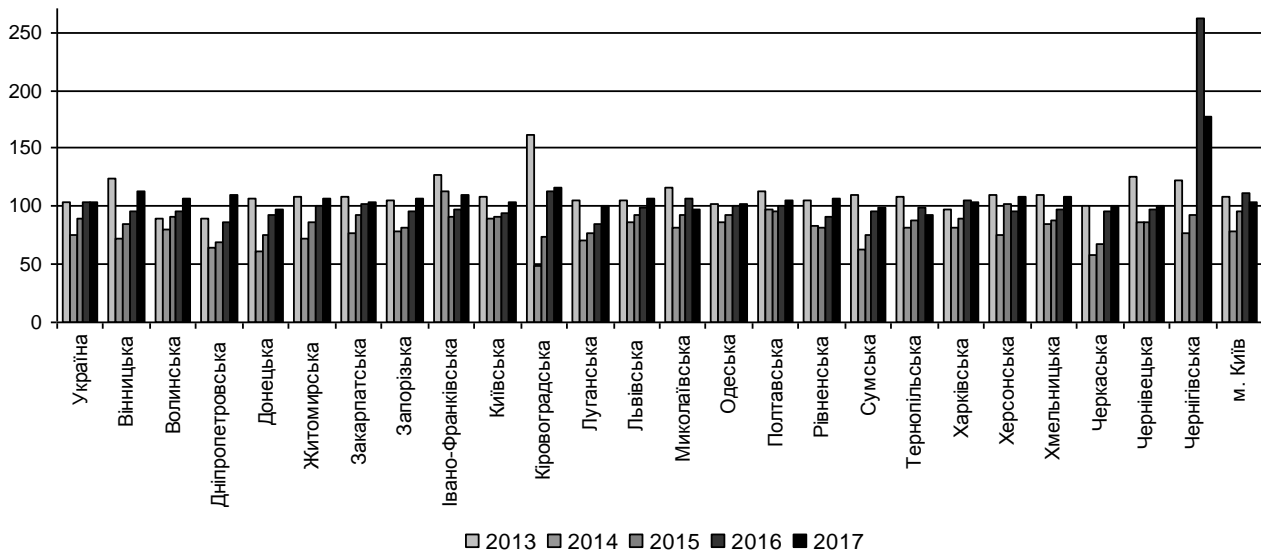

Рис. 2.12. Темпи зростання (зменшення) обсягів прямих інвестицій, % до попереднього року*

*Складено за даними сайту Державної служби статистики України.

Потрібно відзначити відносно невисокі обсяги прямих іноземних інвестицій на одну особу в низці прикордонних регіонів, які є учасниками транскордонного співробітництва. Зокрема, це стосується Вінницької (129,1), Волинської (255,6), Закарпатської (261,0) та Чернівецької (63,6) областей.

Темпи зміни обсягів прямих іноземних інвестицій (рис. 2.12) протягом 2013–2015 рр. свідчать про зменшення надходження інвестиційних ресурсів у всіх регіонах. Починаючи з 2016 р., можна спостерігати позитивні зміни їх динаміки.

Важливим чинником розвитку транскордонного співробітництва є його фінансове забезпечення. Великі можливості для цього відкриває участь у програмах Європейського інструменту сусідства (ЄІС). У 2013 р. розпочалася підготовка програм прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр. Україна братиме участь у чотирьох спільних операційних програмах прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014–2020 рр.: «Польща – Україна – Білорусь», «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна», «Румунія – Україна» та «Басейн Чорного моря».

Підготовка та реалізація програм транскордонного співробітництва здійснюється відповідно до документів ЄС (рис. 2.13).

Нормативно-правові документи ЄС щодо Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр.	
	Регламент № 232/2014 Європейського парламенту й Ради від 11 березня 2014 р. про загальні положення Європейського інструменту сусідства
	Регламент Комісії № 897/2014 від 18 серпня 2014 р., що встановлює особливі положення для реалізації програм транскордонного співробітництва
	Постанова (ЄС) № 236/2014 Європейського парламенту та Ради від 11 березня 2014 р., що встановлює загальні правила й процедури для імплементації інструментів Союзу для фінансування зовнішньої діяльності
	Програмний документ із підтримки Європейським Союзом прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства 2014–2020 рр.
	Постанова (ЄС, Євратом) № 966/2012 Європейського парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 р. щодо фінансових правил, що застосовуються до загального бюджету Союзу, та скасування Постанови Ради (ЄС, Євратом) № 1605/2002 із відповідними її поправками
	Делегована Постанова Комісії (ЄС) № 1268/2012 від 29 жовтня 2012 р. стосовно правил застосування Постанови (ЄС, Євратом) № 966/2012 Європейського парламенту та Ради щодо фінансових правил, що застосовуються до загального бюджету Союзу, та скасування Постанови Ради (ЄС, Євратом) № 1605/2002 із відповідними її поправками

Рис. 2.13. *Правова база програм транскордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр.**

*Складено за [89; 216].

У Програмному документі з підтримки Європейським Союзом прикордонного співробітництва в рамках Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр. визначено три стратегічні цілі ЄІС транскордонного співробітництва для транскордонних заходів: 1) сприяння економічному та соціальному розвитку регіонів по обидві сторони спільного кордону; 2) розв'язання спільних проблем, що стосуються навколишнього середовища, здоров'я мешканців та охорони й боротьби зі злочинністю; 3) сприяння створенню кращих умов та інструментів для забезпечення мобільності людей, товарів і капіталу. Програмний документ на 2014–2020 рр. також уключає десять тематичних цілей, які країни-учасники можуть обирати для своєї транскордонної діяльності [195].

Програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства поширюватимуться на 14 областей України, представники яких спільно з представниками країн-учасниць бувають активну участь у підготовці спільних операційних документів. Основні та прилеглі регіони матимуть рівні можливості при поданні заявок на фінансування. Наказом Мінекономрозвитку від 04.06.2013 №551 «Про утворення міжвідомчої робочої групи для підготовки спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014–2020 роки») затверджено склад українських представників до Спільних програмних комітетів із підготовки Програм прикордонного співробітництва [89].

Прикордонні регіони та їх участь у єврорегіонах і програмах розвитку транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства (ЄІС) відображено в табл. 2.1.

У межах Програм Європейського інструменту сусідства передбачено фінансування великих інфраструктурних проектів, які означають «проекти, що включають комплекс робіт, заходів або послуг, призначених для виконання неподільної функції конкретного характеру, що має чітко визначені цілі у всезагальних інтересах, з метою реалізації інвестицій, які матимуть транскордонний вплив і користь, і в бюджеті яких щонайменше 2,5 млн євро призначається на придбання інфраструктури». Відповідно до ст. 41 Регламенту 897/2014, вони можуть обиратися лише на позаконкурсній основі в рамках прямої процедури. Це означає, що ці проекти буде надано органам, які мають монополію в цій сфері; для виконання специфічних заходів, які вимагають участі певного типу організації, ґрунтуючись на її технічній компетенції, високому рівні спеціалізації чи адміністративних повноваженнях.

Малобюджетні проекти – це проекти, на які грантове фінансування надається від 20 до 60 тис. євро. Загальна тривалість таких проектів не повинна перевищувати 12 місяців. Інвестиційні витрати (роботи, матеріали) не повинні перевищувати 20 % вартості гранту для малобюджетних проектів. Вони повинні відповідати таким вимогам: сприяти реалізації цілей Програм прикордонного співробітництва; мати значний і відчутний транскордонний аспект; мати обґрунтований бюджет; бути готовими до виконання; відповідати критеріям щодо партнерства. Грант у рамках малобюджетного проекту не може перевищувати 90 % загальних прийнятних коштів проекту. Решта суми (10 %) забезпечується із

власних джерел бенефіціара або з інших джерел, що не фінансуються з бюджету ЄС [195].

Таблиця 2.1

Участь регіонів України в транскордонному співробітництві*

Область (регіон) України	Займають прикордонне положення	Спільні операційні програми прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр.			
		Польща– Україна– Білорусь	Угорщина– Словаччина– Румунія– Україна	Україна– Румунія	Басейн Чорного моря
Вінницька	+	-	-	Д	-
Волинська	+	О	-	-	-
Дніпропетровська	-	-	-	-	-
Донецька	+	-	-	-	-
Житомирська	+	-	-	-	-
Закарпатська	+	О	О	О	
Запорізька	+	-	-	-	+
Івано-Франківська	+	Д	О	О	-
Київська	+	-	-	-	-
Кіровоградська	-	-	-	-	-
Луганська	+	-	-	-	-
Львівська	+	О	-	-	-
Миколаївська	+	-	-	-	+
Одеська	+	-	-	О	+
Полтавська	-	-	-	-	-
Рівненська	+	Д	-	-	-
Сумська	+	Д	-	-	-
Тернопільська	-	-	-	Д	-
Харківська	+	-	-	-	-
Херсонська	+	-	-	-	+
Хмельницька	-	-	-	Д	-
Черкаська	-	-	-	-	-
Чернівецька	+	-	Д	О	-
Чернігівська	+	-	-	-	-
АР Крим	+	-	-	-	-
<i>Бюджет (внесок ЄС), млн євро</i>	x	175,799	73,952	60,000	49,039

О – основні регіони;

Д – додаткові (прилеглі) регіони.

*Складено за [242; 97].

Програма «Польща-Білорусь-Україна» сприяє досягненню всіх згаданих вище стратегічних цілей і визначених потреб регіонів за допомогою фінансування некомерційних проектів, що належать до таких чотирьох тематичних цілей і відповідних пріоритетів (табл.2.2) [195]:

1. Промоція місцевої культури та охорона історичної спадщини (ціль «Спадщина»).

Пріоритет 1.1. Промоція місцевої культури та історії.

Пріоритет 1.2. Промоція й збереження природної спадщини.

2. Покращення доступності регіонів, розвиток надійного та стійкого до кліматичних впливів транспорту, комунікаційних мереж і систем (ціль «Доступність»).

Пріоритет 2.1. Покращення та розвиток транспортних послуг та інфраструктури.

Пріоритет 2.2. Розвиток інфраструктури ІКТ.

3. Спільні виклики у сфері безпеки (ціль «Безпека»).

Таблиця 2.2

Індикативний фінансовий план Програми ЄС ТКС ПБУ 2014–2020 на весь програмний період для кожної тематичної цілі та на технічну допомогу*

-	Фінансування ЄС (a) ¹	Мінімальна сума співфінансування бенефіціарів (b)	Частка співфінансування (y %) (c) ²	Загальна сума фінансування (d) = (a)+(b)
Тематична ціль «Спадщина»	32 272 159,47	3 570 024,59	11,06%	35 842 184,06
Тематична ціль «Доступність»	55 855 660,59	6 178 888,71	11,06%	62 034 549,30
Тематична ціль «Безпека»	44 270 782,82	4 897 341,42	11,06%	49 168 124,24
Тематична ціль «Кордони»	33 099 650,72	3 661 563,68	11,06%	36 761 214,40
Технічна допомога	17 579 930,40	0,00	0,00%	17 579 930,40
УСЬОГО	183 078 184,00	18 307 818,40	10,00%	201 386 002,40

¹ Згідно з Програмним документом та рішенням СПК.

² Частка співфінансування повинна розраховуватися на основі фінансування ЄС спільної операційної програми, згідно зі статтями 12, 13 і 14 РР. Фактична частка становить 11.0622427%.

*Джерело: [195].

Пріоритет 3.1. Підтримка розвитку охорони здоров'я та соціальних послуг.

Пріоритет 3.2. Розв'язання спільних проблем безпеки.

4. Покращення управління кордонами та охорона кордонів, управління безпекою, мобільністю й міграцією (ціль «Кордони»).

Пріоритет 4.1. Сприяння ефективності та безпеці кордонів.

Пріоритет 4.2. Покращення діяльності з управління кордонами, митних і візових процедур.

Великі інфраструктурні проекти в рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020» були вибрані й затверджені Спільним програмним комітетом перед передачею Спільної операційної програми до Європейської комісії. Спільна операційна програма містить список усіх великих інфраструктурних проектів, запропонованих для вибору поза конкурсом проектних заявок. Визначено 18 таких проектів (10 із них перебувають в основному списку та вісім – у резервному). Вибрані проекти стосуються покращення й розвитку транспортних послуг та інфраструктури, розв'язання спільних проблем безпеки, сприяння ефективності та безпеці кордонів, охорони здоров'я й промоції місцевої культури та історії. Згідно з рішенням Спільного програмного комітету, щонайбільше – 30 % – від фінансування ЄС Програми може бути виділено великим інфраструктурним проектам за позаконкурсним відбором. На їх реалізацію в рамках Програми передбачено бюджет у розмірі 52,07 млн євро [162].

На підтримку так званих «малобюджетних проектів» передбачено виділення 5,2 млн євро з бюджету Програми в рамках Тематичної цілі № 3 «Промоція місцевої культури та охорона історичної спадщини» [195].

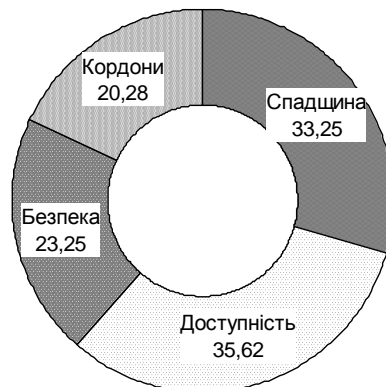

Рис. 2.14. Попередній розподіл фінансування в рамках першого конкурсу проектів програми Польща-Україна-Білорусь, млн євро*

* Складено за [162].

Перший конкурс проектних заявок оголошено 11 вересня 2016 р. Він охоплював усі чотири тематичні цілі Програми та всі пріоритети, для фінансування проектів у рамках конкурсу виділено 112,40 млн євро; для одного проекту передбачено 100 000 – 2 500 000 євро [162].

Результати подання й опрацювання заявок у межах першого конкурсу наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Кількість заявок у межах першого конкурсу проектів програми
Польща–Україна–Білорусь 2014–2020 рр. за тематичними
цілями***

	Спадщина	Доступність	Кордони	Безпека
Концептуальні записки	352	125	24	248
Повні форми заявок	146	61	16	160
Вибрані проекти	17	18	13	17

*Джерело: [162].

Спільний моніторинговий комітет уже прийняв рішення щодо фінансування в рамках тематичних цілей «Спадщина», «Доступність» та «Кордони». Обрано 48 проектів на загальну суму понад 89 млн євро. Другий конкурс проектних заявок для малобюджетних проектів триватиме з 1 серпня до 31 жовтня 2018 р. Конкурс охоплюватиме лише обидва пріоритети тематичної цілі «Спадщина». Проект не повинен тривати довше ніж 12 місяців. Усі грантові контракти повинні бути підписані до 31 грудня 2021р. Усі заходи за проектами в рамках Програми мають завершитися не пізніше ніж 31 грудня 2022 р. [162].

Програма «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна» 2014–2020 рр. передбачає загальний бюджет 73,9 млн євро й такі пріоритети [146]:

- підтримка місцевої культури та історичної спадщині разом із туризмом;
- раціональне використання навколишнього середовища в транскордонній зоні;
- збереження природних ресурсів, проведення заходів щодо зменшення викидів парникових газів і забруднення річок;
- удосконалення транспортної інфраструктури за для покращення мобільності;

- удосконалення інфраструктури ІКТ та поширення інформації;
- підтримка спільних заходів для запобігання природним і спричинених людиною катастрофам, а також спільні дії у випадку надзвичайних ситуацій;
- сприяння покращенню людського здоров'я.

Перший конкурс проектних заявок був відкритий для великих інфраструктурних проектів бюджетом і тривав із 15 лютого 2017 р. до 15 листопада 2017 р. Частку бюджету, щонайменше 2,5 млн євро, буде спрямована на придбання інфраструктури. Індикативний бюджет першого конкурсу становив 22 млн євро. Заявки подавали в межах чотирьох пріоритетів:

Пріоритет 6.1. Стале використання навколишнього середовища на прикордонній території – збереження природних ресурсів, дії щодо скорочення викидів парникових газів та забруднення річок.

Пріоритет 7.1. Розвиток транспортної інфраструктури для підвищення мобільності людей та товарів.

Пріоритет 7.2. Розвиток інфраструктури ІКТ та обміну інформацією.

Пріоритет 8.1. Підтримка спільної діяльності з попередження природних і техногенних катастроф, а також спільних дій у надзвичайних ситуаціях.

Другий набір заявок у рамках Програми «Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна 2014-2020» тривав із 17 травня 2017 р. до 15 вересня 2017 р. Набір відкрито за такими пріоритетами [146]:

Пріоритет 3.1. Розвиток місцевої культури та історії у поєднанні з функціями туризму.

Пріоритет 6.1. Стале використання навколишнього середовища прикордонної території – збереження природних ресурсів, заходи щодо скорочення викидів парникових газів та забруднення річок.

Пріоритет 7.1. Розвиток транспортної інфраструктури для підвищення мобільності людей і товарів.

Пріоритет 7.2. Розвиток інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій та обміну інформацією.

Пріоритет 8.1. Підтримка спільних заходів щодо попередження природних і техногенних катастроф, а також спільних дій під час надзвичайних ситуацій.

Пріоритет 8.2. Підтримка розвитку здоров'я.

Загальний бюджет другого набору – 22 млн євро, а сума гранту

для проекту передбачала межі від 50 до 1500 тис. євро, залежно від пріоритету.

Програма «Україна–Румунія» з 11-ти тематичних цілей Європейського інструменту сусідства, націлена на чотири тематичні цілі: підтримка освіти, досліджень, технологічного розвитку та інновацій; просування місцевої культури й збереження історичної спадщини; покращення доступу до регіонів, розвиток транспортних і комунікаційних мереж та систем; спільні виклики у сфері безпеки й захисту.

Програма не фінансуватиме проекти, заходи яких уже були профінансовані (повністю або частково) іншими програмами/фінансовими інструментами [163].

Перший конкурс проектних пропозицій (кінцевий строк подання пропозицій – 17 травня 2018 р.) стосується лише великих інфраструктурних проектів тривалістю 12–24 місяці. Орієнтовний внесок ЄС, доступний у межах цього конкурсу проектних пропозицій, становить 19,1 млн. євро [216]. Розподіл фінансування за пріоритетами наведено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Запланований розподіл фінансування ЄС великих інфраструктурних проектів у межах першого конкурсу Програми Україна–Румунія 2014-2020*

Пріоритет	Внесок ЄС, тис. євро	Максимальна сума гранту в межах проекту, тис. євро	Мінімальна вартість інфраструктурного компонента, тис. євро
Пріоритет 3.1. Розвиток транскордонної транспортної інфраструктури та інструментів ІКТ	10000	2000	1000
Пріоритет 4.1. Підтримка розвитку медичних послуг та доступу до охорони здоров'я	5200	1300	1000
Пріоритет 4.3. Запобігання та боротьба з організованою злочинністю й поліцейське співробітництво	3900	1300	1000

*Складено за [216].

Другий конкурс проектних пропозицій (кінцевий строк подання пропозицій також 17 травня 2018 р.) стосується проектів типу «софт» (тих, що не включають інфраструктурний компонент або інфраструктурний компонент менше 1 млн євро). Орієнтовний внесок ЄС, доступний у межах цього конкурсу проектних пропозицій, становить 17,0 млн євро [163]. Розподіл фінансування за пріоритетами наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Запланований розподіл фінансування ЄС проектів типу «софт» у межах першого конкурсу Програми Україна–Румунія 2014–2020*

Пріоритет	Внесок ЄС, тис. євро	Мінімальна сума гранту в межах проекту, тис. євро	Максимальна сума гранту в межах проекту, тис. євро
Пріоритет 1.1. Міжвідомча співпраця в галузі освіти, з метою розширення доступу до освіти та її якості	2100	50	300
Пріоритет 1.2. Просування й надання підтримки для досліджень та інновацій	1500	50	300
Пріоритет 2.1. Збереження й просування культурної та історичної спадщини	6000	50	1000
Пріоритет 3.1. Розвиток транскордонної транспортної інфраструктури та інструментів ІКТ	2100	50	100
Пріоритет 4.1. Підтримка розвитку медичних послуг і доступу до охорони здоров'я	1200	50	300
Пріоритет 4.2. Підтримка спільних заходів щодо запобігання стихійним лихам і лихам, викликаним діяльністю людини, а також підтримка спільних заходів у надзвичайних ситуаціях	2700	50	500
Пріоритет 4.3. Запобігання та боротьба з організованою злочинністю й поліцейське співробітництво	1400	50	100

*Складено за [163].

Програма «Басейн Чорного моря» (країни-партнери – Вірменія, Азербайджан, Болгарія, Греція, Грузія, Румунія, Молдова, Туреччина, Україна) 2014–2020 рр. має на меті вдосконалення добробуту жителів Чорноморського регіону завдяки стабільному економічному росту та захисту навколишнього середовища за допомогою таких напрямів, як розвиток бізнесу й підприємництва в межах туризму; розширення можливостей транскордонної торгівлі та модернізація прилеглих сільськогосподарських територій; удосконалення системи контролю за забрудненням навколишнього середовища; сприяння обізнаності громади й уживання заходів щодо скорочення річного та морського сміття. Бюджет програми такий [161]:

– 39, 039 (із фонду Європейського інструменту сусідства ENI + Європейського структурного фонду розвитку ERDF);

– 10,000 (із Передвступного фонду IPA).

Фінансування, передбачене на розвиток бізнесу та підприємництва в рамках басейну Чорного моря, становить 25,34 млн євро; на координацію й захист навколишнього середовища, сприяння скороченню кількості сміття в басейні Чорного моря – 18,80 млн євро.

Перший конкурс проектних заявок (31 січня 2017 р. – 31 травня 2017 р.) включав такі тематичні цілі й пріоритети [161]:

1. Сприяння бізнесу та підприємництву в Чорноморському басейні:

Пріоритет 1.1. Спільне сприяння бізнесу й підприємництву у сфері туризму та культури

Пріоритет 1.2. Збільшення можливостей транскордонної торгівлі й модернізації сільськогосподарських та пов'язаних галузей

2. Сприяти координації охорони навколишнього середовища й спільного скорочення морського сміття в Чорноморському басейні:

Пріоритет 2.1. Поліпшення спільного екологічного моніторингу.

Пріоритет 2.2. Сприяння спільному інформуванню та спільним діям щодо зменшення річкового й морського сміття.

Загальна орієнтовна сума коштів ENI для двох тематичних завдань для першого конкурсу становить 19,655 млн євро. Грант ENI становитиме максимум 92 % від загальної суми прийнятних витрат проекту. Норма національного співфінансування повинна становити щонайменше 8 % загальних витрат проекту. Будь-який грант, наданий за цим конкурсними пропозиціями для реалізації проекту, повинен відповідати межам, зазначеним у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

**Фінансування проектів у межах першого конкурсу Програми
«Басейн Чорного моря» 2014–2020***

Пріоритет	Мінімальна сума гранту в межах проекту, тис. євро	Максимальна сума гранту в межах проекту, тис. євро
Пріоритет 1.1. Спільне сприяння бізнесу та підприємництву у сфері туризму й культури	500	1500
Пріоритет 1.2. Збільшення можливостей транскордонної торгівлі та модернізації сільськогосподарських та пов'язаних галузей	300	700
Пріоритет 2.1. Поліпшення спільного екологічного моніторингу	500	1000
Пріоритет 2.2. Сприяння спільному інформуванню та спільним діям щодо зменшення річкового й морського сміття	300	1000

*Складено за [161].

З урахуванням аналізу соціально-економічного розвитку й зовнішньоекономічної діяльності регіонів України та аналізу програм і проектів транскордонного співробітництва визначено передумови активізації транскордонного співробітництва (рис. 2.15).

Кризові явища в економіці виникають періодично й проявляються внаслідок циклічних криз. Разом із тим під дією певних чинників виникають кризи нециклічного характеру. В Україні такими чинниками стали повільний перехід до ринкової економіки, висока залежність від імпорту енергоносіїв, низька конкурентоспроможність української продукції, імпортозалежність споживчого ринку, низька купівельна спроможність населення [155]. Ці явища нагромаджувалися протягом тривалого часу, що в подальшому внаслідок наростаючого суспільного невдоволення спричинило політичну кризу в країні. Остаточний удар по економіці нанесено проявами російської агресії, анексією Криму та тривалими бойовими діями на Сході. Знищення промисловості в Луганській і Донецькій областях, розрив зовнішньоторговельних зв'язків із Росією призвели до погіршення соціально-економічних та зовнішньоекономічних показників в усіх регіонах, що проілюстровано графіками.

Безперечно, таке нагромадження кризових явищ створює негативні передумови для розвитку транскордонного співробітництва міських поселень України.

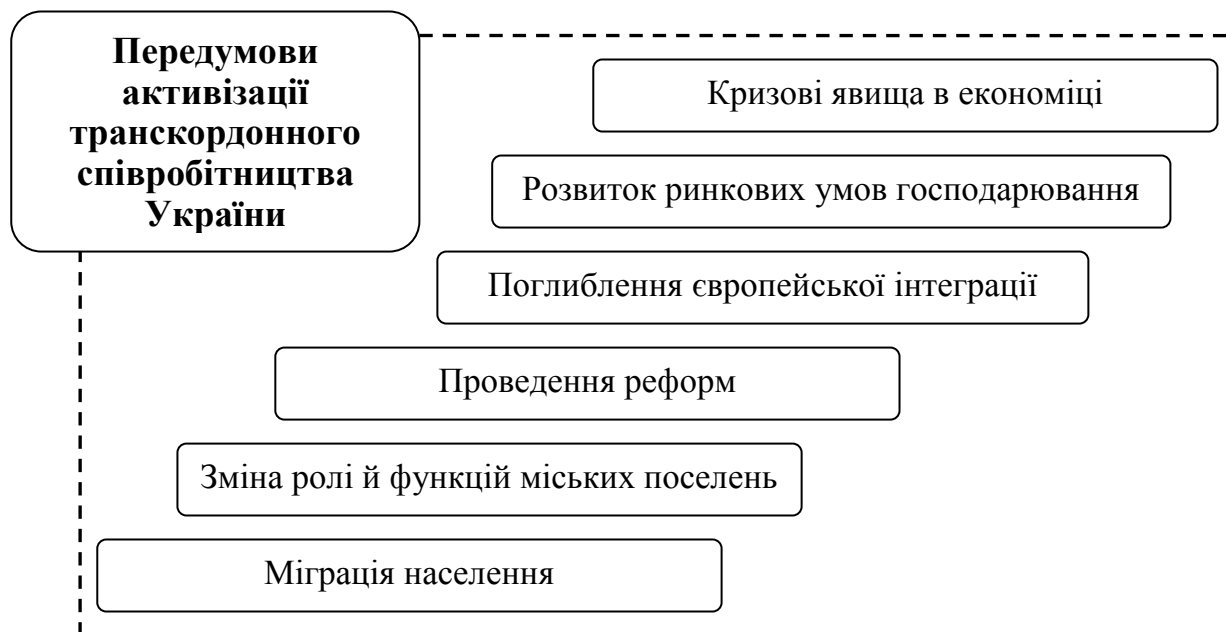

Рис. 2.15. *Передумови активізації транскордонного співробітництва України**

*Складено авторами.

Розвиток ринкових умов господарювання – одна з важливих умов подолання економічної кризи в країні. Офіційно Україна вважається країною з ринковою економікою вже більше десяти років, у 2005 р. її визнано Європейським Союзом, а у 2006 р. США підтвердили цей статус. Незважаючи на те, що деякі західні аналітики вважали, що фактично українська економіка вже давно стала ринковою, із появою приватної власності й підприємництва, результати аналізу соціально-економічних показників свідчать що в нашій державі ще не створено передумов, які б забезпечували дієвість «невидимої руки ринку» А. Сміта. Зазначимо, що на практиці не існує ідеальної вільної ринкової економіки, але Україна, безумовно, потребує вдосконалення ринкових механізмів. Важливими завданнями розвитку української економіки в цьому напрямі є такі: створення конкурентного середовища для підприємницької діяльності за допомогою вдосконалення законодавства, податкової системи; стабілізація національної валюти; установа балансу попиту й пропозиції

(ринкової рівноваги); забезпечення енергетичної безпеки пошуком нових постачальників енергоносіїв та альтернативних джерел енергії; досягнення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі, розвиток спеціалізації й кооперування, запровадження нових технологій та інновацій.

Поглиблення європейської інтеграції виступає одним із пріоритетів зовнішньої політики України. Євроінтеграційні орієнтири України вперше були офіційно зазначені в Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р., де членство в Європейських Співтовариствах визначено «перспективною метою української зовнішньої політики». Наступними кроками стали укладена на десятирічний термін Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС) від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.); Стратегія інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента 11 червня 1998 року; Програма інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента 14 вересня 2000 р. У 2007 р. Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової посиленої угоди. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 р. розпочався переговорний процес щодо створення Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. На Паризькому Саміті у 2008 р. Україна та ЄС домовилися про укладення Угоди про асоціацію. Вона була підписана за два етапи – 21 березня 2014 р. та 27 червня 2014 р. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України і Європейський парламент ратифікували Угоду про асоціацію, з 1 листопада 2014 р. розпочалося застосування значної її частини, а в повному обсязі Угода про асоціацію почала застосовуватися 1 вересня 2017 р. [32].

Проведення реформ є умовою виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Адаптація до європейських стандартів визначена Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка передбачає реалізацію 62 реформ і програм розвитку держави. Пріоритетними реформами визначено такі [235]:

1. Реформа системи національної безпеки та оборони, мета якої – підвищення обороноздатності держави.

2. Оновлення влади та антикорупційна реформа спрямовані на зменшення корупції, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність.

3. Судова реформа передбачає забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо

незалежного й справедливого суду, а також європейській системі цінностей і стандартів.

4. Реформа правоохоронної системи переслідує мету підвищення рівня захисту прав та свобод людини.

5. Децентралізація й реформа державного управління спрямовані на створення ефективної, прозорої, відкритої та гнучкої структури публічної адміністрації. Метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності й фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Стратегічним індикатором передбачено питому вагу місцевих бюджетів не менше ніж 65 % у зведеному бюджеті держави.

6. Деретуляція та розвиток підприємництва. Середньостроковою метою дальших реформ у цій сфері є створення сприятливого середовища для ведення бізнесу, розвитку малого й середнього підприємництва, залучення інвестицій, спрощення міжнародної торгівлі та підвищення ефективності ринку праці.

7. Реформа системи охорони здоров'я передбачає реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав.

8. Податкова реформа. Головними напрямками реформи є перехід від наглядово-каральної функції фіскальних органів до обслуговуючої, що допомагає в нарахуванні та проведенні сплати податків.

9. Програма енергонезалежності. Основними цілями державної політики в цій сфері є зниження енергоємності валового внутрішнього продукту (на 20 % до кінця 2020 р.).

10. Програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі. Ключове завдання – формування позитивного іміджу України як європейської, демократичної, конкурентоспроможної держави зі сприятливим бізнес-кліматом, зі своїм унікальним місцем у світовому розподілі праці й інтегрованої в глобальні ланцюги створення доданої вартості.

Зміна ролі та функцій міських поселень. Звернемо увагу, що вагомою проблемою, яка виникла під час здійснення децентралізації

й стосується формування об'єднано-територіальних громад, центрами яких можуть бути міста, залишається утворення повноцінних місько-сільських територіальних громад у географічній близькості до міст обласного значення (до яких належать великі, середні міста). На це вказують М. І. Мельник, С. Д. Щеглюк, Р. Є. Яремчук. На думку вчених, «на практиці міста обласного значення виключено з процесу об'єднання через позицію Центральної виборчої комісії, яка вважає, що для утворення об'єднано-територіальних громад навколо міста обласного значення перед цим мають бути змінені межі району, який оточує це місто. Безперечно, навколо міста є межі сільрад, і міська територіальна громада межує безпосередньо із сільськими територіальними громадами. За умов збереження такої норми формування «точок зростання» та підвищення впливу міст на навколишні сільські території, як визначено в Державній стратегії регіонального розвитку, є утрудненим завданням» [132].

В умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи й у контексті процесів поглиблення європейської інтеграції, що відбуваються в Україні, змінюється роль міських поселень. Вони виступають полюсами (центрами тяжіння) економічного розвитку, причому змінюються їхні функції залежно від потреб територіальних громад.

Міграція населення. Характерними рисами сучасного процесу урбанізації є зосередження більшості міського населення у великих містах. Як зазначають М. І. Мельник, С. Д. Щеглюк, Р. Є. Яремчук, «щорічний притік населення до столиці та регіональних центрів призводить до надмірної концентрації населення в них, подорожчання вартості житла й ускладнення соціальної та екологічної ситуації, що спричиняє явище субурбанізації (формування компактних котеджних поселень міських мешканців на приміській території). Зростання частки столичного населення й населення регіональних центрів ускладнюється зростанням соціальних суперечностей, поляризує якість життя населення великих міст і прилеглих територій» [132].

Безперечно, міграційні процеси виступають однією з передумов активізації транскордонного співробітництва міських поселень. При цьому існують внутрішні переселення, які пов'язані з конфліктом на Донбасі, анексією Криму. А також зовнішні міграційні процеси, які зумовлені виїздом населення за кордон на постійні або тимчасові умови проживання.

Виходячи з вищепроведеного аналізу, бачимо потребу визначення факторів активізації транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні. Це дасть змогу розробити стратегічні напрями та організаційно-економічний механізм удосконалення розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва й поглиблення процесів європейської інтеграції.

2.2. Діагностика транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні (на прикладі Волинської області)

Оскільки Волинська область належить до регіонів України, що характеризуються інтенсивними транскордонними зв'язками, територія якої входить до складу єврорегіону «Буг», вважаємо, що результати аналізу транскордонного співробітництва міських поселень на матеріалах Волинської області можуть бути адаптовані до інших регіонів України. Зрозуміло, що характеристика транскордонного співробітництва міських поселень інших регіонів України має бути доповнена з урахуванням їхніх місцевих особливостей.

На нашу думку, під час визначення факторів активізації транскордонного співробітництва міських поселень потрібно враховувати фактори формування й розвитку міських поселень і фактори розвитку транскордонного співробітництва.

Аналізуючи різні підходи до виділення факторів розселення та розвитку транскордонного співробітництва, ми узагальнили й визначили фактори активізації транскордонного співробітництва міських поселень, які наведено на рис. 2.16.

Економіко-географічне та геополітичне положення. Волинська область розміщена на північному заході України й межує на заході з Республікою Польща, на півночі – з Республікою Білорусь, на сході – з Рівненською областю, на півдні – зі Львівською областю. Протяжність державного кордону з Республікою Польща становить 190 км, із Республікою Біларусь – 205 км.

Природні умови й ресурси. Водні ресурси регіону досить різноманітні. На території Волинської області протікає 132 річки, із них 70 – понад 10 км; є також 12 водосховищ площею 2203,4 га і 617 ставків – 4544 га, 265 озер площею 134,15 км². Мінерально-сировинна база регіону представлена 18 видами корисних копалин, зокрема наявні поклади вугілля, природного газу, торфу, гелію, германію, піску, цементної сировини, міді, фосфатів.

Рис. 2.16. Фактори активізації транскордонного співробітництва міських поселень*

*Розроблено авторами за [69; 8; 179; 184; 141; 208].

Загальний земельний фонд області становить 2014,4 тис. га. Структура розподілу земельних угідь загалом сприятлива для здійснення господарської діяльності та характеризується такими показниками: ріллі – 609,8 тис. га (33,4 % при оптимальному рівні 40 %), із них посівами зайнято 510,4 тис. га, тобто розорюваність становить 84 %, багаторічних насаджень – 11,4 тис. га, сіножатей – 157,3 тис. га, пасовищ – 212,7 тис. га. Висока лісистість території області (31,7 %) свідчить про достатню забезпеченість сировиною деревообробної продукції. На території області 370 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 180,9 тис. га. Волинська область володіє рекреаційним потенціалом, загальна

площа земель рекреаційного призначення – 26,0 тис. га. Наявна мережа рекреаційних зон площею 7,395 тис. га, із них 141 зона короткочасного відпочинку (7,14 тис. га), 90 – тривалого відпочинку (0,26 тис. га); площа лісів рекреаційного призначення становить 18,6 тис. га [193].

Економічні фактори. Високий рівень розвитку виробничої сфери та кількість і різноманітність виробничих підприємств збільшують інвестиційний потенціал центру активізації транскордонного співробітництва. Крім того, важлива роль виробничої сфери в працевлаштуванні населення як самого центру, так і навколишніх територій. Збільшення об'єктів економічної діяльності сприяє розв'язанню проблем безробіття за рахунок створення нових робочих місць.

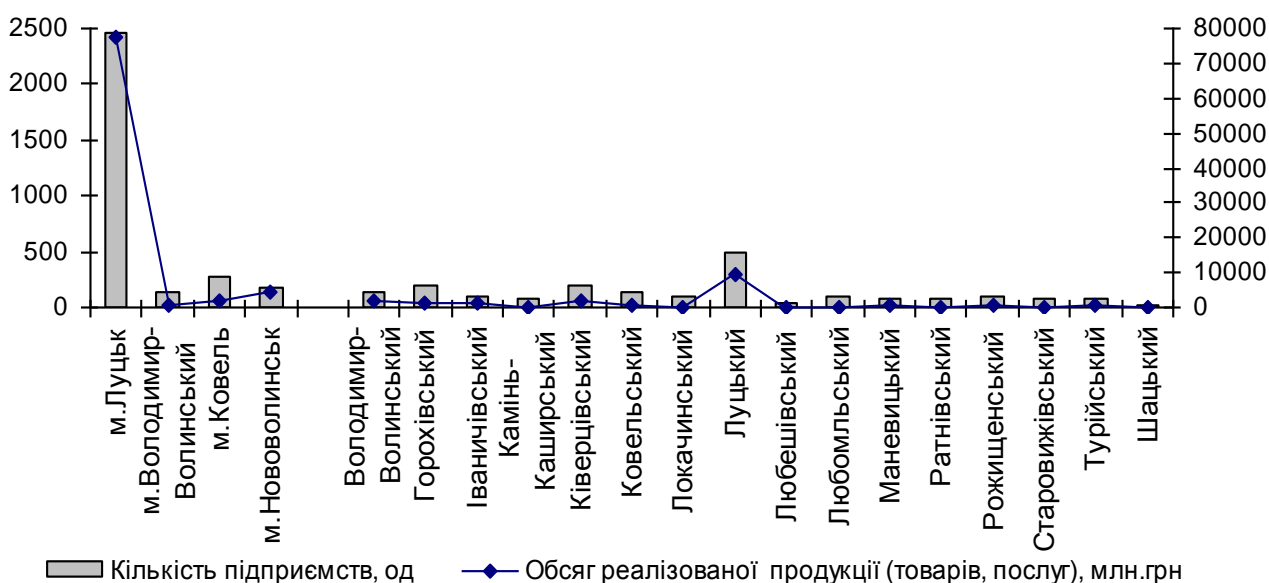

Рис. 2.17. Основні показники діяльності підприємств у 2016 році у містах і районах Волинської області*

*Побудовано на основі даних [219]

За даними кількості суб'єктів ЄДРПОУ (рис. 2.18) помітно переважання регіонального центру над рештою поселень, причому цей показник зростає протягом досліджуваного періоду.

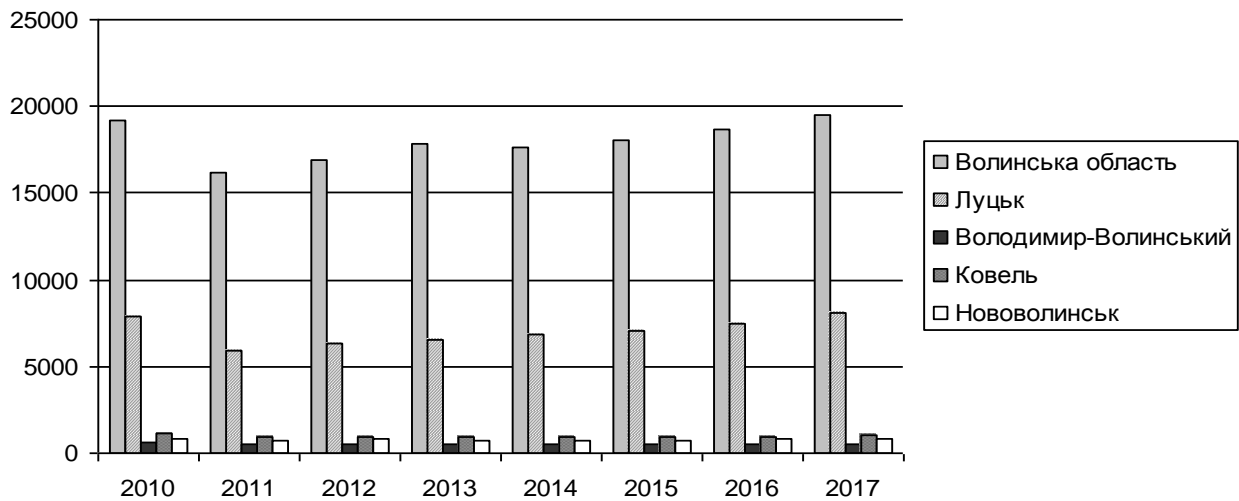

Рис. 2.18. Кількість юридичних осіб (суб'єктів ЄДРПОУ) на 1 січня, одиниць*

*Побудовано на основі даних [219].

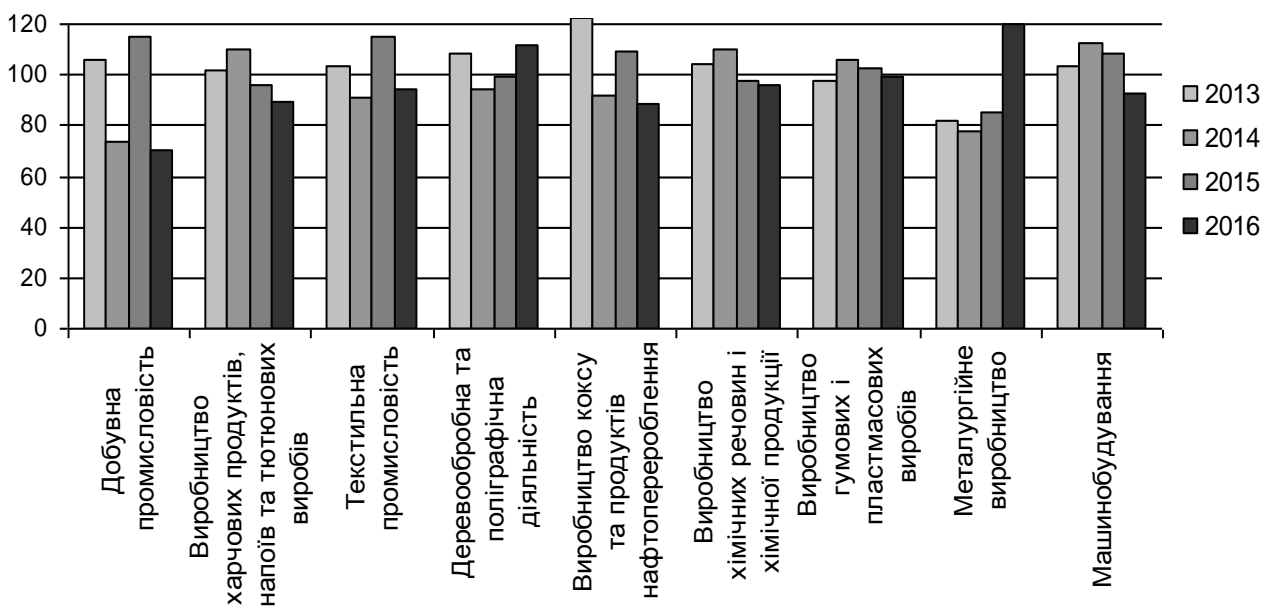

Рис. 2.19. Динаміка індексів виробництва промислової продукції Волинської області за видами економічної діяльності, у відсотках до попереднього року*

*Побудовано на основі даних [219]

Динаміку індексів промислового виробництва за видами економічної діяльності наведено на рис. 2.19. Індекс виробництва промислової продукції загалом незначно коливався протягом досліджуваного періоду, у 2016 р. він становив 100,2 % відносно 2015 р. У 2016 р. помічено зменшення виробництва у добувній та харчовій промисловості (відповідно 70,5 та 89,2 %), зросли обсяги металургійного виробництва, готових металевих виробів, крім машин та устаткування (120,2 %) та деревообробної промисловості (111,9 %). Стабільними залишались індекси виробництва гумових і пластмасових виробів.

Провідними підприємствами регіону є:

– у машинобудуванні – «Луцький автомобільний завод» (підприємство спеціалізується на випуску легкових автомобілів, автобусів і тролейбусів), «СКФ Україна» випускає підшипники, їх компоненти й ущільнювачі), «Ковельсільмаш» (випускає машини й механізми для агропромислового комплексу), «Ківерціспецісмаш» (виготовляє деревообробні верстати для первинної переробки деревини);

– у харчовій промисловості – «Волиньхолдинг» (виробляє майонези, соуси, приправи), «Ковельмолоко» (виготовляє кисломолочну продукцію, молокопродукти, масло, сири), «Володимир-Волинський консервний завод» (випускає широкий асортимент фруктових пюре й овочево-фруктових соків для дітей під торговою маркою «Пуп-сік»), «Рожищенський сирзавод» (сири), дочірнє підприємство «Нововолинський олійно-жировий комбінат» (під торговою маркою «Руна»), «Луцький спиртогорілчаний комбінат» (горілка та спиртогорілчані вироби);

– у хімічній промисловості – «Луцькпластмас» (виробляє різноманітні пластмасові вироби, займається переробкою вторинної полімерної сировини), «Теріхем Тервакоскі» й «Татрафан» (плівки для пакування товарів харчової промисловості та іншого призначення, конденсаторної плівки).

Відома в Україні продукція підприємств «Гербор-Холдинг» і «БРВ – Україна», які виготовляють різноманітний спектр меблів, якість яких забезпечується завдяки сучасному обладнанню.

Населення й трудові ресурси. Більшість населення регіону проживає в міських поселеннях (рис. 2.18).

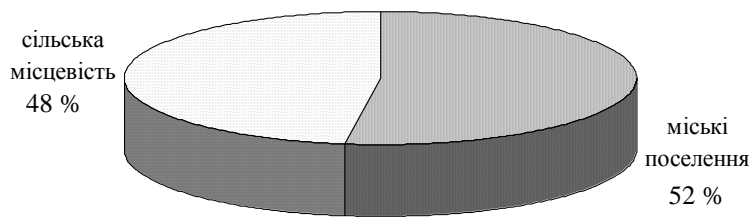

Рис. 2.20. Розподіл населення Волинської області за видами розселення*

*Побудовано на основі даних [219].

Протягом досліджуваного періоду у Волинській області простежено процеси розростання міських поселень, про що свідчить підвищення питомої ваги їх чисельності як загалом по області, так і в розрізі окремих районів. Виняток становлять лише Ківецівський і Луцький райони, де населення міських поселень поступово скорочувалось і на кінець 2016 р. становило 37,2% та 9,7% відповідно (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Питома вага чисельності міських поселень Волинської області, % до загальної чисельності району (на кінець року)

	2001	2005	2010	2013	2014	2015	2016
Волинська обл.	50,3	50,7	51,8	52,2	52,3	52,3	52,3
Володимир-Волинський	8,1	8,2	8,6	8,6	8,6	8,6	8,7
Горохівський	26,4	27,1	28,1	28,6	28,8	29,0	29,1
Іваничівський	19,4	19,7	20,6	21,0	21,1	20,8	20,9
Камінь-Каширський	17,4	18,2	18,9	19,2	19,3	19,4	19,5
Ківерцівський	38,7	38,6	38,0	37,6	37,4	37,4	37,2
Ковельський	19,3	20,2	21,1	21,3	21,3	21,3	21,3
Локачинський	16,2	16,5	17,0	17,3	17,4	17,4	17,6
Луцький	10,2	10,2	9,9	9,8	9,7	9,6	9,7
Любешівський	15,2	15,6	15,6	16,1	16,0	16,1	16,1
Любомльський	31,4	32,0	33,2	33,6	33,8	34,1	34,3
Маневицький	24,8	25,4	26,2	26,8	27,0	27,0	27,2
Ратнівський	24,9	25,7	26,7	27,3	27,4	27,6	27,6
Рожищенський	35,9	36,5	37,8	38,2	38,5	38,4	38,3
Старовижівський	15,5	15,7	16,8	17,3	17,3	17,4	17,2
Турійський	31,3	31,8	33,2	33,7	34,1	33,8	33,7
Шацький	31,3	31,3	31,6	31,4	31,4	31,8	31,4

*Розраховано авторами на основі даних [221].

Станом на 2016 р. у Рожищенському та Ківецькому районах частка чисельності міських поселень була найбільшою, а найменшою – у Луцькому й Володимир-Волинському районах (за вирахуванням населення міст Луцька та Володимира-Волинського). За період 2001–2016 рр. найбільший ріст населення міських поселень (на 2,9 відсоткових пункти) простежено в Любомльському районі.

Аналізуючи показники чисельності наявного населення міських поселень Волинської області як загальну тенденцію, можна відзначити скорочення чисельності населення у 2004–2007 рр., протягом 2007–2010 рр. зміни показників чисельності населення були малопомітними й залишалися на одному рівні, в останні роки спостерігаємо незначне зростання його кількості. Помітнішими є коливання чисельності населення в більших центрах (Луцьк, Ковель), у той час як чисельність населення малих центрів залишається майже без змін.

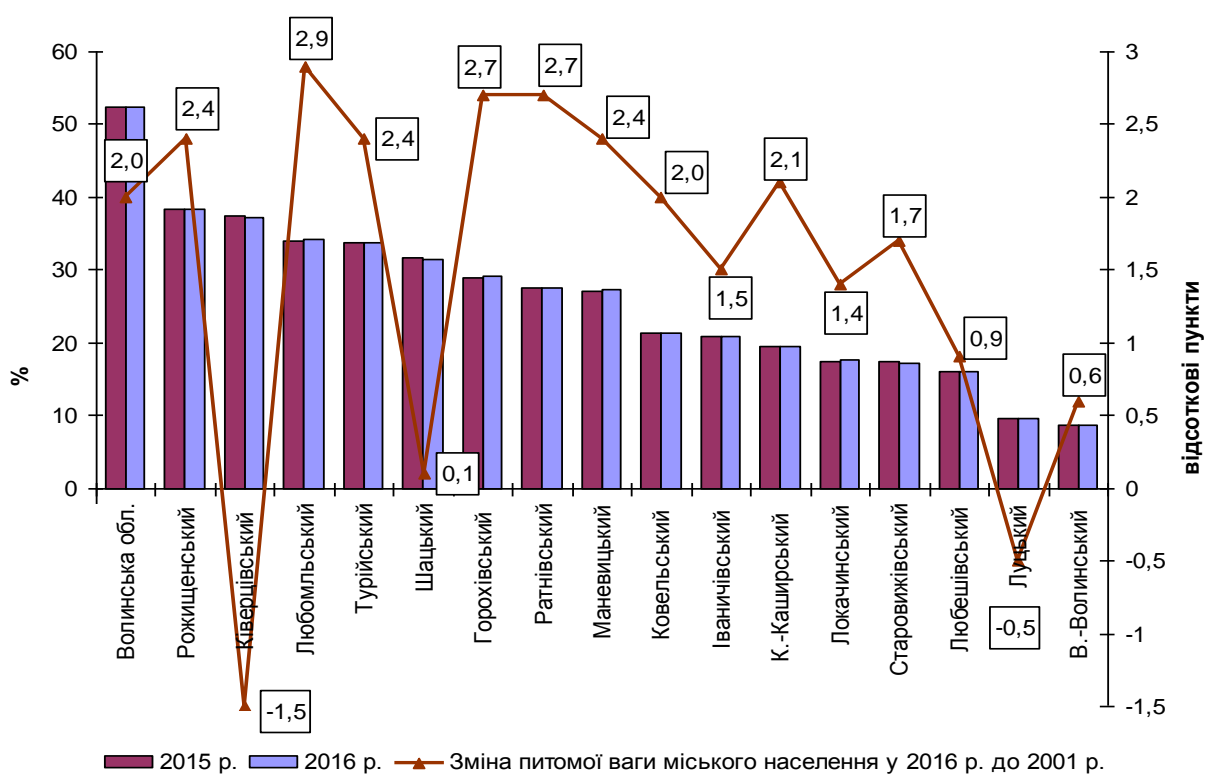

Рис. 2.21. Динаміка чисельності населення міських поселень у районах Волинської області

*Побудовано авторами на основі даних [219].

Ринок праці Волинської області характеризується достатньою пропозицією робочої сили, яка регулярно поповнюється завдяки наявності значної кількості вищих та середніх навчальних закладів, що є джерелом підготовки кваліфікованих кадрів.

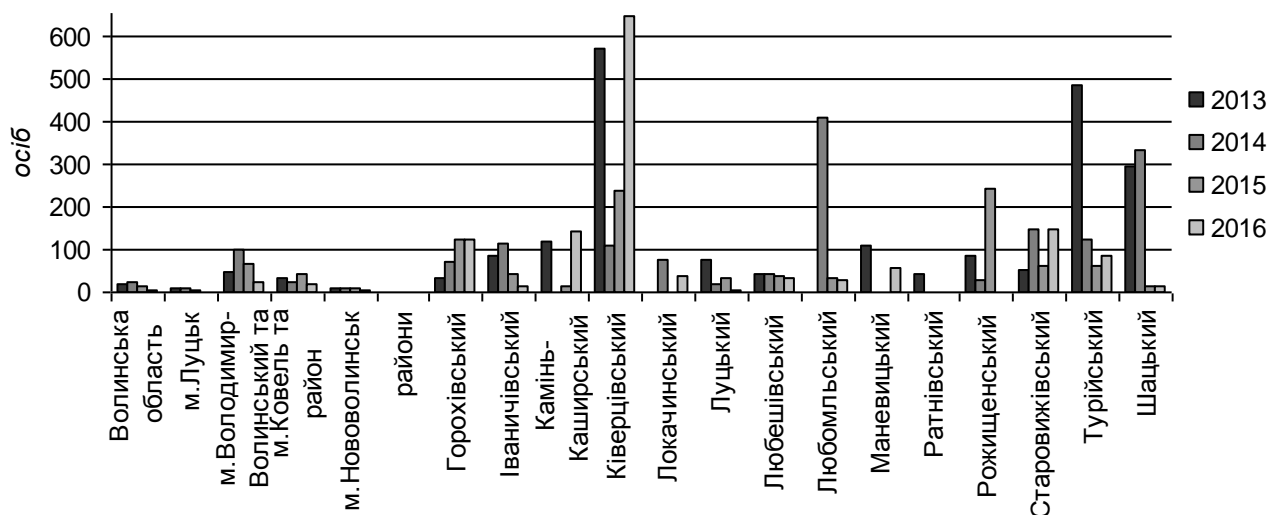

Рис. 2.22. Навантаження на одне вільне робоче місце по міських та районних центрах зайнятості

*Побудовано авторами на основі даних [219].

Найбільш трудонадлишковими є Ківерцівський, Старовижівський та Горохівський райони, де відзначено найвищі показники навантаження на одне вільне робоче місце (рис. 2.22). Найповніша зайнятість помічена в м. Луцьку, м. Нововолинську та Луцькому районі, де навантаження на одне вільне робоче місце не перевищує шість осіб, що є нижчим ніж в середньому у регіоні.

У 2016 р. середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників становила 4047 грн. Найвищий її рівень відзначено у Луцькому (5720 грн), Ківерцівському (4098 грн.) районах, у м. Луцьку (4204 грн) та Нововолинську (4674 грн). Порівняння показників середньої номінальної заробітної плати наведено на рис. 2.23. У більшості міських поселеннях та районах спостерігається відставання рівня заробітної плати від середньої в регіоні. Так, найнижчий рівень оплати плати відмічено у Турійському (65,3 %) та Шацькому (73,3 %) районах.

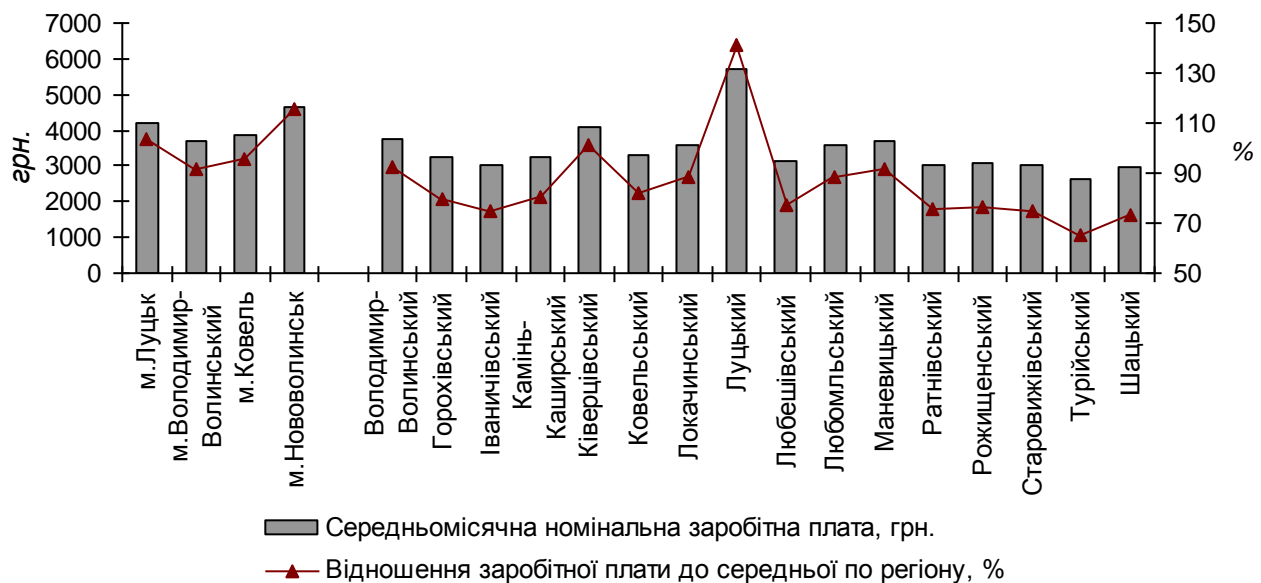

Рис. 2.23. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у Волинській області станом на 2016 р. *
*Побудовано авторами на основі даних [219].

Щодо галузевих відмінностей у розмірі заробітної плати, то згідно даних Головного управління статистики у Волинській області за 2016 р. найбільш оплачуваними були працівники, зайняті у промисловості (5532 грн), зокрема у виробництві меблів, ремонту і монтажі машин та устаткування (7450 грн), машинобудуванні (6964 грн), добувній промисловості (6004 грн). Високі рівні заробітної плати зайнятих фінансовою та страховою діяльністю (6561 грн) та державним управлінням і обороною (5016 грн). Найнижче оцінювалась діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (2416 грн), наукова та технічна діяльність (2684 грн), поштова та кур'єрська діяльність (2648 грн).

Транспортна інфраструктура. Вплив транспорту визначається рівнем розвитку й конфігурацією транспортної мережі, величиною транспортних вузлів. Чим більший розмір населеного пункту, тим складніші виконувани ним функції. Це збільшує силу тяжіння до нього навколишніх населених пунктів, для чого виникає необхідність розвитку транспортних зв'язків між ними. Транспортна доступність сприяє виробничій діяльності й притоку робочої сили з навколишніх поселень, дає можливість швидше здійснювати торгові операції, за рахунок чого активізується економічний розвиток центру та зростає його інвестиційна привабливість.

Транспортна мережа загального користування в регіоні характеризується такими показниками:

Експлуатаційна довжина: залізничних колій – 725,8 км (головних колій); тролейбусних ліній (в одноколіїному обчисленні) – 109,2 км; автомобільних доріг державного й місцевого значення – 6195,3 км, у т. ч. із твердим покриттям – 5764,8 км.

Питома вага: автомобільних доріг із твердим покриттям – 93,1 %; щільність залізничних колій на одну тисячу кв. км території – 29,5 км.

Кількість мостів: автомобільних – 386 од.; залізничних – 134 од.

Кількість шляхопроводів – 10 од.

Прикордонна інфраструктура. Розвинута прикордонна інфраструктура – суттєва умова активізації транскордонного співробітництва, зокрема у сфері торговельних відносин. Проведення транскордонного співробітництва вимагає перетину кордону, який здійснюється в пунктах пропуску, а тому наявність пунктів пропуску потрібно вважати важливою умовою активізації центрів транскордонного співробітництва. Висока пропускна здатність кордонних переходів прискорює рух товарів через кордон, що має важливе значення наприклад, для продукції харчової промисловості. Необхідна організація та облаштування пунктів перепуску через кордон, розвиток автомобільного, залізничного, трубопровідного транспорту, енергомережі, зв'язку, каналізаційного господарства й водопостачання, побудова штучних споруд (мостів, терміналів), забезпечення складськими послугами, розрахованими на більші навантаження за рахунок транзиту [201].

Зовнішня фінансова допомога та інвестиції. Програми й проекти розвитку транскордонного співробітництва водночас є фактором активізації та результатом транскордонного співробітництва міських поселень. Залучення іноземних інвестицій – засіб мобілізації фінансових ресурсів для підвищення рівня економічного розвитку центрів активізації транскордонного співробітництва, що позитивно впливає на економічний розвиток регіону в цілому. Інвестування дає змогу розвивати нові напрями економічної діяльності, відновити функціонування виробничих об'єктів, які перебувають у занепаді. В. В. Борщевський зазначив, що з погляду перспективності та обсягів залучення іноземних коштів привабливішими вважаються прямі інвестиції, за їх рахунок відбувається адаптація на вітчизняному ґрунті сучасних систем менеджменту, оновлення технології виробництва, укладення реальних коштів у розвиток виробництва й

інфраструктури регіону [212]. Г. П. Підгрушний відзначив, що вкладений у господарські об'єкти акціонерний капітал іноземних інвесторів є одним із визначальних чинників розвитку центрів соціально-економічної активності країни, формування в них акселераційних та мультиплікативних ефектів, а достатні обсяги прямих іноземних інвестицій є важливою передумовою трансформації центрів у полюси соціально-економічного розвитку [185]; Маркович В. В. вважає обсяги і динаміку інвестицій «одними з важливих критеріїв оцінки ефективності транскордонного співробітництва» та підкреслює, що їх залученню сприяє реалізація грантових проектів транскордонного характеру [131].

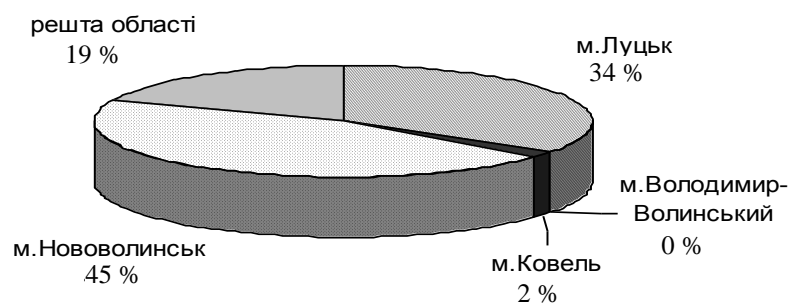

Рис. 2.24. Розподіл прямих іноземних інвестицій Волинської області у 2016 р. *

*Побудовано на основі даних [219].

Аналізуючи територіальний розподіл прямих іноземних інвестицій в регіоні у 2016 р. відмічено, що найбільш привабливими для іноземних інвесторів були інвестиційні об'єкти міст Луцька (34 % від загального показника) і Нововолинська (45 %). На решту області припадає лише 19 відсотків від загального обсягу інвестування. Такі різкі диспропорції є безперечно негативним явищем та свідчать про нерівномірний розвиток міських поселень регіону. Тому органи влади повинні забезпечувати умови для підвищення інвестиційної привабливості.

Екологічні фактори. Стан навколишнього середовища, безпечні для здоров'я умови проживання є необхідним елементом підвищення рівня якості життя населення. Основними джерелами забруднення атмосферного повітря регіону є підприємства переробної

промисловості (у тому числі з виробництва харчових продуктів), сільського, лісового й рибного господарства, добувної промисловості.

Обсяги викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення наведено у табл. 2.8. Найбільші вони у м. Луцьку (803,1 т), Локачинському (705,0 т), Маневицькому (444,1 т) районах та м. Ковелі (435,1 т).

Таблиця 2.8

Викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, т*

	1995	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016
<i>Волинська область</i>	15297,0	10295,6	10082,6	8194,7	6580,4	4261,3	4741,8	4679,4
м.Луцьк	2915,0	2093,4	1685,8	1028,4	869,9	951,1	893,5	803,1
м.Володимир-Волинський	921,0	450,9	458,5	339,7	162,2	145,0	140,1	152,9
м.Ковель	477,0	1720,8	307,7	192,6	162,8	313,6	383,5	435,1
м.Нововолинськ	5667,0	2793,2	668,2	293,0	264,1	172,5	198,6	225,0
райони								
Володимир-Волинський	3,0	0,9	150,1	289,6	371,6	419,9	399,3	400,7
Горохівський	866,0	755,5	775,3	414,8	172,1	172,5	226,3	94,4
Іваничівський	922,0	139,3	279,5	163,0	73,3	149,6	98,5	217,9
Камінь-Каширський	131,0	90,5	23,8	50,2	52,7	59,5	70,7	50,4
Ківерцівський	799,0	380,2	1540,1	286,6	360,9	310,2	309,3	379,2
Ковельський	690,0	58,5	26,4	29,9	149,7	128,9	126,2	50,4
Локачинський	112,0	20,3	1140,8	833,0	770,6	590,7	689,9	705,0
Луцький	7,0	23,4	19,6	53,1	75,6	92,6	62,5	98,5
Любешівський	130,0	130,0	98,5	43,8	19,5	43,7	176,6	146,7
Любомльський	253,0	406,3	327,0	125,6	11,2	6,3	56,2	95,2
Маневицький	788,0	551,0	515,5	462,9	373,3	385,5	470,5	444,1
Ратнівський	107,0	116,4	120,9	33,8	18,0	20,2	34,3	31,2
Рожищенський	224,0	87,7	36,4	47,6	41,1	14,8	76,1	78,4
Старовижівський	124,0	53,7	214,5	25,1	28,0	22,1	38,1	52,1
Турійський	69,0	300,4	776,4	170,0	218,4	257,6	281,7	208,7
Шацький	92,0	123,2	172,0	8,2	6,2	5,0	9,9	10,4

*Джерело [219].

В області під впливом вітру та води піддається ерозії 20 % території. Площа радіаційно забруднених сільгоспугідь становить 163,1 тис. га, із них найбільша кількість радіаційно забруднених земель у Маневицькому районі – 62,2 тис. га [193].

Необхідно вживати заходів щодо покращення екологічної ситуації в регіоні шляхом збільшення капіталовкладень в охорону навколишнього середовища, запровадження екологобезпечних виробництв, реалізації транскордонних проектів та використання міжнародної технічної допомоги.

Етнічно-культурні фактори. Особливість прикордонних регіонів полягає в тому, що вони стають зонами взаємовпливу культури і традицій з регіонами сусідніх країн. Географічна близькість та міграційні процеси призводять до появи етнічних меншин, стрирання ментальних кордонів. Внаслідок спільного історичного минулого пам'ятки історії та культури становлять значний інтерес для мешканців сусідніх територій. Волинський регіон має значну історико-культурну спадщину, сформовану під впливом етнічних, економічних, історичних і географічних факторів. До її належать археологічні знахідки, історичні пам'ятки, окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані із важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою й побутом певної території; пам'ятки архітектури та містобудування, монументального та садово-паркового мистецтва, природні території, що мають історичну цінність; об'єкти нематеріальної культурної спадщини – народні промисли, народний одяг, національна кухня, фольклор. Близькість культури і традицій створює сприятливе підґрунтя для співпраці і в інших сферах, тому врахування цього чинника є також важливим для розвитку транскордонних зв'язків міських поселень.

Нормативно-правові. Транскордонне співробітництво регулюється міжнародно-правовими актами й угодами, підписаними та ратифікованими Україною; законами України; підзаконними нормативно-правовими актами, до яких належать нормативно-правові акти, підписані Президентом та затверджені урядом України тощо; підзаконні акти місцевого рівня. В Україні діє перевага міжнародного права, і як справедливо зазначили Кризина Н. П. і Ренькас Т. І., «система національних нормативно-правових норм покликана розширяти, розвивати й адаптувати вимоги міжнародних норм до особливостей і відмінностей країни» [204]. Саме тому законодавство України щодо транскордонного співробітництва формується з урахуванням норм і правил європейського законодавства, конвенцій, хартій.

Адміністративно-територіальний устрій. Процеси розселення й розвиток політико-адміністративних відносин є взаємопов'язаними. Як зазначив М. С. Дністрянський, міста як центральні місця виступають каркасом політико-адміністративного устрою. Одночасно просторові особливості політико-адміністративних відносин є активним фактором динаміки розвитку міського розселення, оскільки головна роль в ієрархії з позиції адміністративно-територіального устрою відкриває перед містом додаткові можливості, зокрема завдяки вигідному розподілу капіталовкладень, що чіткіше проявляється в умовах домінування державного сектору економіки, та навпаки, утрата містом адміністративних функцій може стати причиною його поступового занепаду. Такі самі наслідки мають зміни політико-адміністративних границь, якщо у їх результаті місто, опиняючись у прикордонному регіоні, втрачає прикордонне положення з обслуговування навколишньої території [54]. Тобто на рівні регіону найсприятливіші умови для здійснення транскордонної співпраці мають обласні центри.

Інформаційні. В умовах зростаючої конкуренції рекламно-інформаційна діяльність є необхідною складовою частиною успішної співпраці. Популяризація центру активізації транскордонного співробітництва дає змогу розширити коло потенційних партнерів для реалізації транскордонних зв'язків різного виду. Така інформація повинна бути максимально доступною для структур бізнесу й населення. Шляхами її поширення є брошури, довідники, розміщення інформації в Інтернеті, причому, зважаючи на орієнтацію на іноземного партнера, доцільний переклад цієї інформації англійською мовою (як найпоширенішою) та мовою країни-партнера. У плані економічного розвитку інформаційне забезпечення є важливим засобом стимулювання залучення інвестицій та інновацій. Поширенням інформації повинні займатися не лише зацікавлені сторони, але й органи влади. Для налагодження торговельно-економічних зв'язків, а також пошуку потенційних інвесторів, формами активізації центрів транскордонного співробітництва є участь у міжнародних виставках і ярмарках, де можна продемонструвати якість своєї продукції переконливіше й наочніше, ніж за допомогою звичайної реклами.

Отже, розвиток транскордонного співробітництва міських поселень відбувається під впливом низки факторів, основними з-поміж яких визначено економіко-географічне та геополітичне

положення, природні умови й ресурси, економічні, населення та трудові ресурси, транспортна інфраструктура, прикордонна інфраструктура, зовнішня фінансова допомога й інвестиції, екологічні, етнічно-культурні, нормативно-правові, роль в адміністративно-територіальному устрої, інформаційні.

2.3. Визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень (на прикладі Волинської області)

В Україні транскордонне співробітництво на сьогодні розглядаємо як інструмент розвитку прикордонних територій, оптимального використання природно-ресурсного та людського потенціалу. Саме міські поселення є осередками концентрації продуктивних сил області – кваліфікованих працівників, підприємств, елементів інфраструктури тощо, що, зі свого боку, робить їх більш перспективними осередками розвитку міжнародної співпраці.

За будь-яких умов активізація транскордонного співробітництва окреслює напрями розвитку регіону у сфері розширення прикордонної та зовнішньої торгівлі, інвестиційних зв'язків, створення спільних підприємств і забезпечення розвитку малого й середнього бізнесу. Тому розвиток транскордонного співробітництва міських поселень *Волинської області доцільно проаналізувати за показниками обсягу та динаміки капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій, а також обсягу експорту й імпорту товарів.*

Транскордонне співробітництво є однією зі специфічних особливостей розвитку міських поселень, що певним чином впливає на інвестиційну діяльність.

В офіційній статистиці не наводяться дані щодо окремих економічних показників розвитку міських поселень, тому пропонуємо подальші розрахунки здійснювати на основі даних районів із врахуванням чисельності населення міських поселень.

Аналізуючи обсяги капітальних інвестицій, потрібно відзначити, що Волинська область характеризується позитивною динамікою. Безперечним лідером є м. Луцьк, де у 2016 р. освоєно 2697,37 млн грн капітальних інвестицій, що на 17 % більше, ніж у 2015 р. і майже в шість разів більше, ніж освоєно в цей період у м. Нововолинську – другим за обсягом залучених інвестицій містом у Волинській області. Щодо міських поселень у районах, то найбільше інвестицій

реалізовано в Ківецівському районі. Згідно з розрахунками, їх обсяг у 2016 р. становив 130,4 млн грн (табл. 2.9).

Інвестиційна активність відіграє в транскордонному співробітництві важливу роль, особливо для тих прикордонних регіонів, які відчувають дефіцит іноземних інвестицій.

Таблиця 2.9

**Капітальні інвестиції в міських поселеннях
Волинської області, млн грн**

Міські поселення	2013	2014	2015	2016
Волинська область	1742,88	1778,66	3235,03	3345,41
м. Луцьк	1834,36	1569,10	2305,06	2697,37
м. Володимир-Волинський	61,57	57,67	135,92	116,66
м. Ковель	95,56	136,79	266,93	372,57
м. Нововолинськ	112,98	97,11	1489,52	470,86
райони				
Володимир-Волинський	14,22	7,33	14,24	21,48
Горохівський	17,57	31,06	42,66	52,78
Іваничівський	5,16	5,92	10,88	18,82
Камінь-Каширський	9,03	7,18	9,18	17,30
Ківерцівський	50,41	44,05	94,39	130,40
Ковельський	8,20	12,98	18,84	33,65
Локачинський	3,38	3,02	5,64	4,09
Луцький	39,05	69,24	64,46	98,18
Любешівський	4,63	4,09	5,19	7,26
Любомльський	9,38	13,15	12,40	24,77
Маневицький	12,27	22,35	23,05	24,08
Ратнівський	30,03	22,44	41,52	27,75
Рожищенський	17,91	23,13	48,64	51,64
Старовижівський	2,25	2,29	3,22	8,72
Турійський	11,39	9,28	17,73	28,89
Шацький	6,91	16,49	15,47	12,55

*Розраховано авторами за даними: [219].

Динаміка прямих іноземних інвестицій у Волинську область за період дослідження відзначалася стійкою негативною тенденцією. У 2016 р. їх обсяг, акумульований у міських поселеннях Волинської області становив 122,8 млн дол. США. Потрібно відзначити, що

впродовж 2013–2016 рр. прямі іноземні інвестиції в м. Луцьк зменшувалися, тобі як зростав їх обсяг у м. Нововолинську. Зростання прямих інвестицій також відбулося в районах із найбільшою чисельністю міських поселень (Рожищенському, Ківерцівському й Любомльському), що підтверджує перспективність розвитку транскордонного співробітництва в містах та міських поселеннях області (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у міських поселеннях Волинської області, млн дол. США

на кінець року

	2013	2014	2015	2016
Волинська область	178,193	141,814	129,298	122,800
м. Луцьк	167,768	116,194	94,117	80,772
м. Володимир-Волинський	0,063	0,040	0,034	0,032
м. Ковель	3,891	4,510	4,183	4,095
м. Нововолинськ	86,614	91,769	103,159	105,728
райони				
Володимир-Волинський	0,019	0,010	0,007	0,005
Горохівський	0,631	0,763	0,192	0,183
Іваничівський	0,474	0,263	0,180	0,163
Камінь-Каширський	-	-	-	-
Ківерцівський	4,604	4,031	3,616	3,691
Ковельський	8,050	4,194	2,799	2,490
Локачинський	0,036	0,019	0,014	0,030
Луцький	1,966	1,669	1,392	1,379
Любешівський	-	-	-	-
Любомльський	0,110	0,056	0,037	0,091
Маневицький	0,119	0,101	0,089	0,085
Ратнівський	1,887	1,681	1,644	1,606
Рожищенський	-	0,008	0,016	0,055
Старовижівський	-	-	-	-
Турійський	0,005	0,003	0,002	0,002
Шацький	-	-	0,007	0,006

*Розраховано авторами за даними: [219].

Загалом обсяг залучених іноземних інвестицій є недостатнім і характеризується спадною динамікою, існує необхідність активізації інвестиційної діяльності в напрямі збільшення обсягу залучених іноземних інвестицій і капіталовкладень. Як справедливо відзначила

Павліха Н. В., «ефективність транскордонного співробітництва можлива лише за умови рівноправності партнерів та скоординованої цілеспрямованої діяльності з пошуку спільних проблем і реалізації комплексної, цільової та зваженої економічної й інвестиційної політики», а негативними чинниками, що знижують ефективність інвестиційного транскордонного співробітництва є «недосконалий режим іноземного інвестування в Україні, високі трансакційні витрати, високий рівень економічних ризиків в Україні, брак ресурсів у вітчизняних підприємств для інвестування в зарубіжну економіку, обмеження на трансферт капіталу з України» [170].

Удосконалення економічної складової частини транскордонного співробітництва та її подальша трансформація в інвестиційно-виробничу повинні здійснюватися з використанням системи міжнародного кооперування, стимулювання інвестиційних потоків через застосування відповідних інструментів, розвиток міжнародної торгівлі.

У сфері зовнішньої торгівлі спостерігаємо неоднозначні тенденції.

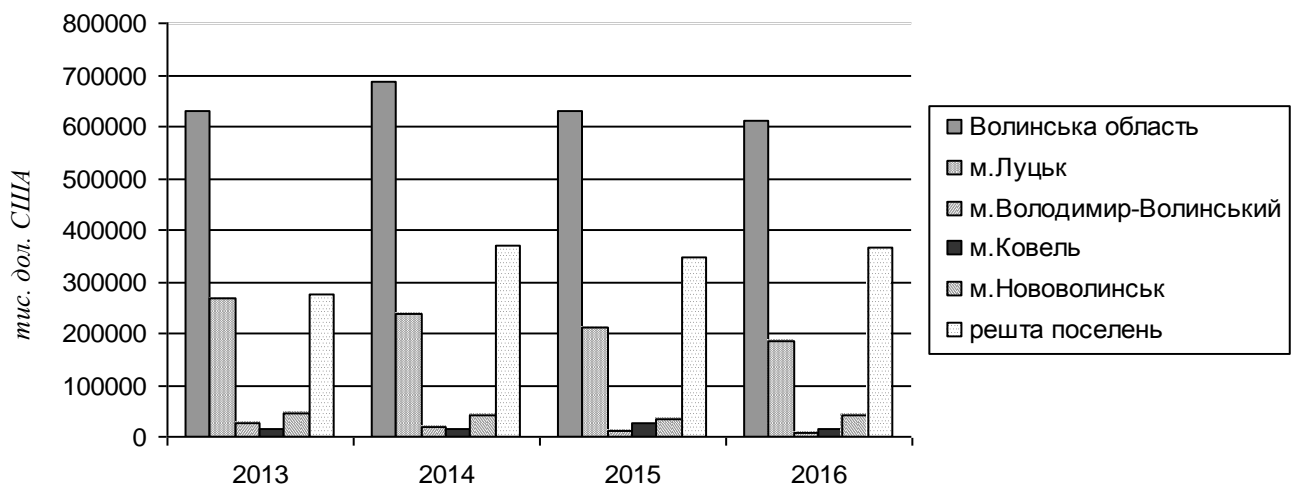

Рис. 2.25. Динаміка обсягів експорту товарів*

*Побудовано на основі даних [219].

Порівнюючи показники обсягів експорту товарів (рис. 2.25) із показниками імпорту (рис. 2.26), потрібно відзначити перевищення імпорту над експортом як у загальному в регіоні, так і в окремих міських поселеннях.

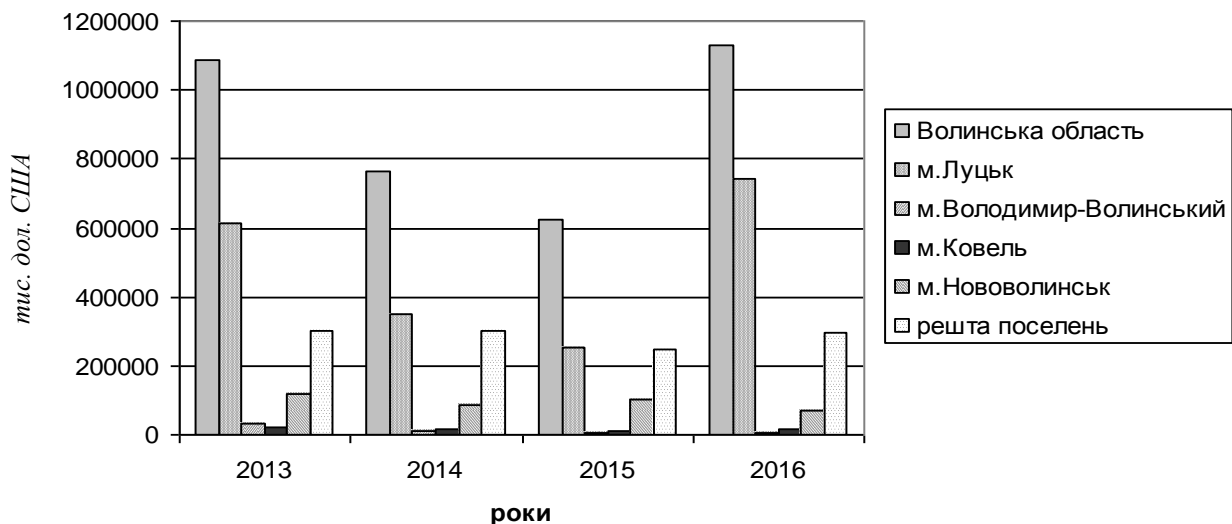

Рис. 2.26. Динаміка обсягів імпорту товарів*
*Побудовано на основі даних [219].

Визначено, що за обсягами експорту товарів помітно виділяється Луцьк, на який припадає близько половини всього експорту регіону. Вагомими є частки Володимира-Волинського, Ковеля та Нововолинська. Решта міських поселень характеризується значно меншою питомою вагою в експорті регіону (рис. 2.27).

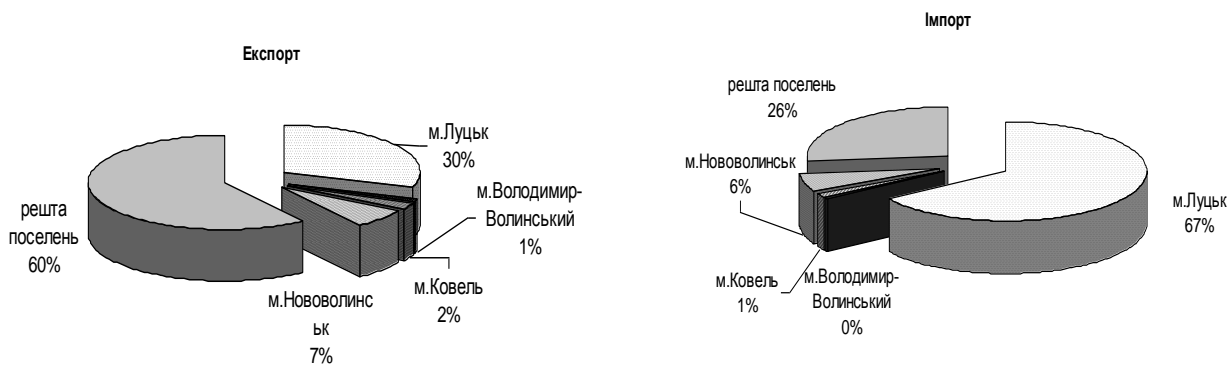

Рис. 2.27. Територіальна структура експорту та імпорту Волинської області у 2016 р. *
*Побудовано на основі даних [219].

Аналіз динаміки кількості підприємств, що здійснюють експорт товарів, свідчить, що цей показник зріс протягом досліджуваного періоду. Кількість підприємств, що здійснюють імпорт товарів протягом досліджуваного періоду, збільшилася. Найвища їх чисельність у Луцьку, а також Нововолинську та Ковелі (рис. 2.28).

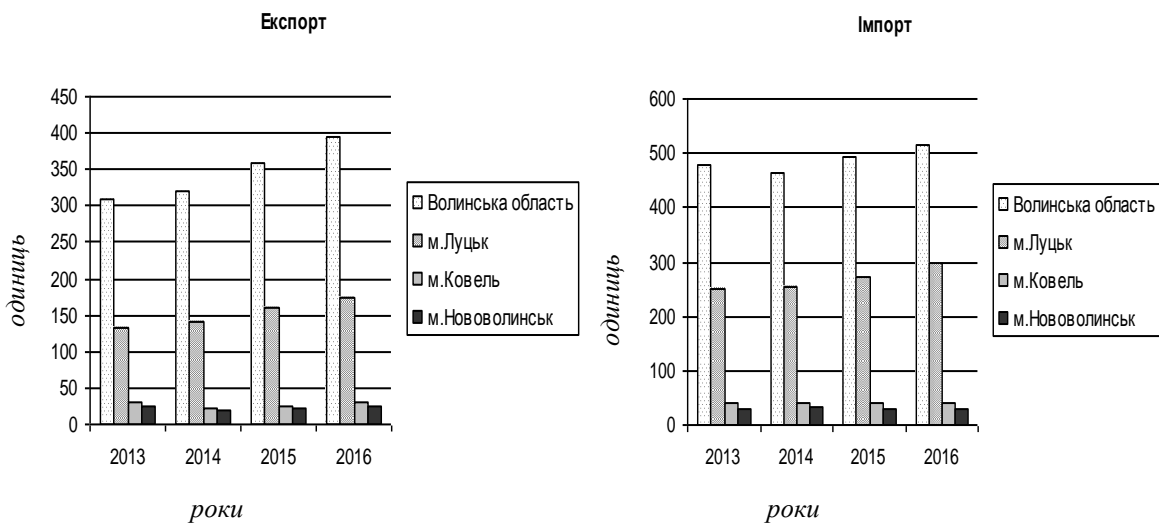

Рис. 2.28. Кількість підприємств, що здійснювали експорт-імпорт товарів*

*Побудовано на основі даних [219].

Основними підприємствами-учасниками зовнішньоекономічної діяльності у Волинській області є «Кромберг енд Шуберт Україна», «ВОГ Рітейл», «Кроноспан УА», «СКФ Україна», «Волиньхолдинг», «Модерн-Експо», «Теріхем-Луцьк», «Гербор-Холдинг», «Комо-експорт», «Волинь-Зерно-Продукт», «ЛРЗ «Мотор», «Володимир-Волинська птахофабрика», «Нововолинський ливарний завод», «Луга» [217].

Співробітництво у сфері торгівлі – важливий фактор підняття економіки регіонів України на якісно вищий рівень. Тому як складову частину оцінки розвитку транскордонного співробітництва взято обсяг експорту та імпорту товарів у міських поселеннях регіону (табл. 2.11).

Експорт товарів у міських поселеннях Волинської області у 2016 р. становив 320,07 млн дол. США, імпорт – 591,89 млн дол. США. Порівняно з 2015 р., експорт зменшився на 10,47 млн дол. США, імпорт зріс на 266,38 млн дол. США.

Найбільше падіння експорту відбулось у м. Луцьку (-25,55 млн дол. США у 2016 р., порівняно з 2015 р.), хоча воно й надалі утримує першість серед міських поселень Волинської області, експортуючи товарів на 184,8 млн дол. США станом на 2016 р.

Найменше (0,15 млн дол. США) експортували міські поселення у Володимир-Волинському й Радехівському районах.

**Обсяги експорту товарів у міських поселеннях
Волинської області,
млн дол. США**

	2013	2014	2015	2016
Волинська область	328,32	358,45	330,54	320,07
м. Луцьк	266,74	239,45	210,35	184,80
м. Володимир-Волинський	24,96	19,83	11,56	6,25
м. Ковель	16,71	15,20	27,86	14,19
м. Нововолинськ	43,60	41,32	33,96	41,94
Міські поселення у районах				
Володимир-Волинський	0,04	0,05	0,04	0,15
Горохівський	2,71	4,75	2,37	1,56
Іваничівський	0,23	0,14	0,22	0,96
Камінь-Каширський	0,69	0,87	0,68	0,94
Ківерцівський	4,88	6,95	6,43	5,56
Ковельський	2,06	1,96	1,44	1,31
Локачинський	0,08	0,00	0,01	0,15
Луцький	21,28	26,85	26,05	26,91
Любешівський	0,17	0,22	0,20	0,20
Любомльський	0,41	0,67	0,51	0,66
Маневицький	2,52	2,86	2,29	2,56
Ратнівський	0,48	1,07	1,03	1,10
Рожищенський	2,60	8,69	8,25	10,52
Старовижівський	0,23	0,20	0,17	0,19
Турійський	0,25	0,41	0,30	1,11
Шацький	0,01	0,08	0,11	0,08

*Розраховано авторами за даними: [219].

Позитивні зміни простежуємо в Нововолинську, де, на відміну від інших міських поселень області, експорт продовжував нарощувати свої обсяги, збільшившись у 2016 р., порівняно з попереднім роком, на 7,98 млн грн, а імпорт за цей період скоротився на 31,64 млн дол. США (табл. 2.12).

**Обсяги імпорту товарів у містах та міських поселеннях
Волинської області, млн дол. США**

Міське поселення	2013	2014	2015	2016
Волинська область	568,63	400,31	325,51	591,89
м. Луцьк	612,18	349,82	252,03	743,13
м. Володимир-Волинський	31,76	10,36	6,00	4,50
м. Ковель	23,78	14,67	12,35	15,70
м. Нововолинськ	117,66	86,92	101,86	70,22
Міські поселення в районах				
Володимир-Волинський	1,08	2,10	1,23	1,23
Горохівський	0,56	0,24	0,24	0,54
Іваничівський	4,43	2,79	2,90	3,05
Камінь-Каширський	0,14	0,05	0,04	0,23
Ківерцівський	8,66	4,70	1,63	2,01
Ковельський	6,16	3,50	1,56	0,98
Локачинський	0,48	0,02	0,02	0,09
Луцький	18,65	22,43	19,46	23,95
Любешівський	0,16	0,15	0,19	0,29
Любомльський	6,12	0,33	0,33	0,52
Маневицький	0,05	0,02	0,05	0,04
Ратнівський	0,46	0,20	0,13	0,38
Рожищенський	0,12	0,74	1,03	1,12
Старовижівський	0,03	0,01	0,03	0,06
Турійський	0,36	0,04	0,03	0,20
Шацький	0,00	0,00	0,00	0,05

*Розраховано авторами за даними: [219].

Отже, показники розвитку транскордонного співробітництва відображають неоднозначну тенденцію розвитку місцевих поселень Волинської області.

Інтегральна оцінка. Для проведення комплексного аналізу розвитку транскордонного співробітництва пропонуємо розрахувати інтегральний коефіцієнт, побудова якого передбачає приведення вихідних статистичних показників транскордонного співробітництва міських поселень регіону до зіставного вигляду.

Нормування показників розвитку транскордонного співробітництва міських поселень здійснено за допомогою розрахунку їх питомої ваги в загальних показниках по Волинській області. Приведення до зіставної форми здійснено за формулою:

$$I_{ч} = \frac{I_{м}}{I_{обл}} * 100\%. \quad (2.1)$$

Отримані часткові показники змінюються в межах від 1 до 100. Вище значення, отримане в результаті розрахунку, свідчить про більш високий рівень розвитку транскордонного співробітництва в регіоні.

Нормовані часткові показники розвитку транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області за період 2013–2016 рр. наведено в додатку.

Результати проведених розрахунків часткових показників рівня розвитку транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області у 2016 р. наведені в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Частка міських поселень у транскордонному співробітництві
Волинської області за показниками 2016 р., %**

Міське поселення	Капітальні інвестиції	Обсяг прямих іноземних інвестицій на кінець року	Експорт товарів	Імпорт товарів
1	2	3	4	5
Волинська обл.	52,40	52,31	52,31	52,31
м. Луцьк	42,251	34,407	30,202	65,677
м. Володимир-Волинський	1,827	0,014	1,021	0,398
м. Ковель	5,836	1,744	2,319	1,388
м. Нововолинськ	7,375	45,038	6,854	6,206
Міські поселення в адміністративних районах області				
Володимир-Волинський	0,336	0,000	0,025	0,109
Горохівський	0,827	0,002	0,255	0,048
Іваничівський	0,295	0,078	0,157	0,270
Камінь-Каширський	0,271	0,070	0,154	0,020
Ківерцівський	2,043	0,000	0,909	0,178
Ковельський	0,527	1,572	0,214	0,087
Локачинський	0,064	1,060	0,025	0,008
Луцький	1,538	0,013	4,398	2,117
Любешівський	0,114	0,587	0,033	0,026
Любомльський	0,388	0,000	0,108	0,046

Продовження таблиці 2.14

1	2	3	4	5
Маневицький	0,377	0,039	0,418	0,004
Ратнівський	0,435	0,036	0,180	0,034
Рожищенський	0,809	0,684	1,719	0,099
Старовижівський	0,137	0,023	0,031	0,005
Турійський	0,453	0,000	0,181	0,018
Шацький	0,197	0,001	0,013	0,004

*Розраховано авторами за даними [219].

На основі інтегрального індексу визначено рейтинг міст і міських поселень у районах Волинської області за період 2013-2016 рр. Результати розрахунків представлено в табл. 2.15.

Таблиця 2.14

Інтегральний індекс рівня транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області

Міста та міські поселення в адміністративних районах області	2013		2014		2015		2016	
	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг	індекс	рейтинг
м. Луцьк	51,03	1	42,68	1	37,41	1	45,26	1
м. Нововолинськ	14,32	2	18,16	2	25,61	2	23,28	2
м. Ковель	2,31	4	2,63	4	3,35	3	3,33	3
Луцький	1,99	5	2,65	3	2,64	4	2,56	4
Ківерцівський	0,94	7	0,88	6	0,93	6	1,12	5
м. Володимир-Волинський	2,63	3	1,81	5	1,51	5	1,07	6
Рожищенський	0,44	10	0,79	8	0,84	7	1,01	7
Ковельський	0,76	8	0,81	7	0,77	8	0,84	8
Локачинський	1,18	6	0,77	9	0,57	9	0,53	9
Горохівський	0,34	11	0,57	10	0,39	10	0,43	10
Любешівський	0,30	13	0,31	13	0,29	12	0,30	11
Маневицький	0,27	14	0,39	11	0,26	13	0,28	12
Ратнівський	0,45	9	0,34	12	0,35	11	0,24	13
Турійський	0,17	17	0,14	18	0,15	16	0,24	14
Іваничівський	0,24	15	0,25	14	0,25	14	0,22	15
Любомльський	0,32	12	0,20	16	0,11	18	0,20	16
Володимир-Волинський	0,22	16	0,17	17	0,15	15	0,18	17
Камінь-Каширський	0,16	18	0,13	19	0,10	19	0,16	18
Шацький	0,10	19	0,24	15	0,13	17	0,10	19
Старовижівський	0,04	20	0,04	20	0,03	20	0,07	20

*Розраховано авторами.

Отримані результати свідчать, що лідерами транскордонного співробітництва у регіоні є обласний центр м. Луцьк та м. Нововолинськ. Значний розрив у показниках розрахованого індексу доводить, що інші міські поселення Волинської області характеризуються низьким рівнем ефективності транскордонної співпраці. Це доводить необхідність активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Таблиця 2.15

SWOT-аналіз транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області*

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – Спільне історичне минуле; – спільна історична спадщина; – слабкий мовний бар'єр; – позитивні дипломатичні стосунки; – наявність спільних підприємств; – наявність угод про партнерство – й співробітництво між міськими поселеннями; – наявність певного досвіду співробітництва в освітній і науковій сфері 	<ul style="list-style-type: none"> – Нестабільна політична ситуація в Україні (військові дії на Сході); – низька конкурентоспроможність українських підприємств порівняно з польськими; – недостатня поінформованість щодо переваг транскордонного співробітництва, можливостей участі в транскордонних програмах та проектах; – декларативний характер побратимських угод, обмеження співпраці зв'язками в галузі культури; – відсутність фінансових механізмів підтримки розвитку транскордонного співробітництва; – диспропорції економічного розвитку міських поселень, порівняно з польськими; – бар'єрна функція кордону; – недостатній рівень повноважень місцевої влади в розподілі бюджетних коштів
Загрози	Можливості
<ul style="list-style-type: none"> – Посилення залежності українських підприємств від іноземного капіталу; – втрата контролю над підприємствами; – відтік кваліфікованої робочої сили 	<ul style="list-style-type: none"> – Зростання виробничого потенціалу міських поселень; – можливість залучення додаткових коштів за рахунок розвитку спільного підприємництва; – підвищення рівня якості життя населення міських поселень і регіону в цілому; – створення промислових та наукових транскордонних кластерів; – покращення екологічної ситуації за рахунок реалізації спільних проектів

*Розроблено авторами.

SWOT-аналіз транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області відображено в табл. 2.16.

Результати проведеного SWOT-аналізу транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області розкривають переваги та недоліки здійснення транскордонних зв'язків між міськими поселеннями, урахування яких сприяє науковому обґрунтуванню стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень в Україні.

Таким чином, аналіз соціально-економічного розвитку й зовнішньоекономічної діяльності України дав підставу виявити низку передумов активізації транскордонного співробітництва, до яких віднесено кризові явища в економіці, розвиток ринкових умов господарювання, поглиблення європейської інтеграції, зміни ролі й функцій міських поселень, проведення реформ, міграцію населення. Зазначені вище процеси призвели до зміни функцій і ролі міських поселень у соціально-економічному розвитку регіонів України.

Доведено, що в умовах посилення відкритості економіки нашої держави, поглиблення процесів європейської інтеграції, запровадження адміністративно-територіальної реформи відкриваються нові можливості розвитку міських поселень й активізації їх участі в програмах транскордонного співробітництва, упроваджених Європейським Союзом.

Волинська область належить до регіонів України, що характеризуються інтенсивними транскордонними зв'язками, територія якої входить до складу єврорегіону «Буг». Тому результати аналізу транскордонного співробітництва міських поселень на матеріалах Волинської області можуть бути адаптовані до інших регіонів України з урахуванням їхніх місцевих особливостей.

За результатами діагностики факторів активізації транскордонної співпраці міських поселень у Волинській області узагальнено та систематизовано фактори формування й розвитку міських поселень, з одного боку, і фактори розвитку транскордонного співробітництва – з іншого. Це уможливило виокремлення таких факторів активізації транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні: економіко-географічне та геополітичне положення, природні умови й ресурси, економічні, населення та трудові ресурси, транспортна інфраструктура, прикордонна інфраструктура, зовнішня фінансова допомога й інвестиції, екологічні, етнічно-культурні, нормативно-правові, роль в

адміністративно-територіальному устрої, інформаційні. Серед чинників, що гальмують розвиток транскордонної співпраці міських поселень у регіоні, виявлено недосконалий режим іноземного інвестування, значні трансакційні витрати, високий рівень економічних ризиків у регіоні, брак ресурсів у вітчизняних підприємств. Визначено напрями вдосконалення транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні: залучення до системи міжнародного кооперування, стимулювання інвестиційних потоків, розвиток міжнародної торгівлі.

Доведено, що активізація транскордонної співпраці окреслює напрями розвитку регіону у сфері розширення прикордонної та зовнішньої торгівлі, інвестиційних зв'язків, створення спільних підприємств і забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу. Тому розвиток транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області проаналізовано за показниками обсягу й динаміки капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій, а також обсягу експорту та імпорту товарів.

Аналіз факторів зовнішньоекономічної діяльності регіону показав неоднозначну тенденцію розвитку міських поселень. Для проведення комплексного аналізу рівня транскордонного співробітництва розраховано інтегральний показник, на основі якого визначено рейтинг міських поселень у Волинській області за період 2013–2016 рр. Проведення рейтингової оцінки дало змогу виявити суттєву диференціацію міських поселень Волинської області за рівнем розвитку транскордонної співпраці. Виявлено, що розвиток транскордонного співробітництва зосереджується в містах обласного значення. Це доводить неефективність застосування потенціалу селищ міського типу й невеликих міст у налагодженні транскордонних зв'язків.

За результатами SWOT-аналізу транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області визначено сильні сторони, до яких віднесено спільне історичне минуле; спільну історичну спадщину; слабкий мовний бар'єр; позитивні дипломатичні стосунки; наявність спільних підприємств; наявність угод про партнерство й співробітництво між міськими поселеннями; наявність певного досвіду співробітництва в освітній і науковій сферах. Слабкими сторонами визначено нестабільну політична ситуація в Україні (військові дії на Сході); низьку конкурентоспроможність українських підприємств, порівняно з польськими; недостатню

поінформованість щодо переваг транскордонного співробітництва, можливостей участі в транскордонних програмах та проектах; декларативний характер побратимських угод; відсутність фінансових механізмів підтримки розвитку транскордонного співробітництва; диспропорції економічного розвитку міських поселень, порівняно з польськими; бар'єрна функція кордону; недостатній рівень повноважень місцевої влади в розподілі бюджетних коштів. Розкрито переваги й недоліки здійснення транскордонних зв'язків між міськими поселеннями, урахування яких сприяє науковому обґрунтуванню стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень в Україні.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

3.1. Моделювання та стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень

Установити закономірності функціонування й тенденції розвитку транскордонного співробітництва міських поселень та кількісно оцінити внутрішні й зовнішні зв'язки між частковими показниками, які визначають його рівень, дає можливість побудова багатofакторної моделі із використанням методів множинного кореляційно-регресійного аналізу.

Для проведення розрахунків обрано нормовані дані, що характеризують частку капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та обсяги експорту/імпорту товарів міських поселень у відповідних показниках регіону загалом (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Вихідні дані для побудови моделі рівня транскордонного співробітництва міських поселень

Міста та міські поселення в адміністративних районах області	Інтегральний індекс рівня транс- кордонного співробітницт ва міських поселень у 2016 р. (I)	Часткові показники рівня транскордонного співробітництва міських поселень у 2016 р.			
		капітальні інвестиції (K)	прямі іноземні інвестиції (II)	експорт товарів (E)	імпорт товарів (Im)
1	2	3	4	5	6
Волинська область	52,33	52,4	52,31	52,31	52,31
м. Луцьк	45,26	42,251	34,407	30,202	65,677
м. Володимир-Волинський	1,07	1,827	0,014	1,021	0,398
м. Ковель	3,33	5,836	1,744	2,319	1,388
м. Нововолинськ	23,28	7,375	45,038	6,854	6,206
Горохівський	0,43	0,827	0,002	0,255	0,048
Іваничівський	0,22	0,295	0,078	0,157	0,27
Камінь-Каширський	0,16	0,271	0,07	0,154	0,02
Ковельський	0,84	0,527	1,572	0,214	0,087
Локачинський	0,53	0,064	1,06	0,025	0,008

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4	5	6
Луцький	2,56	1,538	0,013	4,398	2,117
Любешівський	0,3	0,114	0,587	0,033	0,026
Маневицький	0,28	0,377	0,039	0,418	0,004
Ратнівський	0,24	0,435	0,036	0,18	0,034
Рожищенський	1,01	0,809	0,684	1,719	0,099
Старовижівський	0,07	0,137	0,023	0,031	0,005
Шацький	0,1	0,197	0,001	0,013	0,004

На основі обраних показників будується модель, на основі якої можна буде стверджувати, чи існує зв'язок між обраними показниками та результативною ознакою. При цьому потрібно переконатися, що відсутнє явище мультиколінеарності, тобто часткові показники не впливають один на одного, але мають тісний лінійний зв'язок із результативною ознакою. Для цього будується кореляційна матриця (табл. 3.2), за результатами якої відкидаються ті фактори, для яких розраховані коефіцієнти кореляції перевищують 0,9.

Таблиця 3.2

Матриця коефіцієнтів парної кореляції

	Інтегральний показник (I)	Капітальні інвестиції (K)	Прямі іноземні інвестиції (II)	Експорт товарів (E)	Імпорт товарів (Im)
Інтегральний індекс (I)	1	0,945108	0,884774	0,957858	0,923706
Капітальні інвестиції (K)	0,945108	1	0,687933	0,989400	0,991360
Прямі іноземні інвестиції (II)	0,884774	0,687933	1	0,718420	0,642367
Експорт товарів (E)	0,957858	0,989400	0,718420	1	0,985776
Імпорт товарів (Im)	0,923706	0,991360	0,642367	0,985776	1

параметрів рівняння регресії здійснено за методом найменших квадратів із використанням засобів Microsoft Exel (рис. додатка И).

У результаті проведених розрахунків побудовано регресійну модель, що має вигляд:

$$T = -0,195 + 0,155\Pi + 0,176E. \quad (3.1)$$

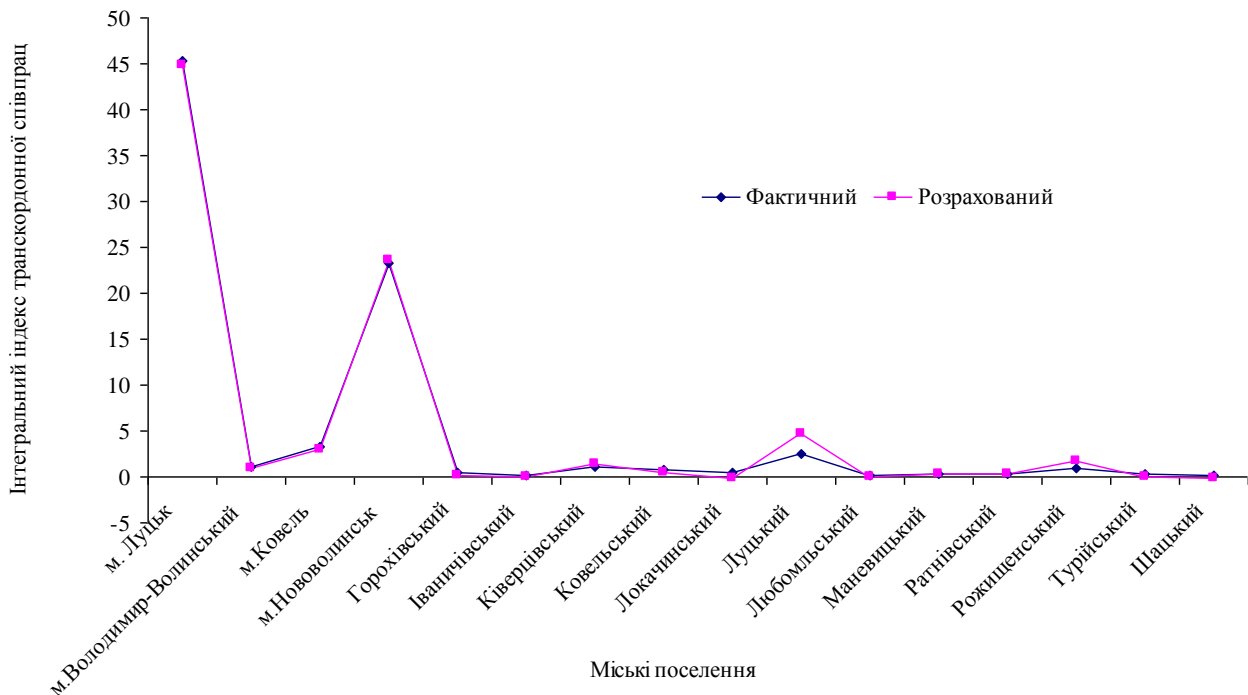

Рис. 3.1. Порівняння фактичних і розрахованих показників рівня транскордонного співробітництва міських поселень*

*Побудовано авторами.

При розрахунку параметрів рівняння регресії необхідно дотримуватись максимального зближення фактичних значень та тих що були вираховані за допомогою рівняння.

Необхідний етап – здійснення перевірки отриманої моделі на адекватність. Для цього потрібно обчислити коефіцієнт множинної кореляції (R) та коефіцієнт детермінації (R^2).

Коефіцієнт кореляції характеризує ступінь лінійного статистичного зв'язку й розраховується за формулою [222]:

$$R = \sqrt{1 - \frac{\sum_{i=1}^m (y_i - \hat{y}_i)^2}{\sum_{i=1}^m (y_i - \bar{y})^2}}. \quad (3.2)$$

Він приймає значення в інтервалі - $1 < R < 1$.

У крайніх точках $R = \pm 1$ статистичний зв'язок стає лінійним функціональним, позитивним ($R = 1$) чи негативним ($R = -1$). В області $R \in (0, 1]$ регресія позитивна ($b > 0$), а в області $r_{xy} \in [-1, 0)$ – негативна ($b < 0$). При $R = 0$ говорять, що величини X і Y некорельовані. У теорії ймовірності доводиться, що незалежні випадкові величини завжди некорельовані (зворотне твердження правильне лише в окремих випадках, наприклад, для нормальних випадкових величин X і Y). Звичайно думають, що при $|R| < 0,3$ кореляційний зв'язок слабкий, при $|R| \in (0,3..0,7)$ – середній, а при $|R| > 0,7$ – сильний.

Для побудованої в роботі моделі $R = 0,9985$, тобто зв'язок між рівнем транскордонного співробітництва міських поселень та прямими іноземними інвестиціями й обсягом експорту дуже тісний.

Коефіцієнт детермінації визначає значимість лінійного статистичного зв'язку між фактором і показником:

$$R^2 = 0,9985^2 = 0,9969.$$

Оскільки $R^2 > 0,9$, то можна зробити висновок, що зв'язок між рівнем транскордонного співробітництва міських поселень та прямими іноземними інвестиціями й обсягом експорту статистично значимий.

Оцінити кількісну зміну результативного показника залежно від зміни факторів можна за допомогою коефіцієнта еластичності, який показує, на скільки відсотків гранично змінюється залежна змінна, якщо відповідна незалежна змінна змінюється на 1 %, а інші – постійні. Маємо визначені середні значення величин – $X1_{cp} = 19,0122$, $X2_{cp} = 36,4547$, $Y_{cp} = 7,8559$, тому можна визначити середні коефіцієнти еластичності для цієї моделі:

$$E = a_i * X_{i_{cp}} / Y_{cp}, \quad (3.3)$$

$$E1 = 0,155 * 19,0122 / 7,8559 = 0,3751;$$

$$E2 = 0,176 * 36,4547 / 7,8559 = 0,8167;$$

Отже, при зростанні показника X_1 (прямі іноземні інвестиції) на 1 % показник I (індекс рівня транскордонного співробітництва міських поселень) зростає на 0,37 %. Тоді як при зростанні показника X_2 (обсяг експорту товарів) на 1 % показник I (індекс рівня транскордонного співробітництва міських поселень) зростає на 0,82 %.

Коефіцієнт кореляції є більш інформативним параметром, порівняно з коефіцієнтом детермінації, тому що його знак дає змогу стверджувати про позитивну чи негативну кореляцію (і, тим самим, регресії). Відповідно, область значень коефіцієнта детермінації $0 \leq R^2 \leq 1$.

Необхідним етапом перевірки регресійно-кореляційної моделі на дієвість є визначення статистичної значущості отриманих результатів. Для цього здійснюється перевірка адекватності моделі загалом, а саме перевіряється початкова гіпотеза H_0 , коли всі коефіцієнти рівняння множинної регресії (1) дорівнюють нулю $a_i=0$ ($i=1,2,\dots,n$), проти альтернативної H_1 , за якої існує хоча б один коефіцієнт a_i , відмінний від нуля. Тобто H_0 – гіпотеза про те, що статистичного зв'язку між X і Y немає (чи вона неістотна, статистично не значима), а H_1 – гіпотеза про те, що зв'язок є (чи вона істотна, статистично значима). Перевірка здійснюється за допомогою статистики Фішера з n та $(m-n-1)$ ступенями вільності [222]:

$$F = \frac{\sum_{i=1}^m (\hat{y}_i - \bar{y})^2}{n} \cdot \frac{m-n-1}{\sum_{i=1}^m (y_i - \hat{y}_i)^2} \quad (3.4)$$

де

n – кількість факторів, що увійшли в модель; m – загальна кількість спостережень;

$\hat{y}_i$ – розрахункове значення залежної змінної при i -му спостереженні;

$\bar{y}$ – середнє значення залежної змінної;

y_i – значення залежної змінної при i -му спостереженні.

Коефіцієнт детермінації можна перерахувати у F-статистику (критерій Фішера), у загальному випадку за формулою:

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \cdot \frac{m-n-1}{n},$$

де

R – коефіцієнт множинної кореляції.

Очевидно, що зі зростанням значення F (чи коефіцієнта детермінації R^2) збільшується ступінь статистичного зв'язку між

фактором і показником (тому що вона прямо пропорційна коефіцієнту регресії й обернено пропорційна випадковим помилкам моделі). Задамо імовірність:

$$\alpha = P\{F > F_{кр} | H_0\} = \int_{F_{кр}}^{\infty} p(F | H_0) dF$$

як імовірність того, що при перевищенні розрахункового значення F деякого критичного значення $F_{кр}$ гіпотеза про відсутність зв'язку H_0 правильна. Очевидно, з імовірністю $(1 - \alpha)$ вона за тієї ж умови неправильна. За критичну область $F > F_{кр}$ вважатимемо областю дії гіпотези H_1 , а докритичну $F < F_{кр}$ – областю дії гіпотези H_0 . Імовірність α (її іноді називають коефіцієнтом значимості) звичайно вибирають малою (рівною 0,05 чи 0,01), після чого для заданих значень імовірності розраховуються чисельно критичні значення $F_{кр}$ відповідно з урахуванням залежності.

Розраховане для моделі значення F порівнюється з критичним. При $F > F_{кр}$ (чи $R^2 > R^2_{кр}$) робимо висновок, що з імовірністю, рівної $(1 - \alpha)$, зв'язок істотний (статистично значимий). У протилежному випадку говорять, що лінійний зв'язок незначимий (чи більш загальний статистичний зв'язок не встановлений).

Для такої надійної ймовірності p ($\alpha = 1 - p$ рівня значущості) і числа ступенів вільності $k_1 =$, $k_2 = m - n - 1$ міститься табличне значення $F(\alpha, k_1, k_2)$. Отримане розрахункове значення порівнюється з табличним. При цьому, якщо $F_{роз} > F(\alpha, k_1, k_2)$, то з надійністю $p = 1 - \alpha$ можна вважати, що розглянута економетрична модель адекватна вихідним даним. У протилежному випадку з надійністю p розглянута лінійну регресію не можна вважати адекватною.

Визначимо спостережуване значення критерію Фішера

$$F = (R^2 / (1 - R^2)) * ((17 - 2 - 1) / 2) = 2117,1501.$$

Табличне значення критерію при надійності $P = 0,95$ ($\alpha = 0,05$) і степенях свободи $k_1 = 2$, $k_2 = 17 - 2 - 1 = 14$ дорівнює 3,79, оскільки спостережуване значення значно більше від критичного, то лінійна модель є адекватною.

Наступний етап – перевірка значущості коефіцієнтів рівняння регресії. Для цього потрібно перевірити гіпотезу H_0 : коефіцієнт $a_i = 0$ проти альтернативної H_1 : $a_i \neq 0$ для кожного коефіцієнта рівняння множинної регресії (1). Перевірка здійснюється за допомогою t -статистики. Розраховуємо стандартні похибки оцінок параметрів з

урахуванням дисперсії залишків:

$$S_{a0} = 0,1974;$$

$$S_{a1} = 0,0084;$$

$$S_{a2} = 0,0058.$$

Обчислимо t -статистику для параметрів моделі задля визначення їх значимості:

$$t_1 = a_0/S(a_0) = -0,195 / 0,1974 = -0,9889;$$

$$t_2 = a_1/S(a_1) = 0,155 / 0,0084 = 18,4251;$$

$$t_3 = a_2/S(a_2) = 0,176 / 0,0058 = 30,1266.$$

Оскільки отримані значення більші від табличного для коефіцієнтів a_1 та a_2 , то параметри «прямі іноземні інвестиції» та «обсяг експорту» є значимими з надійністю $P=0,95$.

Однією з основних завдань моделювання є в остаточному підсумку одержати результат прогнозу показника Y для значення фактора X_p (у точці прогнозу). Середнє значення прогнозу показника в точці прогнозу X_p визначається з рівняння моделі:

$$M[y_p] = M[a + bx_p + \varepsilon_p] = a + b x_p = y_p. \quad (3.6)$$

Отже, середнє значення прогнозу лежить на прямій, що визначає теоретичну залежність моделі.

Отже, у результаті розрахунків отримано модель $T = -0,195 + 0,155I + 0,176E$. Аналізуючи параметри моделі, можливо зробити такі висновки: додатні коефіцієнти регресії ($a_1=0,155$; $a_2=0,17$) свідчать про те, що напрям зв'язку між факторами й результатним показником прямий, тобто при зростанні прямих іноземних інвестицій та обсягу експорту значення інтегрального індексу розвитку транскордонної співпраці міських поселень теж збільшуватиметься. При збільшенні I на 1 % значення I зросте на 0,37 %, а при збільшенні E на 1 % значення I зросте на 0,82 %.

Лінійний коефіцієнт кореляції $R=0,9985$ і коефіцієнт детермінації $R^2=0,9969$. Значення коефіцієнта кореляції свідчить про те, що між факторами існує дуже сильний прямий зв'язок. Значення коефіцієнта детермінації показує, що на 99,69 % варіація I (розвиток транскордонної співпраці міських поселень) залежить від часткових показників I та E (прямих іноземних інвестицій та обсягу експорту) і на 0,31% – від факторів, які не увійшли в модель.

Розрахунки за критерієм Фішера $F=2117,15$ і $F_{\text{табл.}} = 3,79$ підтвердили адекватність моделі.

Проведена перевірка значимості параметрів моделі за критерієм Стьюдента показала, що оскільки отримані значення більші від табличного лише для коефіцієнтів a_1 та a_2 , то параметри «прямі іноземні інвестиції» й «обсягу експорту» є значимими з надійністю $P=0,95$. Відтак можна зробити висновок, що отримані параметри є значимими.

Побудова моделі транскордонного співробітництва міських поселень дає змогу розробити стратегічні напрями його активізації.

Розробка стратегії розвитку міського поселення – необхідна умова досягнення перспектив його сталого просторового розвитку. Для цього важливим аспектом є визначення стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень, що, на нашу думку, повинно містити в собі узагальнені завдання, які визначаються з урахуванням наявного потенціалу міських поселень.

Розробка стратегії активізації транскордонного співробітництва міських поселень охоплює етапи, що показані на рис. 3.2.

Стратегія активізації транскордонного співробітництва міських поселень повинна розроблятися з урахуванням напрямів і пріоритетів, визначених у загальнодержавних документах (зокрема у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 рр., Законах України «Про засади державної регіональної політики», «Про співробітництво територіальних громад», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про асоціації органів місцевого самоврядування», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»), регіональних стратегій (Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року [223]), а також документів Європейського Союзу, у яких задеклароване питання розвитку регіонів та міст («Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями» (Мадрид, травень 1980 р.) та додатки до неї, «Європейська Хартія прикордонних і транскордонних регіонів» (Гронау, 1981р., II редакція 1995 р.), Європейська хартія місцевого самоврядування (Страсбург, жовтень 1985 р.), Хартія Конгресу місцевих і регіональних органів влади Європи (1994 р.), Декларація Асамблеї Європейських регіонів

щодо регіоналізму в Європі (1996 р), Європейська хартія регіонального просторового планування (Торремолінос, Іспанія, 1983 р.), Лейпцизька хартія сталого розвитку міста (м. Лейпциг, 2007 р.) [114], Стратегія Європа 2020 (Брюссель, 2010 р.) [254]), що має особливе значення в сучасних умовах реалізації регіональної політики України в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Рис. 3.2. Алгоритм розробки стратегії активізації транскордонного співробітництва міських поселень*

*Розроблено авторами на основі [206] та власних досліджень.

Зазначимо, що імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема глави 27, передбачає здійснення низки заходів для активізації єврорегіонів, які можуть бути запропоновані для активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Серед них – використання індивідуального підходу в розробці й реалізації проектів транскордонного співробітництва міських поселень; розробка стратегічних напрямів транскордонного співробітництва

міських поселень з урахуванням загальноєвропейських та національних і регіональних пріоритетів розвитку; створення спільних платформ управління транскордонним співробітництвом з використанням GIS систем [90].

Зокрема, У Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 р. в рамках першої цілі «Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів» передбачено підвищення ролі міст у регіональному розвитку забезпеченням розвитку міської інфраструктури та підтримки інтегруючої ролі міст, а також виокремлено транскордонне співробітництво як один із засобів підвищення ефективності використання внутрішніх факторів розвитку регіонів [52].

Друга ціль – «Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток» – обґрунтовує необхідність формування й реалізації територіальної (просторової) складової частини державної регіональної політики, яка передбачає «досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвиток міжрегіонального співробітництва, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій за допомогою *формування «точок зростання», активізації місцевої економічної ініціативи* та зміцнення потенціалу сільської місцевості, забезпечення соціально-економічної єдності й рівномірності розвитку регіонів із метою створення рівних умов для розвитку людини». У завданнях для забезпечення виконання третьої цілі – «Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку» – наголошено необхідність децентралізації влади як важлива умова покращення ефективності державного управління регіональним розвитком [52].

Зі свого боку, Державна програма розвитку транскордонного співробітництва є інструментом реалізації Державної стратегії регіонального розвитку України. В Україні наявний досвід напрацювання таких програм. Зокрема, прийнято стратегічні документи на 2007–2010 рр. та 2011–2015 рр., у яких одним з основних завдань за напрямом «посилення інституційної спроможності прикордонних регіонів України у здійсненні транскордонного співробітництва» визначено таке: сприяння поглибленню економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних й інших відносин між територіальними громадами, їхніми представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади, територіальними громадами та відповідними

органами інших держав, забезпечення розвитку міжмуниципального співробітництва і зв'язків малих та середніх міст прикордонних регіонів України з іншими суб'єктами транскордонного співробітництва [52].

Установлено, що охарактеризовані документи не розкривають стратегічних цілей розвитку міських поселень і їх участі в процесах транскордонного співробітництва.

У контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС та з огляду на потребу створення сприятливого середовища для розвитку міських поселень доцільно розробити й упровадити науково-практичні рекомендації щодо формування стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень*

*Побудовано авторами.

Вони сформовані на основі на основі використання досвіду країн Європейського Союзу, їх реалізація сприятиме адаптації регіональної політики України до регіональної політики ЄС. Щодо формування відкритої й динамічної системи принципів, методів та інструментів створення сприятливих умов для розвитку міських поселень в умовах активізації їх транскордонного співробітництва розроблено стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Адаптація регіональної політики України до регіональної політики Європейського Союзу в контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС

Хоча принципи регіональної політики України враховують основні принципи регіональної політики ЄС, але не повною мірою. Зокрема, у Стратегії державної регіональної політики до 2020 р. визначено такі принципи, як конституційність і законність, співробітництво, паритетність, відкритість, субсидіарність, координація, єдність, історична спадкоємність, сталий розвиток. Звернемо увагу на доцільність їх доповнення такими, як партнерство, програмування й децентралізація. Дотримання цих принципів дасть змогу реалізовувати комплекс заходів, спрямованих на активізацію транскордонного співробітництва міських поселень, на партнерських засадах, і з застосуванням програмного підходу, відповідно до реформи децентралізації управління розвитком регіону та територіальних громад.

Звернемо увагу, що регіональний розвиток європейських країн керується важливим стратегічним документом – «Європа 2020» (Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання), у якому особливу увагу акцентовано на покращенні якості життя населення через інноваційний розвиток, екологізацію економіки, зростання можливостей працевлаштування. Ці напрями відзначено в Стратегії соціально-економічного розвитку України, але існує певна невідповідність між стратегічними документами державного рівня та стратегіями розвитку міст, територіальних громад.

Адаптація регіональної політики України до регіональної політики Європейського Союзу, розробка стратегій розвитку міст України відповідно до досвіду й практики Європейського Союзу пов'язані з процесами європеїзації.

С. М. Писаренко зазначає, що, «визначаючи основні напрями формування сучасної регіональної політики України, необхідно

враховувати досвід країн Центральної та Східної Європи в умовах європеїзації на їх шляху до членства в ЄС, тобто їх досвід адаптації до спільної регіональної політики ЄС. Необхідно зазначити, що єдиної моделі реалізації регіональної політики в країнах-членах ЄС не існує. Спрямованість регіональної політики в кожній країні-члені ЄС узгоджується з загальною стратегією розвитку її національної економіки, але обов'язково базується на загальних принципах спільної регіональної політики ЄС. Це передбачає вивчення і глибокий аналіз накопиченого досвіду і кращих практик ЄС з цих питань» [181].

Черніков Д., Хорольський Р., Синьоокій О. звертають увагу, що в Угоді про Асоціацію з ЄС визначено предмет співпраці у сфері регіональної політики. Зокрема, у ст. 446 Угоди, що міститься в Главі 27 «Транскордонне та регіональне співробітництво» розділу V Угоди «Економічне та галузеве співробітництво» зазначено: «Сторони сприяють взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій та на територіальному співробітництві, при цьому створюючи канали зв'язку та активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями й представниками громадянського суспільства» [244]. Це твердження підкреслює доцільність адаптації регіональної політики України до регіональної політики Європейського Союзу як важливого напрямку активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Його запровадження дасть змогу покращити соціально-економічну ситуацію в містах та підвищити конкурентоспроможність територіальних громад.

Координація транскордонного співробітництва міських поселень на державному, регіональному, місцевому та громадському рівнях

Координацію (латин. *coordinatio*, від *ordinatio* – погодження, узгодження) визначено як складову частину процесу управління, що полягає в погодженні, упорядкуванні дій різних частин системи, яка підлягає управлінню задля уникнення дублювання однойменних операцій та охоплення більшого кола програм, робіт; одне з важливих завдань сучасного менеджменту (управління), що полягає у встановленні гармонії між організаціями, ділянками й учасниками

процесу виробництва та управління [215].

Координація транскордонного співробітництва міських поселень виступає функцією управління й здійснюється на основі чіткого розподілу повноважень та відповідальності між центральним, регіональним і місцевим рівнями. Вивчення досвіду країн ЄС показало дієвість роботи спеціальних органів, на яких покладено функції координації в напрямі транскордонної співпраці. Вони займаються налагодженням співпраці з органами влади співпрацюючих сторін та діють під керівництвом регіональних і місцевих органів влади співпрацюючих країн. Зазначимо на відсутність у регіональних і міських органах влади в Україні такого типу структур. Звернемо увагу на залучення до координації транскордонного співробітництва міських поселень громадського сектору – громадських організацій, торгово-промислових палат, агенцій регіонального розвитку, які беруть участь у розробці й реалізації програм місцевих ініціатив у сфері транскордонного співробітництва, у побудові діалогу між громадянами та владою з метою формування їх мотивації до прийняття участі в транскордонній співпраці.

Імплементация Угоди по асоціацію між Україною і ЄС, зокрема положення статті 447 про підтримку й посилення залучення місцевих і регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва й відповідних управлінських структур, передбачає координацію транскордонного співробітництва міських поселень на державному, регіональному, місцевому та громадському рівнях.

Децентралізація державного управління та розвиток територіальних громад

Децентралізація являє собою передачу політичних, адміністративних повноважень від державних органів влади органам місцевого самоврядування. Для реалізації цих повноважень територіальні громади отримують можливість керувати необхідними ресурсами, в тому числі фінансовими [53].

В контексті транскордонної співпраці децентралізація сприяє передачі більшості функцій управління транскордонним співробітництвом на місцевий рівень та залучення до цієї співпраці територіальних громад і громадськості.

У Державній стратегії регіонального розвитку України до 2020 р. передбачено виконання таких завдань децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування [52]:

- запровадження триланкової системи адміністративно-територіального устрою;
- визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування й органів виконавчої влади, здатної забезпечити доступність і якість публічних послуг, що надаються такими органами;
- досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади за допомогою передачі функцій виконавчої влади від місцевих адміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня;
- здійснення бюджетної децентралізації, у тому числі за допомогою перерозподілу загальнодержавних податків, забезпечення гарантованої Конституцією України автономності місцевих бюджетів, закріплення за кожною ланкою самоврядування стабільної дохідної бази для реалізації їхніх функцій і стимулювання податкоспроможності громад;
- створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для зміцнення економічної бази розвитку територіальних громад;
- забезпечення доступності та якості публічних послуг.

У процесі реалізації наряду децентралізації прийнято нові нормативно-правові документи, серед яких важливе значення має Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [74].

С. Закірова, опираючись на думку експертів, зазначає, що «починати процес децентралізації логічніше б було із внесення змін до Конституції України, оскільки саме головний закон країни є основою для адміністративного устрою держави. Це дозволило б забезпечити ґрунтовну правову підтримку змінам і допомогло б уникнути перешкод на шляху реформування структури і повноважень місцевого самоврядування. Але в умовах військового конфлікту та окупації частини території України такі зміни неможливі. Тому розвиток місцевого самоврядування і процес децентралізації спирається на альтернативні правові шляхи» [70]. На підтримку процесів децентралізації запроваджуються програми Європейського Союзу «Підтримка реалізації політики регіонального розвитку в Україні» бюджетом більше 20 млн євро, «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», бюджетом 23,8 млн євро.

З огляду на вищезазначене виконання завдань децентралізації

державного управління та забезпечення розвитку територіальних громад сприятиме активізації їх участі в транскордонному співробітництві.

Конвергенція, зменшення диспропорцій розвитку міських поселень

В економіці термін «конвергенція» виник унаслідок розповсюдження теорії конвергенції в 1960–1970 рр. та використовується для визначення зближення різних економічних систем, економічної й соціальної політики різних країн [250]. У транскордонному співробітництві конвергенція проявляється в зближенні показників розвитку регіонів.

В. В. Борщевський і К. К. Куцаб-Бонк визначають такі напрями соціально-економічної конвергенції регіонів у глобальне економічне середовище: адміністративно-управлінський, що передбачає розробку регіональних стратегій, проведення маркетингових досліджень із метою виявлення конкурентних переваг регіону; підвищення якості людського капіталу; інвестиційно-економічний; соціально-психологічний [20; 110].

Зусилля всіх рівнів органів регіональної влади та місцевого самоврядування мають бути спрямоване на сприяння процесам конвергенції, зменшення диспропорцій розвитку регіонів та міських поселень. Як справедливо зазначає С. М. Писаренко, «з цією метою потрібно розробляти науково обґрунтовані стратегії інноваційної реструктуризації економіки регіонів; забезпечити надання більш широкої підтримки розвитку бізнес-середовища; сприяти розвитку консалтингової діяльності, освіти, наукових досліджень і технічних розробок, надавати кредити на пільгових умовах промисловим підприємствам й організаціям, що ведуть наукові розробки; передбачити державні замовлення переважно у формі контрактів на проведення НДДКР і на виробництво нової інноваційної продукції; сприяти розвитку міжнародного лізингу, спільного підприємництва, венчурного капіталу; забезпечити пріоритетне спрямування інвестиційних, фінансових і кредитних ресурсів на створення нових робочих місць в інформаційно-містких секторах промисловості, більш ефективного використання наявного наукового потенціалу на основі зменшення розриву міждисциплінарних зв'язків циклу «фундаментальні дослідження – розробки – комерціалізація знань у виробництво»; створити національні бази даних для моніторингу розвитку науково-інноваційного процесу в кожному регіоні України» [181].

Активізація транскордонного співробітництва міських поселень у вигляді налагодження торговельних, трудових, інформаційних, культурних, побутових зв'язків призведе до поступового нівелювання відмінностей соціально-економічного розвитку регіонів та міських поселень України. Зі свого боку, усунення просторових диспропорцій економічного і соціального розвитку між міськими поселеннями, зменшення розриву рівнів якості життя населення в країні та за її межами є передумовою для налагодження транскордонної співпраці.

Розвиток транскордонної кооперації, налагодження партнерських відносин між міськими поселеннями

Транскордонна кооперація передбачає тісну співпрацю прилеглих прикордонних регіонів через національні кордони, до якої залучено регіональні та місцеві органи влади й інші організації в прикордонній зоні [41]. Аналіз рівня транскордонного співробітництва міських поселень показує недостатній рівень розвитку транскордонної кооперації. Ураховуючи це, вважаємо за доцільне налагодження взаємовигідних контактів і зв'язків між суб'єктами транскордонного співробітництва міських поселень – органами місцевого самоврядування, суб'єктами малого та середнього бізнесу.

Налагодження партнерських відносин передбачає активізацію транскордонного співробітництва між міськими поселеннями по обидві сторони кордону на добровільних засадах.

Звернемо увагу, що розвиток транскордонної кооперації й налагодження партнерських відносин між міськими поселеннями здійснюються з допомогою спільних програм і проектів, управління якими дає змогу отримати транскордонний ефект та створити умови для покращення якості життя населення в регіонах, містах, селищах.

Інвестиційне забезпечення розвитку транскордонного співробітництва міських поселень

Звернемо увагу, що фінансування розвитку транскордонного співробітництва задеклароване в законодавстві України та документах Європейського Союзу. Зокрема, згідно з Законом України «Про транскордонне співробітництво», у статті 14, витрати на реалізацію транскордонних проектів та програм покриваються коштами державного і місцевих бюджетів та інших джерел. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки передбачає також використання коштів Державного фонду регіонального розвитку, Європейського Союзу в межах виконання програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту

сусідства на 2014–2020 рр., Дунайської транснаціональної програми на 2014–2020 рр., програм територіального співробітництва «Молдова – Україна» та «Білорусь – Україна» Європейського інструменту сусідства на 2014–2020 рр., двосторонніх угод, укладених Україною з країнами-партнерами, зокрема Договору між Урядом України та Урядом Республіки Польща про надання кредиту на умовах пов'язаної допомоги від 9 вересня 2015 р. у частині розбудови під'їзних доріг і прикордонної інфраструктури [51].

Європейський Союз надає підтримку реформуванню нової регіональної політики України у формах експертної допомоги, грантової підтримки реалізації проектів, також бюджетної підтримки розвитку регіонів, що полягає в розподілі коштів на конкурсних засадах через Державний фонд регіонального розвитку, які надходять до державного бюджету безпосередньо з бюджету ЄС [244].

Отже, інвестиційними джерелами розвитку транскордонного співробітництва міських поселень можуть виступати фонди та інструменти Європейського Союзу а також залучені кошти на засадах публічно-приватного партнерства.

Запровадження нових форм транскордонного співробітництва міських поселень

Як зазначає Н. А. Мікула, із думкою якої ми цілком погоджуємося, застосування різноманітних форм транскордонного співробітництва (у т. ч. кластерів, партнерств, промислових парків, технопарків, європейських угруповань територіальної співпраці й ін.); з одного боку, «прискорить євроінтеграційні процеси України, а з іншого – через активізацію діяльності єврорегіонів, транскордонних кластерів, партнерств та інших форм транскордонного співробітництва ці механізми сприятимуть зростанню конкурентоспроможності регіонів, активізації процесів конвергенції регіонів країн-сусідів у транскордонному просторі» [141].

А. Ю. Стрижакова запропонувала використовувати єврорегіони як координуючі структури нових форм транскордонного співробітництва (транскордонних кластерів, транскордонних промислових зон і парків, транскордонних партнерств, програм та проектів тощо, створених за участі України. Звернуто увагу, що єврорегіони можуть стати з'єднувальною ланкою, через яку здійснюється обмін інформацією та технологіями, координація заходів співробітництва на регіональному рівні [224]. Уважаємо, що

запровадження таких форм транскордонного співробітництва міських поселень, як транскордонне партнерство, транскордонні кластери, транскордонні проекти, у сучасних умовах імплементації положень Угоди з Європейським Союзом дасть змогу активізувати канали транскордонної співпраці й підвищити транскордонний ефект.

Моніторинг розвитку транскордонного співробітництва міських поселень

Загальне значення поняття «моніторинг» трактується як процес постійного стеження, спостереження за чимось. В контексті оцінювання програм регіонального розвитку Лендвел М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І.У визначили моніторинг як управлінську функцію, яка передбачає безперервне забезпечення керівництва програми, бенефіціарів і зацікавлених сторін даними, що підтверджують чи спростовують наявність поступу в досягненні очікуваних результатів програми [189].

С. М. Писаренко звертає увагу на проблематичність здійснення моніторингу розвитку транскордонного співробітництва, що стосується також співпраці міських поселень. На думку вченого, це «безпосередньо пов'язано з необхідністю врахування процесу європеїзації, що передбачає поділ держави відповідно до чинних в ЄС вимог NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)». Номенклатура територіальних одиниць для статистики (NUTS) як єдина система класифікації адміністративно-територіальних одиниць була розроблена в ЄС задля надання фінансових ресурсів регіонам, передусім найвідсталішим. Вважається, єдина статистична система, адаптована до ЄС, надає можливість забезпечити уніфіковану, прозору й ефективну модель статистичного моніторингу, на основі якої можна реалізувати гнучку регіональну політику» [181].

Н. А Мікула зазначає, що «впровадження системи моніторингу явищ у транскордонному просторі шляхом формування системи збору, обробки та оприлюднення транскордонної статистики дасть можливість оцінювати соціально-економічний та екологічний розвиток прикордоння з врахуванням всіх існуючих потоків у транскордонному просторі, своєчасно реагувати на зміни кон'юнктури транскордонних ринків і нівелювати негативні тенденції розвитку, враховувати обсяги прикордонної торгівлі у національних рахунках. При цьому доцільно використати потенціал Інформаційного науково-статистичного транскордонного кластера «Інфостат Україна-Польща», який володіє значними напрацюваннями

щодо системи транскордонної статистики» [141]. З огляду на недостатність інформації для оцінювання рівня транскордонного співробітництва, аналізу кон'юнктури транскордонних ринків, відсутність транскордонної статистики, вважаємо, що здійснення систематичного контролю за тенденціями розвитку транскордонної співпраці міських поселень дасть змогу сформувати єдину статистичну систему моніторингу, результати чого можуть виступати базою для прийняття стратегічних рішень під час розробки та реалізації комплексу заходів державної регіональної політики.

Реалізація стратегічного напрямку *«Поглиблення євроінтеграційних процесів»* передбачає запровадження програм, спрямованих на входження України в європейський інтеграційний простір і визнання її європейськими партнерами, що потребує координації зусиль із розвитку співпраці з країнами ЄС. Саме в рамках транскордонної співпраці міських поселень формуються інтенсивні та багаторівневі взаємодії між усіма суб'єктами й учасниками цього співробітництва.

В. О. Бобрик зазначає, що «транскордонне співробітництво належить до числа міжнародних економічних процесів, які інтенсивно розвиваються під дією міжнародної економічної інтеграції. У зв'язку з розширенням та поглибленням економічного співробітництва країн – членів ЄС та України прикордонні регіони повинні стати зонами контакту національних господарств, а їх міжнародні проекти – точками росту економіки та соціуму областей. З огляду на це, актуальним є визначення ступеня відповідності діяльності у сфері транскордонного співробітництва європейських регіонів реалізації Угоди про всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС» [12].

Активна взаємодія міських поселень України та прилеглих територій Європейського Союзу відповідно до укладених договорів (статутів, рамкових угод) про транскордонне співробітництво виступає, на нашу думку, одним із найбільш дієвих інструментів європейської інтеграції. Поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні й у сучасних умовах стосується різноманітних сфер суспільного життя та передбачає створення сприятливого середовища для об'єднання спільних зусиль (по обидва боки кордону) в економічній, соціальній сферах, налагодження чого визначаємо як важливий напрям активізації транскордонного співробітництва міських поселень.

Звернемо увагу на доцільність розробки стратегічних завдань транскордонного співробітництва відповідно до стратегії розвитку кожного міського поселення з чітким виділенням пріоритетів і напрямів їх участі в транскордонній та міжрегіональній співпраці.

Запровадження вищезазначених рекомендацій щодо формування стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень, які розглянуто в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, потребує вдосконалення наявного організаційно-економічного механізму розвитку міських поселень.

3.2. Організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва

Розвиток системи управління міськими поселеннями передбачено в контексті державної регіональної політики, у якій передбачено прискорення розвитку міських поселень, як поєднання точок росту територій та ефективної політики містобудування. Необхідним є удосконалення механізму управління на регіональному та місцевому рівні з метою забезпечення їх узгодженої діяльності, розподілу повноважень та відповідальності та більшого впливу громадянського суспільства.

Стеценко Т. О. і Тищенко О. П. розглядають *механізм управління міським поселенням* як «сукупність принципів, методів, засобів і форм, які розроблені й застосовуються з метою підвищення ефективності функціонування міського поселення, як соціально-економічної системи, та отримання прибутку для забезпечення самодостатності власного розвитку», «комплекс дій, спрямованих на ефективну організацію, аналіз і прогнозування різноманітних видів людської діяльності на території міських поселень із раціональним використанням людського, матеріально-технічного, природно-ресурсного потенціалів, забезпечення охорони навколишнього середовища та зростання добробуту населення» [220].

На думку вчених, механізм управління міським поселенням складається з двох елементів – *організаційного та економічного*. Організаційний механізм включає нормативно-правове регулювання, координацію процесів управління та видів діяльності в міському поселенні, використання стратегічного підходу для

забезпечення життєдіяльності міського поселення. Елементами економічного механізму є стратегія та програма соціально-економічного розвитку, бюджет та генеральний план розвитку міського поселення [220].

Організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва – це координований процес розвитку міського поселення як інтегрованої системи на основі використання таких форм транскордонної співпраці, як транскордонні партнерства, транскордонні промислові парки, транскордонні проекти, транскордонна торгівля. Він поєднує сукупність методів й інструментів, які сприяють реалізації транскордонних проектів із залученням суб'єктів підприємництва, громадських організацій, інших установ; поліпшенню бізнес-клімату та надходженню інвестицій у міські поселення; створенню умов для розвитку кооперації й інфраструктури. Результатом реалізації цього механізму виступає підвищення рівня якості життя людей у міських поселеннях та налагодження транскордонних зв'язків між ними.

Організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва показано на рис. 3.4.

Суб'єктами організаційно-економічного механізму розвитку міського поселення в контексті транскордонного співробітництва є місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, територіальні громади, підприємства, громадські організації.

Місцеві органи виконавчої влади – це місцеві державні адміністрації та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади. Загальне регулювання процесів транскордонного співробітництва у регіоні здійснюється обласними державними адміністраціями.

Координація транскордонного співробітництва на рівні обласних державних адміністрацій віднесена до компетенції управлінь розвитку, інвестицій та європейської інтеграції, завдання яких – забезпечення зовнішньоекономічної діяльності на основі розвитку інтеграційних процесів, співробітництва з міжнародними організаціями й дотримання зобов'язань згідно з міжнародними договорами України шляхом розробки нових форм економічного співробітництва з відповідними структурами іноземних держав; розробки пропозицій щодо покращення відносин з іноземними державами в торговельно-економічній сфері; участі в розбудові

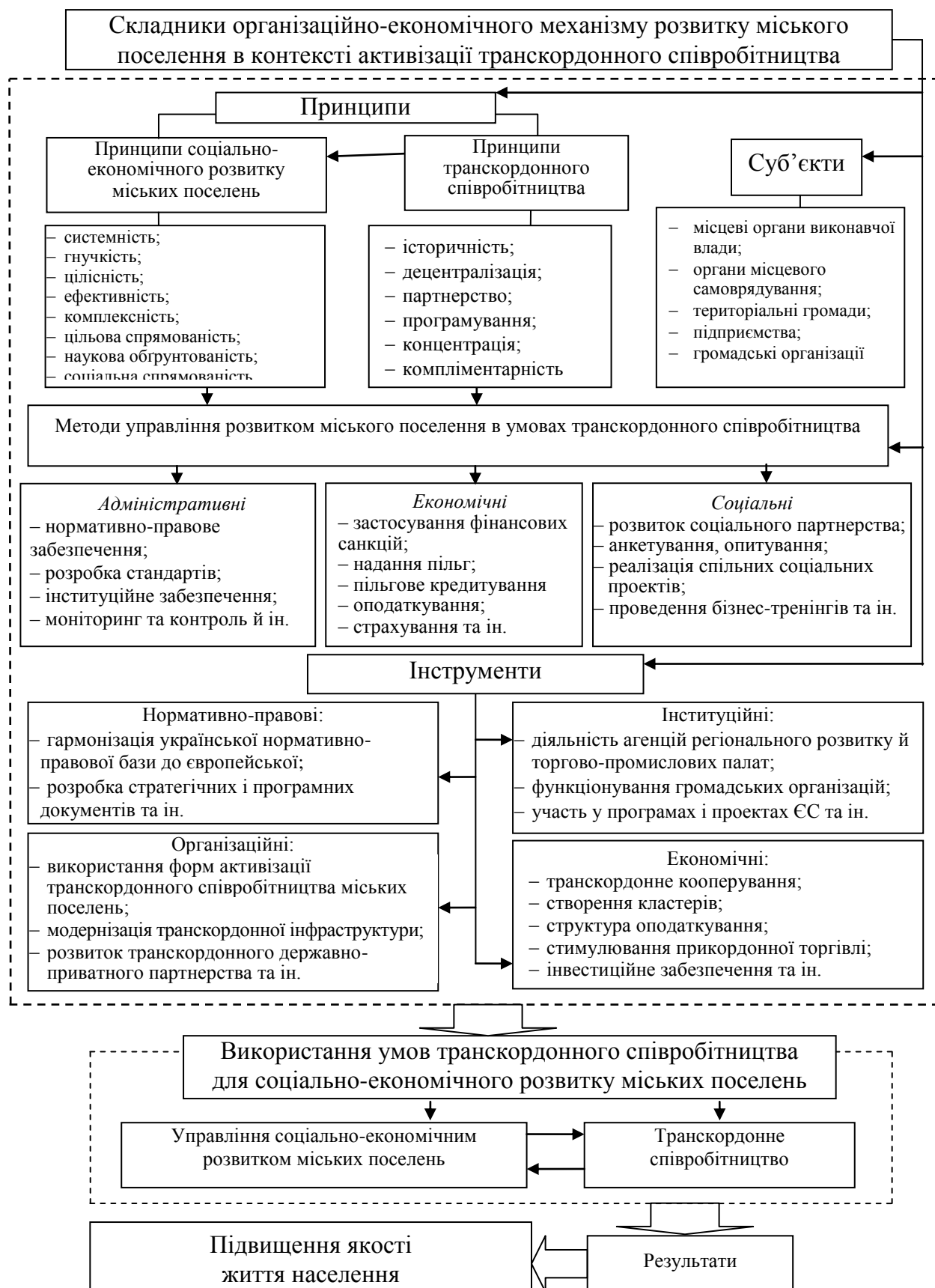

Рис. 3.4. Організаційно-економічний механізм розвитку міського поселення в контексті активізації транскордонного співробітництва*

*Розроблено авторами.

державного кордону та прикордонної інфраструктури, у створенні й сприянні функціонуванню спеціальних економічних зон.

Органами виконавчої влади, що координують розвиток міських поселень на рівні, безпосередньо наближеному до них є районні державні адміністрації.

До органів місцевого самоврядування належать селищні і міські ради та їх виконавчі органи; територіальні громади; районні та обласні ради; органи самоорганізації населення.

Місцеве самоврядування згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» – це «гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Воно здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст» [77].

Згідно глосарію названого закону, територіальна громада – це «жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [77]. В умовах адміністративної реформи саме територіальні громади як первинні суб'єкти системи місцевого самоврядування отримують більше повноважень щодо здійснення транскордонного співробітництва, що дає їм ширші можливості у виборі форм та засобів здійснення співпраці з урахуванням місцевих потреб і умов.

Принципи розвитку міського поселення в контексті транскордонного співробітництва. Механізм забезпечення соціально-економічного розвитку міських поселень у контексті транскордонного співробітництва повинен формуватися на положеннях загальних принципів соціально-економічного розвитку міських поселень з урахуванням принципів транскордонного співробітництва.

Загальні принципи є базовими для формування механізму забезпечення соціально-економічного розвитку міського поселення.

Беручи за основу думку Аверкиної М. Ф. [1], до загальних *принципів соціально-економічного розвитку міських поселень* віднесено принципи системності, гнучкості, цілісності, ефективності, комплексності, цільової спрямованості, наукової обґрунтованості та соціальної спрямованості.

Принцип системності. Оскільки міське поселення є складною динамічною системою, функціонування й розвиток якої залежать від стійкості її функціональних підсистем та зв'язків між ними, то здійснювати процес управління цією системою потрібно з урахуванням впливу пріоритетного рішення не лише на окремий елемент, але й на систему в цілому.

Принцип гнучкості. Відповідно до цього принципу в процесі формування механізму забезпечення розвитку міського поселення повинно передбачатись урахування змін у системі міського поселення, які виникають із боку зовнішнього та внутрішнього середовищ. Потрібно забезпечувати гнучкість та адаптивність елементів системи механізму забезпечення розвитку міського поселення до змін й використовувати їх як нові можливості для досягнення позитивної динаміки розвитку.

Принцип цілісності. Система є цілісним об'єктом та володіє властивостями, яких немає в її елементів, сума властивостей системи більше суми її складових. Тобто, дотримання принципу цілісності також сприятиме синергетичному ефекту.

Принцип ефективності. Механізм забезпечення соціально-економічного розвитку міського поселення повинен передбачати ефективно та раціональне використання його потенціалу в умовах транскордонного співробітництва з урахуванням цілей інноваційної, інвестиційної й маркетингової політики. Забезпечення соціально-економічного розвитку міського поселення повинно супроводжуватись забезпеченням максимального сукупного економічного, екологічного, соціального ефекту.

Принцип комплексності передбачає позитивний ефект від застосування різних видів інструментів економічної, екологічної або соціальної спрямованості для забезпечення соціально-економічного розвитку міського поселення в умовах транскордонного співробітництва.

Принцип цільової спрямованості. Відповідно до означеного принципу, формуванням механізму забезпечення соціально-економічного розвитку міського поселення повинна забезпечуватись

орієнтація на досягнення стійкого розвитку міського поселення. Необхідним є раціональне та екологічно безпечне використання ресурсного потенціалу з урахуванням специфічних потреб окремого міського поселення. Формулювання цілей повинно здійснюватись таким чином, щоб уможливити в майбутньому їх кількісну оцінку. Органи місцевого самоврядування мають формувати цілі щодо забезпечення стійкого розвитку міста на основі загальнодержавних пріоритетів розвитку та відповідно до обраної стратегії розвитку [1].

Принцип наукової обґрунтованості передбачає використання науково обґрунтованих і перевірених на практиці методів та інструментів щодо забезпечення розвитку міських поселень в умовах транскордонного співробітництва.

Принцип соціальної спрямованості означає, що при управлінні міським поселенням слід перш за все враховувати потреби його мешканців та забезпечувати дотримання критеріїв якості життя населення.

На основі аналізу наукової літератури виявлено різні підходи до виділення *принципів транскордонного співробітництва*, які узагальнено на рис. 3.5.

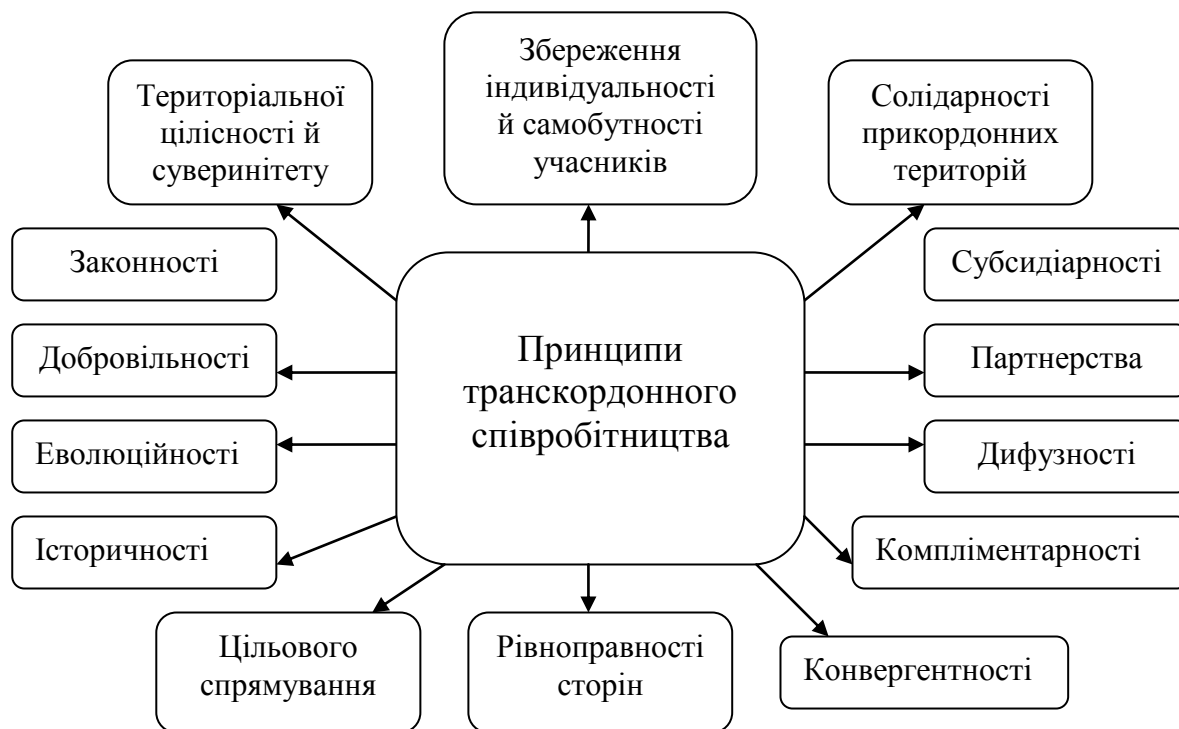

Рис. 3.5. *Принципи транскордонного співробітництва*
Складено авторами за [207; 81; 43; 119; 190; 38; 109].

Зважаючи на різні підходи до визначення принципів транскордонного співробітництва, зупинимось на основних, які були враховані при розробці організаційно-економічного механізму розвитку міських поселень в контексті активізації транскордонного співробітництва.

Принцип історичності на думку Гоблика В. В. проявляється у «відродженні в транскордонних регіонах тих історичних форм співпраці та соціально-культурної взаємодії мешканців прикордоння України й сусідніх із нею держав ЄС, які існували впродовж тривалого історичного періоду й були штучно перервані після встановлення «залізної завіси» на зовнішніх кордонах СРСР» [38].

Принцип децентралізації проявляється у наданні більшої самостійності органам місцевої влади щодо прийняття рішень, розпоряджання фінансовими ресурсами тощо. Місцеві влади краще володіють інформацією, та здатні оперативніше реагувати на зміни, що виникають в процесі реалізації транскордонного співробітництва міського поселення.

Принцип партнерства партнерства ґрунтується рівноправності учасників транскордонного співробітництва, незалежно від величини території, економічного розвитку, чисельності населення тощо, а також на співпраці органів управління усіх рівнів.

Принцип програмування передбачає існування концепції стратегії розвитку транскордонного співробітництва, його виконання є обов'язковим для перспективи довготривалої співпраці. Стратегія повинна відповідати програмі регіонального розвитку та визначати цілі і потреби транскордонного співробітництва.

Принцип концентрації означає, що більше уваги, фінансових ресурсів повинно бути приділено пріоритетним сферам соціально-економічного розвитку відповідно до ключових напрямів розвитку [190].

Принцип компліментарності, як слушно зазначив В. В. Гоблик, «покликаний унеможливити появу деструктивних ефектів у транскордонній співпраці, викликаних загостренням конкуренції та економічних суперечностей. Згідно з цим принципом у транскордонних регіонах повинне переважати партнерство господарюючих суб'єктів, яке спиратиметься на транскордонну спеціалізацію кожної зі сторін відповідно до їх ресурсного забезпечення та міжнародного поділу праці. У цьому разі функціонування транскордонного регіону матиме надійні

перспективи стратегічного розвитку, оскільки всі його учасники будуть інтегровані в цілісну систему соціально-економічних та суспільно-психологічних відносин» [38].

Адміністративні методи управління розвитком міського поселення в умовах транскордонного співробітництва включають нормативно-правове забезпечення; розробку стандартів; моніторинг і контроль, спрямований на аналіз процесів транскордонного співробітництва у міських поселеннях та прийняття своєчасних адекватних рішень з метою підвищення їх ефективності.

Нормативно-правове забезпечення передбачає розподіл повноважень і функцій, розмежування сфер відповідальності, налагодження вертикальних та горизонтальних зв'язків у межах організаційної структури управління міським поселенням [220].

Для ефективного управління розвитком міського поселення необхідне всебічне вивчення процесів і результатів економічної діяльності та їх вплив на соціальні умови його мешканців. Баталов О. А. і Засадко В. В. дієвим інструментом системного моніторингу міського поселення вважають функціонування сайтів «Карта проблем міста», де на інтерактивній карті мешканці міста позначають проблемні місця й пропозиції, ідеї щодо їх усунення. Такий проект успішно розвивається у Львові. Аналогічні проекти запроваджують у Києві, Ужгороді, Харкові, Радивиліві [6].

Моніторинг та постійне налагодження зв'язків поміж суб'єктами міжрегіонального співробітництва відбуватиметься лише за достатнього інформаційного забезпечення, що має стати основним джерелом для статистичних аналізів і створення інвестиційної привабливості відповідних регіонів. Існує безпосередня потреба у створенні загальнодержавного інформаційного ресурсу, наприклад веб-сайту із міжрегіонального співробітництва, що міститиме не лише інформацію пізнавального, а й статистичного аналізу та даних [205].

У 2009 р. на виконання постанови Кабінету Міністрів України в Мінрегіонбуді розпочато впровадження Інформаційно-аналітичної системи моніторингу соціально-економічного стану малих міст та селищ. До цього часу показники розвитку таких адміністративно-територіальних одиниць опосередковано враховувалися через показники районів та регіонів. Таке врахування призводило до усереднення показників, що перешкоджає якісному аналізу [11]. Потрібно зауважити, що в переліку показників, рекомендованих до

моніторингу, недостатньо показників для відображення економічного розвитку. У 2015 р. ця постанова втратила чинність.

Економічні методи являють собою сукупність способів впливу за допомогою створення економічних умов, що спонукають об'єкти управління діяти в потрібному напрямі та виконувати поставлені завдання [134]. До них відносимо застосування фінансових санкцій, надання пільг, пільгове кредитування, оподаткування, страхування та ін.

Використання цих методів сприятиме розвитку підприємництва, соціальної та виробничої інфраструктури міського поселення, формуванню сприятливого інвестиційного клімату, підвищенню інвестиційної привабливості пріоритетних галузей економічної діяльності міського поселення.

Соціальні методи включають розвиток соціального партнерства, проведення опитувань і анкетування, реалізацію спільних проектів соціального спрямування, проведення навчань, бізнес-тренінгів.

Побудова соціально-орієнтованої ринкової економіки передбачає врахування інтересів і захист усіх верств населення з різним статусом і рівнем достатку. Розвиток системи соціального партнерства повинен забезпечувати регулювання відносин найманих працівників та роботодавців та держави як координатора. Кризові явища в економіці, корумпованість, труднощі запровадження реформ призводять до соціальної напруги в країні, тому потрібен механізм прийняття компромісних рішень, чому може сприяти розвиток соціального партнерства.

Методи анкетування та опитування сприяють поінформованості органів влади щодо проблемних питань і потреб населення та дозволяють формувати пріоритети розвитку міського поселення з урахуванням пропозицій його мешканців. Врахування громадської думки важливе при оцінці результатів діяльності міського поселення, в тому числі транскордонної.

Проведення бізнес-тренінгів та іншої навчально-інформативної діяльності, функціонування інформаційно-консультаційних центрів має забезпечувати органам місцевого самоврядування, підприємницьким структурам, громадським організаціям ознайомлення з можливостями застосування транскордонного співробітництва, здійснювати підготовку фахівців для реалізації спільних транскордонних програм та проектів.

Нормативно-правовими інструментами управління є Конституція України, Закони України, Постанови Кабінету Міністрів,

Укази Президента України, інші нормативно-правові акти що регламентують повноваження та обов'язки органів виконавчої влади та місцевого самоврядування і регулюють здійснення транскордонного співробітництва а також стратегії та програми економічного і соціального й транскордонного розвитку.

В умовах євроінтеграційного курсу України її нормативно-правова база потребує удосконалення в плані гармонізації до європейської та розробки стратегічних документів розвитку міських поселень з урахуванням напрямків активізації транскордонного співробітництва. Зокрема необхідним є врахування міжнародних стандартів місцевого самоврядування, задекларованих у Європейській хартії місцевого самоврядування, Хартії Конгресу місцевих і регіональних органів влади Європи, Лейпцизької хартії сталого розвитку міста та ін. Здійснення адміністративної реформи в Україні є важливим кроком у цьому напрямку.

Стратегії і програми є тими документами, у яких визначено пріоритети соціально-економічного розвитку міських поселень, серед яких і напрями розвитку транскордонного співробітництва. Тому при їх підготовці важливим є кваліфікований підхід у визначенні потенціалу міських поселень і формулювання можливостей його ефективного використання з урахуванням стратегій та програм регіонального і державного розвитку.

Як зазначають О. А. Баталов і В. В. Засадко, «спостерігаємо неузгодженість загальнодержавних, регіональних та місцевих концепцій, стратегій і програм, зорієнтованих на сталий розвиток міських поселень та територій. В Україні чинними є десятки програм та стратегій загальнодержавного, регіонального та місцевого значення, що прямо чи опосередковано стосуються сталого розвитку територій. У результаті перманентної нестачі коштів, або «заморожування» реалізації державних цільових програм, їх результативність є дуже низькою. Як наслідок, цілі, визначені в державних цільових програмах, здебільшого не досягаються. Отже, існує нагальна потреба у визначенні конкретних ключових проблем щодо досягнення сталого розвитку міст із розробкою конкретних заходів та визначенням відповідного ресурсного забезпечення для їх розв'язання. Усе це унесення відповідних коректив до чинних цільових державних програм» [6].

Сприятливою передумовою для розвитку співпраці міських поселень є спільні стратегії транскордонного співробітництва. Існує

досвід розробки їх на регіональному рівні. Зокрема, було розроблено Польсько-українську стратегію транскордонного співробітництва на 2007-2015 рр., пізніше затверджено Стратегію транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської, Львівської областей та Брестської області на 2014-2020 рр. Проте слід відзначити, що їм також властиві недостатня конкретизація заходів та неповний зв'язок з програмами економічного і соціального розвитку різних рівнів, що знижує ефективність дії даних стратегічних документів.

Для сприяння реалізації Стратегії транскордонного співробітництва Люблінського воєводства, Волинської, Львівської областей та Брестської області на 2014-2020 рр. у цих регіонах було створено мережу контактних пунктів транскордонного співробітництва, у Волинській області ними визначено відділ з питань бюджету, економічної політики та проектної діяльності обласної ради і управління інвестицій, розвитку та європейської інтеграції обласної державної адміністрації.

Організаційні інструменти управління передбачають різнобічне використання форм активізації транскордонного співробітництва міських поселень, модернізацію транскордонної інфраструктури, розвиток державно-приватного партнерства тощо.

До форм активізації транскордонного співробітництва міських поселень відносимо розвиток транскордонного партнерства, створення транскордонних кластерів, промислових зон та парків, функціонування транскордонних ринків. Комплексне їх використання дозволить міським поселенням у повній мірі використовувати можливості транскордонної співпраці для підвищення рівня свого економічного та соціального розвитку.

Для забезпечення своєчасного здійснення транскордонних операцій необхідна розвинена транскордонна інфраструктура. Пункти пропуску через кордон потребують подальшої модернізації відповідно до європейських стандартів, важливим є створення транспортно-логістичних центрів, покращення стану автомобільних шляхів сполучення. Виконання заходів з розвитку транскордонної інфраструктури сприятиме створенню належних умов для здійснення транскордонної торгівлі, яка є суттєвою складовою транскордонного співробітництва міських поселень.

Інституційні інструменти управління. На загальноєвропейському рівні визначальна роль в інституційному

забезпеченні транскордонної діяльності належить наднаціональним органам Європейського Союзу, до яких належать органи влади (Європейський парламент, Рада Міністрів, Європейська комісія, Європейський Суд, Розрахункова палата) та допоміжні недержавні інституції, які не мають якісного статусу органів (Комітет регіонів, Економічний і Соціальний комітети, Консультативний комітет тощо) [33]. Транскордонне співробітництво як один з аспектів міжнародної діяльності в нашій країні координується Кабінетом Міністрів України, а також державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування [138].

Важливу роль у реалізації спільної регіональної політики ЄС відіграють національні агенції з питань регіонального розвитку, які займаються оперативною діяльністю з планування, розподілу фондів, забезпечення послугами місцевого бізнесу, розв'язують окремі проблеми регіону [181].

Функціонування громадських організацій є одним з інструментів забезпечення взаємодії органів влади і жителів міських поселень та координації їх діяльності щодо здійснення транскордонного співробітництва.

Економічними інструментами розвитку міського поселення в контексті активізації транскордонного співробітництва визначено транскордонне кооперування, створення кластерів, стимулювання розвитку прикордонної торгівлі, інвестиційне забезпечення тощо.

Транскордонне кооперування полягає в об'єднанні зусиль суб'єктів транскордонного співробітництва для досягнення визначеної мети. Доцільним є розвиток виробничого кооперування між підприємствами по обидва боки кордону, що створить додаткові можливості для використання економічного потенціалу міських поселень.

Обсяг прикордонної торгівлі є одним з основних показників ефективності транскордонного співробітництва. Важливо стимулювати її розвиток та сприяти просуванню вітчизняних товарів та послуг на європейські ринки, для чого необхідно забезпечувати якість продукції відповідно до європейських стандартів. Залучення іноземних інвестицій є суттєвим чинником економічного і соціального розвитку міських поселень, який дозволить модернізувати підприємства, впровадити новітні технології й інновації та підвищити рівень конкурентоспроможності продукції, що сприятиме розвитку транскордонної торгівлі та розвитку міських поселень загалом.

Отже, запровадження організаційно-економічного механізму розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва дасть змогу підвищити ефективність використання потенціалу міських поселень в Україні та налагодити транскордонні зв'язки в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції.

3.3. Розвиток форм активізації транскордонного співробітництва міських поселень

На рівні міських поселень можуть бути використані організаційні форми транскордонної співпраці, що зумовлено їх цільовою спрямованістю, можливостями виконувати конкретні стратегічні завдання розвитку цього поселення. Форми активізації транскордонного співробітництва міських поселень наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Форми активізації транскордонного співробітництва міських поселень*

Назва	Змістова характеристика	Автор (джерело)
1	2	3
Прикордонна торгівля	Зовнішня торгівля, що здійснюється юридичними чи фізичними особами, які проживають (zareєстровані) на прикордонній території країни, із метою задоволення власних потреб чи потреб населення прикордонних територій через транскордонні ринки на основі міждержавних угод чи відповідних документів. Внаслідок використання цієї форми досягається економічна вигода для обох сторін: розширення ринку збуту для експортера та отримання товарів і послуг на вигідніших умовах для імпортера.	Гоблик В. В., Тимечко І. Р. Специфіка прикордонної торгівлі в транскордонному просторі України з ЄС. <i>Регіональна економіка</i> . 2013. № 1. С. 195–200.
Транскордонні кластери	Групи незалежних компаній та асоційованих інституцій, які географічно зосереджені в транскордонному регіоні; співпрацюють і конкурують; спеціалізуються в різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками, взаємодоповнюють одна одну, що надає можливість отримати синергетичні й мережеві ефекти, дифузію знань і навичок, досягти спільних цілей	Мікула Н. А., Засадко В. В. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: НІСД, 2014. 316 с.

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
Транскордонний ринок	Система взаємодії суб'єктів міжнародних економічних відносин на регіональному рівні, у рамках якої відбуваються економічні обміни й спільне використання матеріальних, фінансових і людських ресурсів у межах єдиного транскордонного регіону	Коваленко С. Концепція транскордонних кластерних систем в контексті розвитку технологічного укладу. <i>Вісник Тернопільського національного економічного університету</i> . 2014. № 3. С. 100–112.
Транскордонне партнерство	Організаційна форма транскордонного співробітництва, що здійснюється на основі добровільної співпраці двох або кількох територіальних громад, їхніх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади, громадських організацій, юридичних і фізичних осіб із різних сторін кордону, що діють відповідно до умов формалізованого договору (статут, рамкова угода, тощо), з метою виконання спільних проектів, програм та виконання соціальних, добродійних, культурних, освітніх, наукових та управлінських завдань	Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / кол. авторів; за ред. д-ра екон. наук, проф. Мікули Н. А./ НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.
Транскордонні промислові зони	Функціонально-спеціалізована частина території міста, що включає об'єкти матеріального виробництва, комунального господарства, виробничої інфраструктури, науки та наукового обслуговування, підготовки кадрів, інші об'єкти невиробничої сфери, що обслуговують матеріальне й нематеріальне виробництво. Вони утворюються на основі взаємодії одного системофомувального підприємства та інших промислових підприємств, що поєднані коопераційними зв'язками, спільною технологічною й транспортною інфраструктурою та розміщені поблизу залізничних станцій, річкових і морських портів. Управління та обслуговування забезпечується утвореною для цих цілей державною інвестиційною організацією або спільним підприємством, створеним місцевими й іноземними фірмами [231].	Мікула Н. А., Засадко В. В. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: НІСД, 2014. 316 с.

Продовження таблиці 3.3

1	2	3
Транскордонний промисловий парк	1. Окрема територія для використання площ зі створеною тут інфраструктурою, виробничими, складськими й адміністратив-ними приміщеннями, призначеними для здійснення виробничої діяльності компаній-орендарів; 2. Відмежована територія, на якій у режимі спеціальних пільг із метою використання людських і матеріальних ресурсів окремого регіону здійснюються економічна діяльність, промислове виробництво й надання послуг, освоєння результатів наукових досліджень та/або технологічних розробок. Основна їх мета – створення умов для підвищення ефективності малих і середніх підприємств.	Мікула Н. А., Засадко В. В. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: НІСД, 2014. 316 с.
Транскордонні проекти	Система заходів, спрямованих на досягнення певної мети, що має транскордонний ефект, упродовж визначеного проміжку часу, із визначеними обсягами та джерелами фінансування. Специфікою інноваційних проектів є апробація впровадження інновацій по різні сторони кордону, тобто в різних правових середовищах із метою визначення найбільш ефективних точок локалізації.	Прус І. Розвиток інноваційних форм транскордонного співробітництва (на прикладі Волинської області). <i>Актуальні проблеми державного управління</i> . 2012. № 3. С. 113–116. Мікула Н., Матвеев Є. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. <i>Економіст</i> . 2011. № 5. С. 20–23.

*Складено за [197; 203; 231; 198; 97; 40].

Аналіз транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області дав підстави визначити такі форми транскордонної співпраці: *прямі контакти, транскордонне партнерство, транскордонні кластери, транскордонні проекти*. Зазначимо, що їх розвиток характерний для міських поселень інших регіонів України. Виявлення загальних тенденцій їх розвитку на прикладі Волинської області дасть змогу розробити напрями щодо вдосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку

міських поселень у контексті активізації їх транскордонного співробітництва.

Прямі контакти. Мікула Н.А. вважає «найпростішою формою транскордонного співробітництва прямі контакти між територіальними громадами – містами, селищами, які, здебільшого, носять неформальний характер та спрямовані на спільні дії у випадку виникнення надзвичайних ситуацій» [137, с. 13]. Проявами цієї форми транскордонного співробітництва Волинської області є міжнародні науково-практичні конференції, семінари, тренінги, міжнародні форуми, виставки-ярмарки, фестивалі культури, зустрічі представників влади, що здійснюються спільно з польськими та білоруськими партнерами. Прямі контакти сприяють зміцненню відносин між органами місцевого самоврядування сусідніх держав та подальшому поглибленню співпраці за рахунок укладання партнерських угод і договорів; формуванню довготривалих механізмів співпраці між представниками малого та середнього бізнесу; використанню в Україні досвіду органів місцевого самоврядування інших держав щодо сприяння діяльності суб'єктів господарювання; покращенню інвестиційного співробітництва; налагодженню різноманітних форм співпраці між структурами однорідних галузей економіки суміжних країн [199].

Транскордонне партнерство. Найактивніше ця форма транскордонного співробітництва здійснюється у обласному центрі регіону. Луцьк підтримує партнерські відносини з 18 містами в 11 країнах світу та є активним учасником міжнародних структур, таких як Міжнародна мережа інтеркультурних міст, Угода мерів, Асоціація органів місцевого самоврядування «Шлях Гедиміновичів». У 2015 р. Луцьк доєднався до спільної програми Ради Європи та Європейського Союзу «Урбаністичні стратегії в історичних містах, скеровані громадами» COMUS і став одним із трьох пілотних міст України, де впроваджується програма. Актуальним напрямком співпраці є співробітництво у сфері енергозбереження. 13 червня 2016 р. в межах проведення X Міжнародної конференції Асоціації «Енергоефективні міста України. Угода мерів: нові горизонти та можливості», підписано меморандум про співпрацю між містами – членами Асоціації. У ході роботи конференції йшлося, зокрема, про енергетичне й мережеве партнерство, спрямоване на підсилення Угоди мерів. Саме в цьому контексті й підписано Меморандум між містами Луцьк, Люблін (Республіка Польща) та Брест (Республіка Білорусь).

У межах співпраці в транспортній сфері в Любліні закуплено шість тролейбусів, які в подальшому реставровано та введено в експлуатацію у 2014 р. Це сприяло розв'язанню проблеми перезавантаження маршруток, а ще це екологічно чистий транспорт. Окрім того, українська корпорація «Богдан» виграла тендер на поставку нових тролейбусів на їхнє підприємство «МРК Lublin» (Люблінське підприємство електротранспорту). Обговорювалися питання розробки транспортної схеми Луцька, упровадження електронного квитка [124]. Із містом Гдиня (Республіка Польща) також налагоджено контакти в галузі розвитку громадського транспорту. Із вересня на «історичному маршруті» міста Гдиня разом з іншими ретро-тролейбусами курсує луцький відреставрований тролейбус зі свого боку, розглянуто можливості купівлі Луцьким підприємством електротранспорту вживаних тролейбусів марки «Мерседес» у тролейбусного управління міста Гдиня.

Помітний розвиток співпраці у сфері освіти й науки. У вересні 2014 р. в м. Люблін відбулася зустріч делегації Волинської обласної державної адміністрації та головою уряду Люблінського воєводства. Під час зустрічі обговорювалися питання співпраці волинського та люблінського бізнесу, польських й українських ВНЗ та інші, розглянуто проблеми перетину кордону науковими працівниками ВНЗ і студентами; адаптації українських студентів, які навчаються в Любліні, у польському суспільстві й ін. Обговорено питання створення Бюро європейських проектів, основна мета якого – залучення коштів грантових програм ЄС, а також функціонування програми «Подвійний диплом». Як приклад, наведено досвід співпраці СНУ імені Лесі Українки та Вищої школи економіки й інновацій у м. Любліні за цією програмою. За результатами роботи волинської делегації та польських колег відбулася прес-конференція, під час якої, зважаючи на прийняття нового Закону України «Про вищу освіту», продовжено угоди про співпрацю між СНУ імені Лесі Українки та Університетом Марії Кюрі-Склодовської, Люблінським католицьким університетом імені Яна Павла II. 12 квітня 2016 р. підписано Договір про співпрацю між Жешувським університетом (Польща) і Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки. Визначено й конкретизовано основні напрями співпраці: спільне користування лабораторним обладнанням, наукові стажування, участь студентів у програмах подвійних дипломів, Ерасмус +, виконання спільних наукових проектів, проведення

заходів. Окреслено наукову співпрацю між викладачами навчальних закладів, визначено перспективні напрями наукових досліджень у сфері економіки й підприємництва, економіки бізнес-послуг, економіки природокористування та регіонального розвитку, міжнародної економіки, узгоджено підходи до налагодження співпраці наукових шкіл у межах міжнародних наукових конференцій, спільних наукових досліджень і виконання магістерських та бакалаврських праць у межах узгоджених напрямів, публікації результатів досліджень у пунктованому журналі через Міністерство національної освіти Польщі «*Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*», яке міститься в наукометричних базах Index Copernicus, CEJSH, DOI. Погоджено можливість академічного обміну між студентами вищих навчальних закладів й участь у грантових програмах у рамках програми Erasmus. У рамках Програми транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2007–2013 відбулося завершення реалізації мікропроєкту «Свідомі студенти на ринку праці». У ході реалізації проєкту проведено навчальні поїздки для працівників Асоціації «Євро регіон Карпатський» та Центру кар'єри Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки [237].

У травні 2016 р. підписали угоду Луцька гімназія № 4 імені Модеста Левицького та гімназія № 4 міста Бреста. Згідно з угодою, гімназії Луцька й Бреста вважають доцільним розвивати такі форми партнерства у сфері освіти: організація спільних методичних рад для напрацювання та узгодження освітніх програм; спільна участь у Європейських і міжнародних програмах та проєктах; організація обміну учителями, учнями; вивчення проблем удосконалення викладання природничих, гуманітарних і художньо-естетичних наук у навчальних закладах; розробка та реалізація спеціалізованих навчальних програм для учнів, які навчаються згідно з положенням про обмін між навчальними закладами; створення спільних центрів дистанційного навчання, підготовка й обмін електронними курсами та навчальними матеріалами; культурний і спортивно-туристичний обмін організованими групами вчителів й учнів [83].

Проєкт «Спільна мережа співпраці у сфері культури та соціального захисту з метою розвитку міст із польсько-українського прикордоння» реалізовувався з квітня 2013 р. виконавчим комітетом Луцької міської ради, виконавчим комітетом Івано-Франківської міської ради, Муніципалітетом міста Жешув за підтримки

Європейського Союзу в рамках Програми транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2007–2013, Європейського інструменту сусідства та партнерства. У рамках проекту відбулися численні заходи у сфері культури й соціального захисту з метою налагодження співробітництва між установами та організаціями трьох партнерських міст. Серед них – міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Art Territory: місто творців», семінари із залучення коштів ЄС для працівників установ культури й соціального захисту, навчальні візити в установах соціального захисту та культури, зустрічі на тему розвитку мережевої співпраці за участю депутатів міських рад, майстер-класи для підопічних органів соціального захисту міста Луцька в партнерських установах у Жешуві, курси польської мови для працівників виконавчих органів і структурних підрозділів Луцької міської ради, цикл заходів на тему розвитку волонтерського руху у сфері культури та соціального захисту. У межах проекту створено ще один проект «Барви прикордоння» (2014 р.), у якому беруть участь Жешув, Івано-Франківськ і Луцьк. Головна мета проекту – створення мережі співпраці у сфері культури й суспільної допомоги міст-учасників. Також у ньому передбачено також підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування з метою сприяння спільній польсько-українській діяльності. Бяла Подляска та Луцьк реалізовували проект «Річка дружби» – надбужанські фольклорні зустрічі» (2007 р.), мета проекту – налагодження налагодження співпраці у галузі культури між містами Бяла Подляска (Республіка Польща), Луцьк (Україна), Барановичі (Беларусь).

Із 17 квітня 2013 р. місто Луцьк спільно з муніципалітетами польських міст Замостя й Жешува реалізовувала проект «Модернізація зоопарків у Замості та Луцьку, а також опрацювання концепції створення рекреаційної зони у Жешуві з метою розвитку транскордонного природного туризму». За кошти проекту відбулася реконструкція Луцького зоопарку: будівництво містечка для ведмедів із вольєрами, оглядовими терасами, павільйоном; містечка для левів із вольєрами, оглядовими терасами, павільйоном; облаштування та благоустрій території (інженерні комунікації), будівництво енергетичних мереж, освітлення, каналізації та водопроводу, пішохідних стежок, відеонагляду; побудовано міст, встановлено огорожу [48].

Проект «Розвиток комунальних послуг як складова частина

сталого розвитку міст польсько-українського прикордоння» (2014–2015 рр.) отримав фінансування з Програми транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2007–2013 Європейського інструменту сусідства та партнерства. Головним партнером виступає Товариство органів місцевого самоврядування єврорегіону «Буг», партнер 1 – гміна міста Холм, партнер 2 – виконавчий комітет Луцької міської ради. Основна мета – стимулювання динаміки розвитку комунальних послуг у містах Люблінського воєводства та Волинської області за допомогою передачі знань й обміну досвідом. Протягом року в межах проекту відбувалася низка заходів. Так, у січні 2015 р. пройшла у міжнародна науково-популярна конференція за участю представників влади міст Луцька та Холма й науковців, де 60 учасників змогли ознайомитись із досвідом в управлінні сектором комунальних послуг у країнах ЄС. Також проведено п'ять зустрічей експертних груп, унаслідок яких створено п'ять експертних висновків, що стосуються основних сфер міського господарства: житлове господарство, поводження з відходами, водно-каналізаційне господарство, міський громадський транспорт і теплопостачання в місті. Для представлення та обговорення напрацювань експертної групи проведено тематичні семінари, участь у яких брали представники комунального господарства й представники влади обох міст. Під час навчальних візитів на комунальні підприємства міст-партнерів учасники мали змогу безпосередньо побачити, як працюють заклади, що забезпечують населення теплом, водою, як сортується й переробляється сміття. На завершальному семінарі презентовано основні продукти проекту – Концепції щодо зливу дощової й талої води в містах Холмі та Луцьку. Документ, що презентували представники Холма, територіально включав усе місто, а Концепція, яка розроблялась у Луцьку, охопила лише кілька вулиць: Корольова, Даньшина, Верещагіна й Малоомелянівський масив. Задля перспективи майбутньої міжнародної роботи в місті Луцьку в рамках проекту створено та обладнано Центр транскордонної економічної співпраці, який надалі працюватиме над розробкою нових проектів розвитку прикордонної, транспортної, туристичної, комунальної, природоохоронної інфраструктур, молоді та спорту, культурних центрів, а також над реалізацією стратегії розвитку прикордонних регіонів України й Польщі. Центр діятиме як приміщення для організації семінарів, конференцій, навчань і зустрічей. Також видано

двомовну брошуру «Житлово-комунальні підприємства міста Луцька. Довідник лучанина», яка розповсюджується серед населення міста по комунальних підприємствах. Основний висновок підсумкової зустрічі партнерів – співпраця не повинна зупинятися після закінчення проекту, потрібно далі працювати, переймати європейський досвід поляків, стимулювати власне суспільство до змін [101]. Краснік і Луцьк реалізовували проект «Польсько-український осередок громадської освіти» (2007–2008 рр.), метою якого було покращення функціонування адміністрації й розвиток співпраці місцевого рівня в Польщі та на Україні, створення навчальної системи для державних адміністрацій і громадських організацій, а також упровадження моделі локальних партнерств на території Польщі й України.

Луцьк упродовж кількох років налагоджував зв'язки з м. Торунь (Польща), у 2008 р. підписано угоду про співробітництво, результат якої – установа партнерських відносин між двома містами. Для активного обміну досвідом двосторонні контакти здійснюватимуть у таких сферах, як освіта, культура та туризм, охорона навколишнього середовища та екологічна освіта, житлово-комунальне господарство, програми й проекти Європейського Союзу, економічна співпраця, розвиток підприємництва, а також розвиток співпраці між громадськими організаціями [125].

Володимир-Волинський також розвиває транскордонні партнерські зв'язки. Зокрема, здійснюється співпраця в туристичній сфері та екології з містом-побратимом Грубешів. Так, реалізовано проекти «Надбужанська природа – продукт транскордонного екологічного туризму – дорога до розвитку», «Чиста вода на Побужжі – транскордонна система водопостачання міст Грубешова та Володимира-Волинського». Під час його першого етапу впровадження розроблено спільну багаторічну інвестиційну програму постачання води для цих міст, виготовлено шість комплектів проектно-кошторисної документації на модернізацію водозабору й будівництво чотирьох кілометрів водогону. У межах другого етапу – реконструкція центрального водозабору й системи водопостачання у Володимирі-Волинському. Розвивається співпраця міст Володимира-Волинського та Ленчиці. Досягнуто низки домовленостей про підтримку спільних проектів у галузях освіти й виховання дітей, збереження та примноження культурної спадщини, розвитку підприємництва, започатковано напрацювання концепції майбутньої співпраці. Один із напрямів, у якому працюватимуть міста-партнери –

спортивна підготовка дітей і молоді. Планується здійснювати обмін делегаціями юних спортсменів, які здобуватимуть нові уміння та навички в ході спеціально організованих спортивних таборів [177].

Ковель є містом-партнером низки польських міст (Хелма, Бжега Дольного, Легіоново), білоруського Пінська, німецьких Вальсроде, Барзінгхаузена, литовського Утени та українських Сміли й Бучі. У 2016 р. відбулося підписання Угоди про партнерство між містами Ленчна (Республіка Польща) і Ковель (Україна). У 2006 та 2011 рр. подібні документи уклалися на п'ятирічні терміни. По завершенню дії останнього сторони вирішили продовжити започатковану співпрацю в різних сферах, зокрема освіти, культури, спорту, економіки. Міста реалізували спільний проект «Ленчна і Ковель – прикордонні міста двох традицій і культур». Фінансування отримано в межах третього набору програми Транскордонного співробітництва «Польща–Білорусь–Україна 2007–2013». Європейський Союз надав понад 40 тис. євро та три тис. євро – власні кошти. Із Хелмом підготовлено проекти «Розбудова транскордонної автомобільно-залізничної інфраструктури транспортних вузлів міст Хелм і Ковель» та «Сонячні школи – відновлювальні джерела енергії в Хелмі і Ковелі». Триває співпраця навчальних закладів Ковеля й Бжега Дольного (Республіка Польща), відбулася низка обмінних візитів школярів. Підписано Угоду про співпрацю між лицеем ім. Максиміліана Оссолінського м. Бжег Дольний і НВК «загальноосвітня школа №11-лицей» м. Ковеля. Упродовж декількох років у міжнародному фестивалі танцю «Танцююче місто» беруть участь колективи з Хелма. Дружні стосунки склалися між спортивним клубом міста Легіоново й міським центром «Спорт для всіх». Підписано Угоду про співпрацю. Налагоджено тісні зв'язки між Університетами третього віку Ковеля та Влодави. Люди старшого покоління зустрічалися, як на території Польщі, так і в Ковелі. У 2008 р. підписано Договір про співпрацю між містом Ковелем і гміною Красностав (Польща). Цим документом передбачено співробітництво в таких напрямках, як охорона навколишнього середовища; охорона здоров'я; освіта й виховання; культура, спорту та туризму; економічний розвиток [99].

Іванічі розвивають активні відносини із союзом гмін Грубешівського повіту Люблінського воєводства Республіки Польща та містом Бьароза Брестської області Республіки Білорусь. У процесі такої співпраці періодично здійснюються зустрічі з метою обміну

досвідом, навчальні візити, культурні заходи, реалізація спільних проектів.

Ківерці підписали у 2004 р. Угоду про співпрацю з містом Томашов Любельським (Республіка Польща). У межах безстрокової угоди про співпрацю між містами Ківерці й Томашов Любельський та з метою розвитку міст реалізовується спільний польсько-український проект «Польська пісня мелодійна». Існують домовленості про подальшу співпрацю міст Ківерці й Томашова Любельського з питань охорони навколишнього середовища. У межах програми польсько-українського молодіжного обміну в Польщі (гміна Пшигодзіце) реалізовано проект під назвою «Музика і танці в минулому і сьогодні» як культурний обмін та співробітництво в галузі молодіжного танцю й народної музики. Гміна Пшигодзіце кілька років співпрацює з містом Ківерці. Намічено подальші плани співпраці між гміною Пшигодзіце та містом Ківерці [191].

Турійськ підтримує партнерські стосунки з містами Краснік і Красностав (Польща). Відбуваються обмін візитами, дружні зустрічі. Через відсутність спільних підприємств економічна співпраця не розвивається.

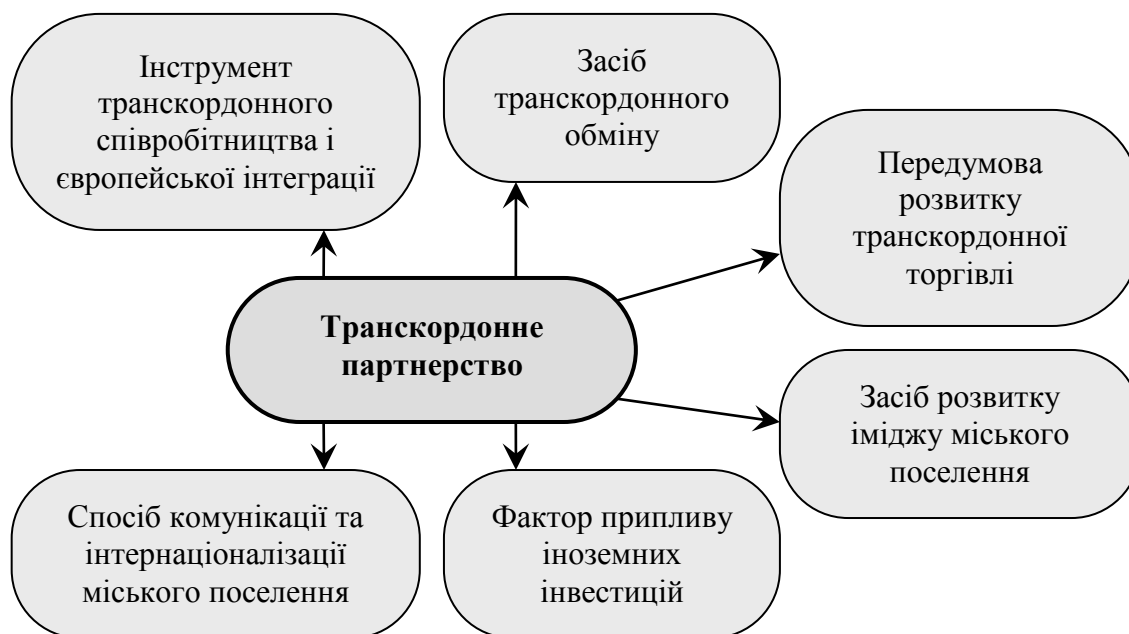

Рис. 3.6. Функціональне значення транскордонного партнерства міського поселення*

*Розроблено авторами.

Одним з негативних чинників розвитку транскордонного співробітництва міських поселень є те що партнерські угоди, укладені органами влади, часто мають формальний характер. Для вирішення цієї проблеми необхідно поглиблювати транскордонні зв'язки міст-партнерів, розвивати співробітництво на рівні самих зацікавлених сторін – підприємств, установ. Розвиток транскордонного співробітництва на рівні підприємств і установ може здійснюватись з використанням різних форм кооперування.

На нашу думку, в умовах поглиблення європейської інтеграції з огляду на сучасний соціально-економічний стан розвитку міських поселень, доцільним є розвиток їх транскордонного партнерства, найочевидніший прояв якого – співпраця міст-побратимів. Роль транскордонного партнерства в розвитку міських поселень розкрито на рис. 3.6.

Чинниками розвитку транскордонного партнерства міських поселень є геоекономічний, інфраструктурний, євроінтеграційний, етнокультурний, геополітичний (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Чинники розвитку транскордонного партнерства міських поселень*

*Розроблено авторами.

З огляду на вищезазначене, звернемо увагу, що розвиток усіх форм транскордонного співробітництва міських поселень є ефективним, але, виходячи з досвіду розвитку транскордонного партнерства на прикладі міських поселень Волинської області, доцільне запровадження таких рекомендацій щодо розвитку транскордонного партнерства міських поселень:

1. Формування сприятливого інвестиційного клімату, залучення інвестиційних ресурсів на засадах державно-приватного партнерства; розвиток спільного підприємництва.

Погоджуємось з думкою Шилепницького П. І., який пропонує використання державно-приватного партнерства як альтернативне джерело фінансових ресурсів «зважаючи на обмежені можливості державного бюджету в питаннях фінансування програм транскордонного співробітництва» та розглядає його як «принципово новий механізм реалізації проектів транскордонного співробітництва», оскільки «сферою застосування державно-приватного партнерства є в більшості випадків саме ті види діяльності, які становлять предмет транскордонного співробітництва» [246].

У Волинській області є приклади успішного функціонування спільних підприємств. Одним з них є компанія «Модерн-Експо», що започаткувала свою діяльність з 1997 р. в результаті об'єднання підприємств «Дует» (м. Люблін, Польща) та «Модерн» (м. Луцьк) та займається виготовленням меблів і устаткування для об'єктів торгівлі. Польські партнери відзначають серед переваг співробітництва з українською стороною меншу собівартість продукції та великий внутрішній ринок. У 2017 р. розпочалась співпраця холдингу з міжнародним концерном «Schweitzer», результатом чого стало створення спільного підприємства «Modern-Expo GmbH & Schweitzer» [148]. На базі компанії «Модерн-Експо» розглядається проект створення «Підрозділу технологічних стартапів», а в подальшому на його основі – технопарк Волинської області, який об'єднуватиме всю ІТ-сферу м. Луцька: кластер, проектні групи, науковців тощо [236].

Відомими фабриками з виробництва меблів є «GERBOR-холдинг» (м. Володимир-Волинський) і «БРВ-Україна» (м. Нововолинськ), створені із залученням польських інвестицій, що входять в групу GERBOR компаній «Black Red White» (Польща). Компанія «GERBOR-холдинг» заснована в 1995 році та є одним з найбільших підприємств з виробництва меблів в Україні, «БРВ-Україна» заснована в 2002 р. Варто відмітити також спільне українсько-польське підприємство «Стелла Пак Україна» (м. Ківерці) створене у 2005 р., яке займається виробництвом товарів господарської групи.

Успішною є також діяльність спільних підприємств з іноземними інвестиціями інших країн, зокрема це: українсько-німецьке підприємство з 100% іноземними інвестиціями «Кромберг енд Шуберт Україна Лу» (м. Луцьк), українсько-словацьке «Теріхем-Луцьк», яке внаслідок юридичної реструктуризації у 2017 р. розділилось на «Теріхем Тервакоскі» та «Татрафан» (у його склад увійшла також компанія «Хемосвіт-Луцькхім»); підприємство з швейцарськими інвестиціями компанії Nestlé «Волиньхолдинг» (сmt. Торчин), українсько-австрійське підприємство «Kronospan UA» (м. Нововолинськ), «СКФ Україна» (м. Луцьк), що входить до складу корпорації SKF [148].

Зважаючи на позитивні результати діяльності спільних підприємств, вважаємо цей напрям перспективним у розвитку транскордонного партнерства міських поселень.

2. Формування і розвиток транскордонних кластерів

З огляду на сучасний досвід заслуговує на увагу розвиток *транскордонних кластерів* як форми активізації транскордонного співробітництва. Концепцію кластерів сформулював Майкл Портер на початку 90-х рр. ХХ ст., у її основу покладено поняття «*cluster*», що в перекладі означає група, скупчення, зосередження, а як дієслово – «зростати разом». У математиці цим терміном визначають фізично близьке розміщення логічно пов'язаних об'єктів у межах однієї області; в економіці – концентрацію схожих, суміжних або додаткових підприємств, що користуються спільною інфраструктурою, ринками робочої сили й послуг. Кластерами можуть бути невеликі мережі (менше ніж 50 підприємств) малого та середнього бізнесу [55]. Особливостями транскордонного кластера є розміщення учасників у різних податкових, митних, законодавчих середовищах, проте вони можуть мати спільні підприємства й організації, користуватися спільною інфраструктурою та функціонують, насамперед, на транскордонних ринках; а також ураховання бар'єрного ефекту кордону, що ускладнює вільне переміщення товарів та факторів виробництва, може створювати перешкоди через різні менталітети, мовні й культурні особливості, історичні аспекти, культуру та традиції. Формування ефективного кластера є довготривалим процесом [231].

Актуальність теми створення транскордонних кластерів підтверджується чисельними публікаціями з цього питання. Однак слід відзначити недостатній рівень використання кластерів у

транскордонному співробітництві, і зокрема у співпраці міських поселень. Звернемо увагу на думку Коваленка С., який для забезпечення синергетичного ефекту пропонує створювати транскордонні мережеві кластери, визначаючи їх як «сукупність самостійних підприємств великого, середнього та малого бізнесу, закладів вищої або спеціальної освіти, науково-дослідних інститутів, об'єднаних за допомогою глобальної мережі Інтернет або за допомогою телекомунікаційних засобів зв'язку для досягнення певних цілей розвитку євро регіонів» [97].

У Волинській області є певні напрацювання щодо розвитку транскордонних кластерів. Так, 31 жовтня 2014 р. була підписана Угода про створення Польсько-білорусько-українського транскордонного кластера. Його метою визначено створення спільного транскордонного туристичного бренду «Полісся», який об'єднає схожі за природним потенціалом, культурою й історією регіони Люблінського воєводства, Волинської та Брестської областей. 19 лютого 2015 р. між Хелмською господарською палатою Спілка з обмеженою відповідальністю та Східноєвропейським національним університетом імені Лесі Українки підписано угоду про утворення кластера «Транскордонний кластер інновацій». Його метою є утворення простору для розвитку нових інноваційних продуктів і послуг; комерціалізації потенціалу наукових осередків; провадження наукових досліджень; організації навчань, практичних занять, семінарів і конференцій на теми, пов'язані з проблематикою розвитку інноваційності, а також веденням господарської діяльності; утворення й обслуговування системи інформування й обміну досвідом [232; 209].

Слід відзначити недостатнє використання цієї форми активізації транскордонного співробітництва міськими поселеннями. Доцільно розширити процеси кластеризації у транскордонній співпраці на інші галузі шляхом формування відповідних структур в промисловості на базі провідних підприємств регіону.

3. Зростання активності громадських організацій як напрям активізації транскордонного партнерства.

Громадські організації є одним із суб'єктів здійснення транскордонного співробітництва. Однак у нормативно-правових документах та договорах недостатньо визначені повноваження та компетенції цих об'єднань у налагодженні транскордонної співпраці. Погоджуємось з думкою Варналія З. С., що «громадські організації

працюють, насамперед, в режимі підрядників донорських організацій з виконання відповідних транскордонних проектів, виконуючи швидше квазіпідприємницьку функцію, аніж роль самоврядних інституцій» [30].

О. А. Баталов та В. В. Засадко відзначають недостатнє залучення інституцій громадянського суспільства до співпраці з муніципалітетами та наголошують, що «реалізація ініціатив щодо створення в структурі міських рад муніципальних відділів підтримки громадських ініціатив спонукатиме представників органів місцевого самоврядування до співпраці з членами місцевих громад, надаватиме їм консультації щодо створення організацій громад, реалізації проектів, утілення ініціатив у сфері сталого розвитку», а підвищенню ефективності цієї взаємодії сприятиме «налагодження каналів комунікації, зокрема через Інтернет-ресурси (офіційні веб-сторінки, спільноти в соціальних мережах тощо)» [6].

В Україні вже існує досвід формування дорадчих громадських органів з метою залучення громадськості до прийняття управлінських рішень на місцевому рівні, зокрема було створено відділ управління місцевого розвитку у м. Житомирі, комітет зі сталого розвитку у м. Рівному [6]. Доцільним буде поширення такого досвіду в інших міських поселеннях та утворення схожих дорадчих структур з питань розвитку і активізації транскордонного співробітництва.

4. Розробка і запровадження стратегій розвитку міст, передбачення в них розвитку транскордонної співпраці з міськими поселеннями суміжних країн

Напрямки розвитку транскордонного співробітництва міських поселень Волинської області визначені у Програмах економічного і соціального розвитку. В результаті їх аналізу зроблено висновок про недостатню повноту і конкретизацію запланованих заходів у цій сфері, завдання розвитку транскордонного співробітництва формулюються узагальнено. Доцільною є розробка стратегій розвитку міських поселень, зокрема впродовж тривалого часу відсутня затверджена стратегія розвитку м. Луцька.

На нашу думку, активізації транскордонного співробітництва сприятиме розробка стратегічних документів розвитку міських поселень з урахуванням відповідності регіональній та державній стратегіям розвитку, Програмі розвитку транскордонного співробітництва України, використання у цих процесах європейського досвіду стратегічного планування міських поселень,

чітке визначення завдань і заходів щодо розвитку транскордонного співробітництва в стратегіях і програмах економічного та соціального розвитку з урахуванням особливостей міських поселень.

5. Створення інституцій, які сприятимуть розвитку транскордонного співробітництва (створення торгово-промислових палат, бізнес-центрів, агенцій регіонального розвитку, асоціацій, ярмарків тощо)

Діяльність Волинської торгово-промислової палати спрямована на надання юридичних послуг (засвідчення документів комерційного характеру, пов'язаних із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності), здійснення пошуку ділових партнерів для підприємств, організацію виставок, семінарів, презентацій, форумів, бізнес-тренінгів в Україні та за кордоном, видачу сертифікатів на товари і послуги. «Агенція регіонального розвитку Волинської області» заснована Волинською обласною державною адміністрацією, Волинською торгово-промисловою палатою, громадським об'єднанням «Асоціація регіонального розвитку» та діє на підставі Конституції України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про засади державної регіональної політики», Типового положення про агенцію регіонального розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 N 258 та інших нормативно-правових актів. Головною метою її діяльності є сприяння виконанню плану заходів з реалізації регіональної стратегії розвитку, програм і проектів регіонального розвитку, покращення інвестиційної привабливості регіону, залучення інвестицій та міжнародної технічної допомоги [211].

Функціонування бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, організація ярмарків сприятимуть забезпеченню організаційно-економічних умов транскордонного співробітництва суб'єктів малого та середнього бізнесу у міських поселеннях.

6. Використання можливостей співробітництва шляхом участі у програмах сусідства та реалізації спільних транскордонних проектів

Транскордонні проекти є однією з основних форм транскордонного співробітництва міських поселень, використання якої дозволяє вирішувати ряд соціально-економічних проблем міських поселень з використанням фінансової підтримки Європейського Союзу.

Важливим проектом, реалізованим протягом останніх років, став проект «Покращення надання адміністративних послуг населенню

трансграничних регіонів шляхом створення мережі центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) та розвитку співпраці Луцького ЦНАПу, Івано-Франківського ЦНАПу та Люблінського БОМу». Луцьк спільно з Любліном та Івано-Франківськом у 2013 р. виграв грант у межах Програми трансграничного співробітництва Польща–Білорусь–Україна 2007–2013 щодо розвитку мережі співпраці ЦНАПів. У 2015 р. в рамках проекту обладнано робочі місця та відкрито інформаційно-консультаційний центр для іноземців у Центрі надання адміністративних послуг у Луцьку. У 2016 р. Виконавчий комітет Луцької міської ради в якості партнера розпочав реалізацію проекту «Центр надання адміністративних послуг як інноваційний інструмент взаємодії влади та громади», у межах якого заплановано розбудову Луцького ЦНАПу (добудова зали очікування та архівного приміщення), закупівлю меблів і допрограмування системи електронного документообігу [83].

Реалізовано проект «ПЛ-НТУ Трансграничний обмін досвідом» (2013-2015 рр.) Програми трансграничного співробітництва Польща–Білорусь–Україна в рамках Пріоритету 3: Інституційна співпраця та підтримка ініціатив місцевих громад. Учасниками проекту стали Люблінська політехніка (лідер проекту) і Луцький національний технічний університет (партнер). Бюджет складав 263,45 тис. євро, із них 90 % – розмір до фінансування від ЄС. Завданнями проекту визначено посилення співпраці щодо розвитку освітньої пропозиції першого й другого ступенів, популяризація ідеї трансграничних проектів наукового, культурного і освітнього характеру. Основні заходи в межах проекту: проведення промоційних конференцій у Любліні та Луцьку; програма обміну для студентів; видання спільних публікацій тощо [186].

У результаті співробітництва у сфері охорони здоров'я в Луцьку впроваджували проект «Покращення медичної допомоги хворим із хронічними захворюваннями нирок», реалізований Луцькою міською клінічною лікарнею за підтримки Грантової допомоги міжнародного товариства нефрологів Sister Renal Center Program. У межах проекту відбувалося стажування медичного персоналу Луцької міської клінічної лікарні в Брестській обласній лікарні (Республіка Білорусь) та в клініці Литовського університету наук здоров'я (Литва), проведення спільних клінічних конференцій. Луцька міська клінічна лікарня тісно співпрацювала над реалізацією проекту «Трансгранична взаємодія для запобігання і лікування важких

випадків опіків на польсько-українському кордоні». Фінансування призначене для облаштування двох палат інтенсивної терапії в міській клінічній лікарні та придбання реанімобіля для неї. У межах цієї Програми шість лікарів закладу пройшли стажування в публічному закладі охорони здоров'я міста Ленчув [83].

У рамках реалізації проекту «Планета ідей. Транскордонний трансфер знань у сфері залучення інвестицій для розвитку прикордонного туризму», що реалізувалася Волинським обласним фондом підтримки підприємництва спільно з партнерами з Білорусі (Гродненське обласне відділення громадського об'єднання «Республіканський туристично-спортивний союз» та Департамент фізичної культури спорту і туризму м. Гродно) та Польщі (Центр промоції інновацій та розвитку з м. Білосток) у межах Програми транскордонного співробітництва «Польща–Білорусь–Україна 2007–2013» проведено цикл навчань для представників громадських організацій та органів влади щодо залучення додаткових грошей у розвиток прикордонного туризму.

В рамках Програми транскордонного співробітництва «Польща – Білорусь – Україна 2014–2020» вже затверджено ряд проектів, спрямованих на покращення співпраці і розвитку міських поселень Волинської області. В межах тематичної цілі «Спадщина» будуть реалізовуватись проекти «Нове життя старого міста: Ревіталізація пам'яток історичної та культурної спадщини Луцька і Любліна» загальною сумою 1532,3 тис. євро, з них на Волинь передбачено 1113,5 тис. євро, «Транскордонні центри для діалогу Польсько-Білорусько-Українських культур», згідно якого м. Ковель отримає 877,2 тис. євро для побудови інфраструктурного об'єкту, призначений для заходів на відкритому повітрі. Для упровадження заходів з тематичної цілі «Доступність» затверджено проект «Покращення безпеки прикордонної дорожньої інфраструктури Хелма та Луцька» (грант для Волині 781,4 тис. євро), в межах тематичної цілі «Кордони» на базі Луцького національного технічного університету реалізовується проект «Співпраця університетів для підтримки розвитку безпеки і кризового управління Люблінського і Луцького транскордонних регіонів» (46,3 тис. євро для української сторони). У Луцьку будуть реалізовані проекти «Соціальна реабілітація людей з обмеженими можливостями в транскордонному регіоні завдяки створенню умов та підготовці спеціалістів у галузі каністерапії», «Інформаційна платформа для

розвитку малого та середнього бізнесу в транскордонному регіоні» (бенефіціар – Луцький національний технічний університет), «Підвищення енергетичної ефективності закладів бюджетної сфери міста Луцьк» (195,9 тис. євро).

Іншим міським поселенням необхідно активізувати свою діяльність щодо участі в програмах транскордонного співробітництва, що фінансуються Європейським Союзом. Для цього у них необхідно посилити інформаційну та консультативну підтримку суб'єктів транскордонного співробітництва, проведення навчань і тренінгів для зацікавлених сторін щодо можливостей та процедури участі у транскордонних проектах.

7. Формування іміджу міського поселення.

Погоджуємось з думкою Богородецької О. І., яка одним з інструментів активізації транскордонного партнерства міст пропонує передусім формування «бренду міста», розуміючи його як «комплекс унікальних характеристик та властивостей, притаманних йому, що найбільш повно визначає його сутність та вирізняє його посеред інших» та зазначає, що використання брендингу міського поселення сприятиме «налагодженню тісних патрнерських зв'язків з європейськими містами, дає змогу активно організовувати міжнародні проекти та формує туристичну привабливість цієї території» [14, с. 145]

Формування іміджу міського поселення здійснюється за допомогою рекламно-інформаційних заходів, що передбачають проведення різноманітних ярмарок, конференцій, форумів, семінарів, круглих столів, фестивалів, а також публікацію інформаційно-довідкових та рекламних матеріалів в друкованому і електронному вигляді.

Запропоновані рекомендації повинні сприяти процесам активізації міських поселень у здійсненні транскордонної співпраці та передбачають надання більшої самостійності органам регіональної й місцевої влади в прийнятті рішень євроінтеграційного характеру та використанні можливостей активізації транскордонного співробітництва.

Таким чином, на підставі запропонованого авторами методичного підходу в монографії побудовано кореляційно-регресійну модель, що відображає залежність рівня транскордонного співробітництва міських поселень від основних його складників,

якими визначено обсяг прямих іноземних інвестицій та експорт товарів.

Обґрунтовано, що в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та зважаючи на потребу створення сприятливого транскордонного середовища для розвитку міських поселень, в Україні доцільно запровадити стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень. До них віднесено адаптацію регіональної політики України до регіональної політики ЄС у контексті реалізації Угоди про асоціацію; координацію транскордонного співробітництва міських поселень на державному, регіональному, місцевому й громадському рівнях; децентралізацію державного управління та розвиток територіальних громад; конвергенцію й зменшення диспропорцій розвитку міських поселень; розвиток транскордонної кооперації; налагодження партнерських відносин між міськими поселеннями; інвестиційне забезпечення розвитку транскордонного співробітництва міських поселень; запровадження нових його форм; моніторинг розвитку транскордонного співробітництва в міських поселеннях; поглиблення євроінтеграційних процесів тощо.

З огляду на недостатню ефективність використання потенціалу міських поселень в Україні, для налагодження транскордонних зв'язків запропоновано вдосконалити організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва на основі застосування досвіду Європейського Союзу. Визначено, що цей механізм є сукупністю відповідних методів й інструментів, застосування яких сприятиме реалізації транскордонних проектів із залученням суб'єктів підприємництва, громадських організацій, інших установ; поліпшенню бізнес-клімату й надходженню інвестицій у міські поселення; створенню умов для розвитку кооперації та інфраструктури.

Доведено, що активізації транскордонного співробітництва міських поселень сприяє розвиток різноманітних форм транскордонної співпраці, серед яких прямі контакти, транскордонні промислові зони та парки, транскордонне партнерство, транскордонні кластери, проекти, ринки.

Запропоновано рекомендації щодо активізації транскордонного партнерства міських поселень як ефективного напрямку розвитку міських поселень у контексті їх участі в транскордонній співпраці:

формування сприятливого інвестиційного клімату, залучення інвестиційних ресурсів на засадах державно-приватного партнерства; розвиток спільного підприємництва; формування й розвиток транскордонних кластерів; розвиток громадських організацій; розробка та запровадження стратегій розвитку міст, передбачення в них розвитку транскордонної співпраці з міськими поселеннями суміжних країн; створення торгово-промислових палат, бізнес-центрів, агенцій регіонального розвитку, асоціацій, ярмарків тощо); формування іміджу міського поселення; використання можливостей співробітництва за допомогою участі в програмах сусідства.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нові наукові підходи до виконання актуального науково-практичного завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних засад, розробці напрямів активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Узагальнення та систематизація результатів дослідження уможливили формулювання таких висновків:

1. З огляду на необхідність досягнення євроінтеграційних цілей України й недостатній рівень ефективності транскордонної співпраці, ми розробили концептуальні засади її активізації, застосування яких сприятиме поглибленню й розширенню транскордонних зв'язків використанням різноманітних форм транскордонного співробітництва. Визначено, що процеси активізації транскордонного співробітництва відбуваються на міжнародному рівні, коли процес інтеграційної взаємодії регулюється на основі домовленостей і взаємозв'язків між країнами, та регіонально-локальному рівні, на якому основну роль відіграють регіональні й місцеві органи влади, територіальні громади, громадські організації.

2. Доведено, що на регіонально-локальному рівні поселення виступають центром активізації транскордонної співпраці. Ураховуючи те, що міські поселення є полюсами зростання, обґрунтовано їх місце та значення як центрів активізації транскордонного співробітництва, засвоєння яких сприяє вирівнюванню рівня соціально-економічного розвитку міських поселень. Саме в міські поселення спрямовують інвестиційні потоки, що сприяє покращенню якості життя населення. Для посилення транскордонних зв'язків економічного, культурного й іншого характеру розвинуто теорію про центри активізації транскордонного співробітництва, напрями діяльності яких – розвиток економічних відносин, розширення освітньо-наукових зв'язків, співпраця в культурі, у сфері охорони здоров'я та довкілля, співпраця органів місцевого самоврядування.

3. Удосконалено методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва міських поселень на основі узагальнення наявних положень та їх доповнення виокремленням таких етапів, як аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в країні, діагностика транскордонного співробітництва міських поселень у

регіоні, визначення рівня транскордонної співпраці міських поселень на основі інтегральної оцінки, моделювання транскордонного співробітництва міських поселень, розробка стратегічних напрямів його активізації, моніторинг і контроль за ефективністю здійснених заходів.

4. Аналіз передумов активізації транскордонного співробітництва в Україні засвідчив, що процеси поглиблення європейської інтеграції, які відбуваються внаслідок прагнення України до входження в європейський простір, виступають чинником залучення інвестицій, розширення регіональних ринків, налагодження транскордонних зв'язків, створення транскордонної інфраструктури, у тому числі з обслуговування міжнародних транспортних коридорів. Усе вищезазначене сприяє утвердженню міських поселень як опорних центрів просторової структури господарства та розселення в Україні.

5. У результаті діагностики транскордонного співробітництва міських поселень у регіоні визначено фактори активізації транскордонної співпраці міських поселень, до яких віднесено економіко-географічне та геополітичне положення, природні умови та ресурси, економічні, населення й трудові ресурси, транспортну інфраструктуру, прикордонну інфраструктуру, зовнішню фінансову допомогу та інвестиції, екологічні, етнічно-культурні, нормативно-правові, роль в адміністративно-територіальному устрої, інформаційні. Доведено, що вони є причинно-рушійними силами розвитку міських поселень і налагодження транскордонних зв'язків.

6. Для визначення рівня транскордонного співробітництва міських поселень запропоновано розрахунок інтегрального показника. Його використання дає змогу здійснити рейтингову оцінку, що сприяє розробці пропозицій для прийняття управлінських рішень з урахуванням регіональних особливостей щодо усунення негативних факторів, які перешкоджають налагодженню транскордонних зв'язків і стримують розвиток міських поселень.

7. За результатами моделювання та аналізу досвіду Європейського Союзу обґрунтовано стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень. Вони спрямовані на формування відкритої й динамічної системи принципів, методів та інструментів для створення сприятливого транскордонного середовища розвитку міських поселень. Їх реалізація дасть змогу наблизити регіональну політику України до регіональної політики Європейського Союзу в контексті поглиблення процесів європейської інтеграції та розвитку транскордонної співпраці.

8. Розроблено організаційно-економічний механізм розвитку міських поселень у контексті активізації транскордонного співробітництва, який являє собою сукупність відповідних методів й інструментів. Їх застосування сприятиме реалізації транскордонних проектів із залученням суб'єктів підприємництва, громадських організацій, інших установ; поліпшенню бізнес-клімату та надходженню інвестицій у міські поселення; створенню умов для розвитку кооперації й інфраструктури. Результатом запровадження цього механізму виступає підвищення рівня якості життя людей у міських поселеннях і налагодження транскордонних зв'язків між ними.

9. Доведено, що транскордонне співробітництво в сучасних умовах поглиблення європейської інтеграції в Україні набуває різноманітних форм. Серед них найбільш перспективні ті, що передбачають надання більшої самостійності органам регіональної й місцевої влади в прийнятті рішень євроінтеграційного характеру та використанні можливостей активізації транскордонного співробітництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверкина М. Ф. Структура механізму забезпечення стійкого розвитку міста. *Ефективна економіка*. 2013. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1792> (дата звернення: 20.06.2015)
2. Артёмов І. В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: [монографія]. Ужгород: Ліра, 2009. 520 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 13).
3. Барський Ю. М. Соціально орієнтована економіка регіону: теорія, методологія та практика фінансового забезпечення: [монографія]. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, 2012. 512с.
4. Барський Ю. М. Статистичний аналіз торговельних відносин регіонів України. *Інвестиції: практика та досвід*: [наук.-практ. журн.]. № 6. Березень 2015 р. Київ. С. 6–11.
5. Барський Ю. М., Московчук А. Т., Барський Ю. М. Фінансове забезпечення стійкого соціально-економічного зростання: [монографія]. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, 2013. 724 с
6. Баталов О. А., Засадко В. В. Забезпечення сталого розвитку міст як складова соціально-економічної модернізації регіонів України. Аналітична записка. URL: www.niss.gov.ua/articles/1611/. 2015. Т. 1. (дата звернення: 07.08.2016)
7. Безлюбченко О. С., Завальний О. В., Черноусова Т. О. Планування і благоустрій міст : навч. посібник. для студентів усіх форм навчання та слухачів другої вищої освіти за напрямом підготовки 0921 (6.060101) «Будівництво» / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2011. 191 с.
8. Безлюбченко О. С., Завальний О. В. Урбаністика: навч. посібник / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2013. 273 с.
9. Беленький П. Ю., Мікула Н. А. Методологічні аспекти міжрегіонального та транскордонного співробітництва. *Зовнішньоекономічний кур'єр*. 2001. № 1–2. С. 9–13.
10. Беленький П. Ю., Мікула Н. А. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні. *Регіональна економіка*. 2001. № 3. С. 61–73.
11. Бірюков Д. С., Заславський В. А. Розвиток систем моніторингу соціально-економічного стану малих міст і селищ України. *Системи обробки інформації*. 2010. № 9. С. 221–225. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2010_9_63. (дата звернення: 19.08.2014)
12. Бобрик В. О. Зовнішньоекономічні аспекти міжнародної співпраці регіонів у контексті асоціації України та Європейського

Співтовариства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. №. 9. С. 10–14. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/12200>. (дата звернення: 05.10.2017)

13. Богорад О. Д., Невелов О. М., В. М. Падалка, М. В. Підмогильний. *Регіональна економіка: словник-довідник/за ред. М. В. Підмогильного*. Київ: НДІСЕСП, 2004. 347 с.

14. Богородецька О. І. *Співробітництво між містами-побратимами України і Польщі у контексті європейської інтеграції*: дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук. Луцьк, 2015. 232 с.

15. Богородецька О. *Україна та Польща: тенденції співпраці міст-побратимів. Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2014. Т. 27–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2014_27-28_25. (дата звернення: 23.09.2016)

16. Божидарнік Т. В. *Особливості формування агропромислових кластерних структур на прикладі Волинської області*. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekfor/2011_3/9.pdf. (дата звернення: 18.08.2017)

17. Бойко-Бойчук О. Категорія «місто»: сутність, визначення. *Управління сучасним містом*. 2005. № 3–4. С. 7–12. URL: http://concept.at.ua/_ld/0/2525-03-07.pdf (дата звернення: 12.05.2014)

18. Большая советская энциклопедия/гл.ред. А. М. Прохоров. Третье издание. Т. 7. Москва: Изд-во «Советская энциклопедия», 1972. 606 с.

19. Борденюк В. *Поняття регіону в контексті державної регіональної політики: конституційно-правовий аспект. Збірник наукових праць Української академії державного управління при Президентові України/за ред. В. І. Лугового, В. М. Князева*. Київ: Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 1. С. 337–347.

20. Борщевський В. В., Куцаб-Бонк К. К. *Інституційні аспекти конвергенції соціально-економічного простору транскордонного регіону. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка*. 2016. № 1. С. 201–206. URL: [nvmdue_2016_1_35.pdf](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2016_1_35.pdf). (дата звернення: 21.11.2017)

21. Борщевський В., Куцаб-Бонк К. *Нарощування соціально-економічного потенціалу транскордонного регіону в умовах ринкової конвергенції. Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. «Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва»*. Львів: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2016. С. 11.

22. Борщевський В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції: монографія. Львів: Аверс, 2007. 328 с.
23. Будкин В. С. Проблемы развития приграничных экономических отношений СССР с европейскими странами СЭВ / Препринт. Киев: ИСЭПЗС АН УРСР, 1988. 51 с.
24. Будкін В. С. Прикордонне співробітництво в системі адаптації економіки України до європейського господарського простору. *Проблеми співробітництва прикордонних територій України і Польщі*. бюлетень. 1993. № 3. С. 169–179.
25. Буркинський Б. В., Молина Е. В. Активизация инвестиционной деятельности в регионе. Одесса: ИПРЭЭД НАН Украины, 2003. 494 с.
26. Буркинський Б. В. Актуальні проблеми та перспективи розвитку Карпатського регіону. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 9–10. С. 115–116.
27. Буркинський Б. В., Лайко О. І. Сучасні напрямки регіональної інвестиційної політики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 3. С. 29–37.
28. Вавринюк А. А. Суспільно-географічний аналіз діяльності польської частини єврорегіону «Буг»: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія». Львів, 2007. 21 с.
29. Ван Рун П. Европейский опыт международного сотрудничества // Приграничное сотрудничество: опыт и перспектива / под общей ред. С. Г. Горшенина. Оренбург: Оренбургское книж. Изд-во, 2000. С. 10–12.
30. Варналій З. С. Інституційне забезпечення розвитку транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. *Транскордонне співробітництво: ключові ідеї та перспективи: Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції (20-22 травня 2016 р.)*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. 172 с. С. 20-22.
31. Верхоланцева К. С. Развитие современного трансграничного сотрудничества России и стран Европы: сравнительный характер: автореф. дис. ... на соискание ученой степени канд. полит. н. спец.: 23.00.04. Москва, 2009. 25 с.
32. Відносини Україна-ЄС. URL: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>. (дата звернення: 04.01.2018)
33. Волошко В. В. Інституційне забезпечення регіональної політики Європейського Союзу. *Регіональна економіка*. 2005. № 1. С. 148–155.

34. Газуда Л. М. Активізація транскордонного співробітництва сільських територій у контексті процесів інтеграції. *Економіка АПК*. 2015. № 12. С. 77–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_12_14. (дата звернення: 15.07.2017)
35. Ганзей С. С. Геоэкологические исследования международных трансграничных территорий юга Дальнего Востока России. *Вестник ДВО РАН*. 2004. № 6. С. 82–91.
36. Герасимчук З., Шилік Л. Мотивація активізації транскордонного співробітництва регіонів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2008. №. 2. С. 126–136. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/214/1/2-2008_v_tneu.pdf. (дата звернення: 15.07.2017)
37. Герасимчук З. В., Корольчук Л. В. Транскордонне співробітництво регіонів: методика оцінки та шляхи активізації: монографія. Київ, 2009.
38. Гоблик В. В. Принципи формування та розвитку транскордонних регіонів України та європейського союзу. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 21–23. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2015/6.pdf (дата звернення: 18.08.2017)
39. Гоблик В. В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект: монографія/Ін-т регіон. дослідж. НАН України. Львів, 2012. 305 с.
40. Гоблик В. В., Тимечко І. Р. Специфіка прикордонної торгівлі в транскордонному просторі України з ЄС. *Регіональна економіка*. 2013. № 1. С. 195–200. URL: http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/817/1/regek_2013_1_26.pdf. (дата звернення: 10.11.2017)
41. Гомольська Н. І., Черторижський В. М. Нові форми міжнародної економічної інтеграції-перспективи розвитку транскордонної співпраці. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Т. 20. № 5. С. 173–178. URL: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2010/20_5/173_Gomolska_20_5.pdf. (дата звернення: 02.12.2017)
42. Гопцій Д. О. Класифікація та позиціонування населених пунктів України. – 2014. URL: <http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/465/1/B8.pdf>. (дата звернення: 18.04.2017)
43. Гребельник О. П. Принципи, функції та чинники формування транскордонного співробітництва в умовах розширеного ЄС. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 4. Т. 2. С. 14–19. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_4_2/pdf/014-019.pdf. (дата звернення: 20.04.2017)

44. Гуляк Р. Е. Соціально-економічна сутність та визначення поняття «місто». *Коммунальное хозяйство городов*. 2008. № 82. С. 126–131. URL: http://eprints.kname.edu.ua/5824/1/126-131_%D0%93%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA_%D0%A0%D0%95.pdf. (дата звернення: 17.03.2017)
45. Давыденко Л. Н., Литвинюк А. И. Трансграничное сотрудничество: экономические и институциональные основы: пособие. Минск: БГПУ, 2006. 207 с.
46. Дежан-Понс М. Територіальний та екологічний виміри забезпечення сталого розвитку, прав людини та демократії. *Право України*. 2011. № 2. URL: <http://www.info-prensa.com/article-862.html>. (дата звернення: 21.03.2017)
47. Декларація щодо регіоналізму в Європі. Асамблея європейських регіонів. URL: [http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/.dam/110n/ua/DR_UKR_AINE\[1\].pdf](http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/.dam/110n/ua/DR_UKR_AINE[1].pdf). (дата звернення: 09.03.2017)
48. Делегація з Луцька взяла участь у підсумковій конференції у Жешуві в рамках спільного проекту. URL: <http://zunr.info/news/2015/09/30/105786-delegaciya-z-luc-ka-vzyala-uchast--u-pidsumkoviy-konferenciyi-u-zheshuvi-v-ramkah-spil-nogo-proektu.html>. (дата звернення: 26.06.2017)
49. Демографічний щорічник «Населення України за 2016 рік»
50. Дергачев В. А., Вардомський Л. Б. Регионоведение. Москва, ЮНИТИ, 2004. 463 с.
51. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF>. (дата звернення: 18.01.2018)
52. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247566248>. (дата звернення: 18.01.2018)
53. Децентралізація дає можливості. URL: <http://decentralization.gov.ua>. (дата звернення: 14.12.2017)
54. Дністрянський М. С. Міста в системі територіального політико-адміністративного устрою: методологічні, історико-географічні і соціальні аспекти. *Актуальні проблеми розвитку міст і міського самоврядування: тези міжнар. наук. конф.* Рівне, 1993. 305 с.
55. Добрева Н. Ф. Основні напрями розвитку транскордонних кластерів в Україні. *Ефективність державного управління*. 2013. № 34. С. 246–253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_34_29. (дата звернення: 06.08.2017)

56. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Страсбург, 9 листопада 1995 р.). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_099. (дата звернення: 09.08.2017)
57. Долішній М., Беленький П. Регіональні основи транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка*. 1996. № 1–2. С. 50–59.
58. Долішній М. І., Мошенець О. С. Ринкові механізми регіонального управління. *Регіональна економіка*. 2001. № 1. С. 7–17.
59. Долішній М. І., Побурко Я. О., Карпов В. І. Про рівномірність економічного розвитку регіонів України. *Регіональна економіка*. 2002. № 2. С. 7–17.
60. Доценко А. І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи. Київ: Наук. думка, 1994. 195 с.
61. Дьомін М. М. Міста України на шляху до сталого розвитку. *Коммунальное хозяйство городов*. 2002. № 36. С. 3–8.
62. Дьомін М. М. Планування та благоустрій міст. *Містобудування та територіальне планування*. 2009. № 32. С. 13–30.
63. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (21 трав. 1980 р., м. Мадрид). Текст українською мовою. Офіційний переклад / Рада Європи; Конвенція (Міжнародний документ). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_106. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_106. (дата звернення: 18.08.2017)
64. Європейська хартія місцевого самоврядування (15 жовтня 1985 р., м. Страсбург). *Бюлетень центру інформації та документації Ради Європи в Україні*. Вип. 2, 1997. С. 4–10.
65. Єврорегіон «Буг». Проект створення єврорегіону, що охоплює території воєводств Бялоподляського, Хелмського, Люблінського, Тарнобжезького – в Польщі і Волинській області – в Україні. Луцьк: Волин. обл. держ. адмін., 1995. – 22 с.
66. Журба І. Є. Економічна природа транскордонного співробітництва. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. Хмельницький, 2012. № 4. С. 36–42.
67. Журба І. Є. Етапи розвитку транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2008. № 6. С. 184–190.

68. Журба І. Є. Інтеграційні імперативи розвитку транскордонного співробітництва країн Центральної та Східної Європи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. № 5 (1). С. 61–64.

69. Заваріка Г. М., Заваріка К. А. Вплив традиційних чинників на трансформацію розселення. *Ефективна економіка*. 2012. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1202>. (дата звернення: 18.08.2017)

70. Закірова С. Децентралізація в Україні: сучасний стан законодавчого забезпечення процесу реформування. URL: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2853:detsentralizatsiya-v-ukrajini-suchasnij-stan-zakonodavchogo-zabezpechennya-protse-su-reformuvannya&catid=8:golovni-temi&Itemid=350. (дата звернення: 27.08.2017)

71. Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16.04.2009. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 38. Ст. 534. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1275-17>. (дата звернення: 28.08.2017)

72. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. N 25. Ст. 195) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>. (дата звернення: 28.08.2017)

73. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. №2404-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>. (дата звернення: 26.08.2017)

74. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 13. Ст. 91. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (дата звернення: 28.08.2017)

75. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 40. Ст. 527. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>. (дата звернення: 06.08.2017)

76. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 13. Ст. 90. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>. (дата звернення: 02.08.2017)

77. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 05.09.2017)

78. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. N 20–21. Ст. 190. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>. (дата звернення: 05.09.2017)

79. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 34. Ст. 1167. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>. (дата звернення: 15.12.2017)

80. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. N 51. Ст. 548. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. N 51. Ст. 548. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>. (дата звернення: 01.12.2017)

81. Закон України «Про транскордонне співробітництво» від 24.06.2004 р. № 1861-IV. URL: [//www.me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=...htm](http://www.me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=...htm). (дата звернення: 30.01.2017)

82. Засадко В. В. Використання механізмів міжмуніципального співробітництва в процесі зміцнення економічної безпеки прикордонних міст. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4. С. 108–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2014_4_14. (дата звернення: 26.10.2017)

83. Звіт про роботу управління міжнародного співробітництва та проектної діяльності за 2016 рік. URL: http://www.lutskrada.gov.ua/sites/default/files/zvit_2016.pdf. (дата звернення: 26.10.2017)

84. Зеліч В. В. Аналіз тенденцій розвитку співробітництва з транскордонними партнерами України та Закарпаття у зовнішній торгівлі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2 (46). С. 137–144.

85. Зеліч В. В., Тітаренко С. О. Сучасні реалії економічного розвитку та співробітництва між Україною та Польщею. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Вип. 17. С. 35–38.

86. Зеліч В. В. Сучасні тенденції розвитку транскордонного співробітництва Польщі та України в контексті європейської

інтеграції. National Economic Reform: experience of Poland and prospects for Ukraine. Collective monograph. – Kielce, Poland, 2016. Vol. 2. «Izdevnieciba «Baltija Publishing». 456 p. С. 342–361.

87. Ілько І., Палінчак М., Лендъел М. Карпатський Євро регіон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній Європі. Ужгород, 1998. 43 с.

88. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь/за ред. акад. НАН України В. М. Гейця та чл.-кор. НААН України Т. О. Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2016. 184 с.

89. Інформаційна довідка щодо підготовки спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014–2020 років. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=15d70f98-fdc3-4383-92bd-cde17c8ee224&title=ProgramiPrikoronnogoSpivrobitnitstvais2014-2020&isSpecial=true>. (дата звернення: 20.01.2017)

90. Калат Я. Шляхи підвищення ефективності функціонування євро регіонів в умовах імплементации Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. URL: <http://www.icci.com.ua/post/publ2>. (дата звернення: 03.02.2017)

91. Карий О. І. Моніторинг соціально-економічного розвитку самоврядної територіальної громади в процесі реалізації стратегічного плану її розвитку. Регіональна економіка/Карий О. І., Вороніна Р. М., Маргіта Н. О. 2015. № 2. С. 14–21.

92. Карий О. І., Глинський Н. Ю. Маркетингова концепція управління розвитком міста. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2015. № 1(3). С. 155–160.

93. Карий О. І. Перетворення мешканця міста на просумента у процесі стратегічного планування розвитку міста. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 1. С. 32–44.

94. Кицюк І. В., Павліха Н. В. Роль міста в контексті забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. С. 56–59. URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10465/3/Kytsyuk.pdf>. (дата звернення: 15.12.2017)

95. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України. *Незалежний культурологічний часопис*. 2001. № 23. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/kish.htm>. (дата звернення: 11.08.2017)

96. Клімчук Б. П., Луцишин Н. П., Луцишин П. В. Єврорегіон «Буг»: концепція та стратегія розвитку: монографія. Луцьк: «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2002. 416 с.
97. Коваленко С. Концепція транскордонних кластерних систем в контексті розвитку технологічного укладу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. № 3. С. 100–112. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/4712/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A1..pdf>. (дата звернення: 12.04.2017)
98. Ковальов С.А., Ковальская Н.Я. География населения СССР. Москва: 1980. 285 с.
99. Ковель продовжує співпрацю з містами-партнерами. URL: <http://prokovel.com/kovel2013-526.html>. (дата звернення: 12.04.2017)
100. Колосов В. А., Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. Москва: Аспект-Пресс, 2001. 479 с.
101. Комунальники Луцька та Холма підбивали підсумки реалізації міжнародного проекту. URL: <http://www.lutskrada.gov.ua/fast-news/komunalnyky-lucka-ta-holma-pidbyvaly-pidsumky-realizaciyi-mizhnarodnogo-proektu>. (дата звернення: 15.04.2017)
102. Концепція державної регіональної економічної політики (проект). *Регіональна економіка*. 1998. № 2. С. 5–19.
103. Кравців В. С., Жук П. В. Концептуальні засади формування механізму регулювання екологічної безпеки у транскордонному регіоні. *Регіональна економіка*. 2015. № 4. С. 66–72.
104. Кравців В. С., Сторонянська І. З., Жук П. В. Реформування територіальної основи місцевого самоврядування в контексті його фінансової спроможності. *Економіка України*. 2017. № 1. С. 41–51.
105. Кравченко В. І., Паливода К. В. Житлове будівництво і розвиток міст. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 117 с.
106. Критерії класифікації міст. Студопедія. URL: <https://studopedia.org/9-11144.html>.
107. «Круглый стол» журналу «Регион»: проблемы и перспективы. *Регион*. 1997. № 1. С. 9–12.
108. Кузьменко А. О. Адміністративна реформа як одна з передумов адаптації Польщі до вступу до Європейського Союзу. *Регіональна економіка*. 2006. № 4. С. 233–237.
109. Кулчар Т. Ф. Принципи, механізми та форми транскордонного співробітництва регіонів Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія»*. 2012. № 29. С. 123–

128. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/3195>. (дата звернення: 17.05.2017)

110. Куцаб-Бонк К. Соціально-економічна конвергенція у транскордонному просторі між Україною та ЄС: тенденції, виклики, завдання [монографія] / Катажина Куцаб-Бонк; ДУ «ІРД ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2016. 243 с. Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

111. Кучер Р. А. Державно-приватне партнерство як інноваційний інструмент розвитку прикордонних територій. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4. С. 256–262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2014_4_32. (дата звернення: 17.04.2017)

112. Лажнік В. Й. Географічні і геополітичні передумови розвитку транскордонного співробітництва та інтеграційних відносин у Західнополіському транскордонному регіоні. *Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, верес. 2005*. С. 409–415.

113. Лажнік В. Й. Просторовий підхід як методологічна основа для з'ясування суті поняття «прикордонний регіон». *Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки*. 2004. № 5. С. 295–306.

114. Лейпцигская хартия устойчивого европейского города. г. Лейпциг. 24–25 мая. 2007. URL: http://www.2030.poltava.ua/files/Leipzig-Charta_RU.pdf. (дата звернення: 23.04.2017)

115. Лендел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. *Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України*/за ред. С. Максименка. Київ: Логос, 2000. С. 87–93.

116. Лендел М. А., Газуда Л. М. Методологічні підходи до дослідження процесів транскордонного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності на території прикордонного регіону. *Інвестиційно-інноваційні засади розвитку національної економіки в ринкових умовах: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 квіт. 2015 р./ред. кол.: Лендел М. А. (гол. ред.) та ін.* Ужгород; Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа». С. 239–241.

117. Лендел М. А., Жулканич О. М., Чобаль Л. Ю. Стратегічні пріоритети розвитку словацько-українського транскордонного співробітництва до 2020 року. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 2, № 1. С. 38–44.

118. Литвинюк, А. И. Трансграничное сотрудничество и еврорегиональная кооперация: моногр. / А. И. Литвинюк; под науч.

ред. д-ра екон. наук Л. Н. Давыденко. Минск: БГПУ, 2009. 182 с.

119. Лутчак В. Ф. Роль економічного транскордонного співробітництва в інтеграційних процесах. *Демократичне врядування*. 2014. № 14. URL: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/lutchak.pdf. (дата звернення: 15.11.2017)

120. Луцишин Н. П. Соціально-економічний розвиток транскордонного регіону (на прикладі євро регіону «Буг»): автор. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 1999. 23 с.

121. Луцишин Н. П. Формування інституційної структури регіональної політики в країнах Європи. *Регіональна економіка*. 2004. № 3. С. 199–209.

122. Луцишин П. В., Луцишин Н. П. Європейське транскордонне співробітництво: сутність і структура. *Український географічний журнал*. 1998. № 2. С. 41–44.

123. Луцишин П. В. Євро регіон Буг. Обласний суспільно-географічний комплекс: теорія, методика, практика. Київ: ІСД МО, 1996. 207 с.

124. Луцьк і Люблін: нові пріоритети співпраці. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/regionalnews/37089-lutsk-i-lyublin-novi-prioriteti-spivpratsi>. (дата звернення: 11.12.2017)

125. Луцьк і Торунь – партнери. URL: <http://www.viche.info/journal/1239/> (дата звернення: 10.12.2017)

126. Маергойз И. М. К економіко-географічному изучению городов. *Вопросы географии*. 1956. № 38. С. 5–26.

127. Маергойз И. М. и др. Географические аспекты урбанизации. *Проблемы урбанизации в СССР*. Москва: Изд-во МГУ. 1971. 118 с.

128. Макогон Ю. В., Ляшенко В. И. Формы и направления межрегионального трансграничного экономического сотрудничества: монография. Донецк, 2002. 272 с.

129. Максименко С. Перспективи регіональної політики України в контексті європейського досвіду. *Незалежний культурологічний часопис*. 2001. № 23. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/maksymenko.htm>. (дата звернення: 22.12.2017)

130. Максимчук М. В. Європейський досвід інституційного забезпечення регіонального розвитку та його адаптація в Україні. *Регіональна економіка*. 2006. № 4. С. 213–219.

131. Маркович В. В. Методичні підходи до дослідження соціально-економічної ефективності транскордонного співробітництва. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 136–144.

132. Мельник М. І., Щеглюк С. Д., Яремчук Р. Є. Розвиток урбанізаційних процесів в умовах децентралізації: аналітична довідка. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України». Львів, 2017. 10 с. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20170301.pdf>. (дата звернення: 22.12.2017)
133. Мересте У. И., Ныммик С. Я. Современная география: Вопросы теории. Москва: Мысль, 1984. 296 с.
134. Методи державного управління. Поняття і види адміністративного примусу. URL: http://pidruchniki.com/13430414/pravo/metodi_derzhavnogo_upravlinnya_ponyattya_vidi_administrativnogo_primusu. (дата звернення: 30.01.2018)
135. Механізм управління містом. URL: <http://uchebnik-online.com/128/308.html>. (дата звернення: 30.01.2018)
136. Михайловська О. Дослідження прикордонних ефектів прикордонного регіону. *Журнал європейської економіки*. 2004. Т. 3, № 3. С. 329–339.
137. Мікула Н. А. Єврорегіони: досвід та перспективи. Львів: ІРД НАН України, 2003. 222 с.
138. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.
139. Мікула Н. А. Організаційно-економічні механізми активізації транскордонного співробітництва західними регіонами України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 3. С. 172–180. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_172_MikulaNA.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_172_MikulaNA.pdf). (дата звернення: 16.11.2017)
140. Мікула Н., Матвеев Є. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва. *Економіст*. 2011. № 5. С. 20–23.
141. Мікула Н.А. Чинники конвергенції регіонів у транскордонному просторі України та ЄС. Аналітична записка. URL: <http://lv.niss.gov.ua/content/articles/files/Convergenziya-regioniv-8afb0.pdf>. (дата звернення: 16.11.2017)
142. Мілашовська О. І. Регіональна політика соціально-економічного розвитку прикордонних територій (на матеріалах Карпатського регіону): монографія/ Ін-т регіон. дослідж. НАН України. Ужгород : Карпати, 2008. 512 с.
143. Місто, як форма поселення. URL: <http://helpiks.org/6-199.html>. (дата звернення: 29.10.2017)
144. Міське поселення. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D1>

%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F. (дата звернення: 29.10.2017)

145. Мозговий А. А. Функціональний розвиток малих міст в регіональній системі розселення (на прикладі Подільської регіональної системи розселення): автореф. дис ... канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія». К., 2004. 21 с.

146. Монастирний В. М. Шляхи вдосконалення державного регулювання міжрегіонального співробітництва. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 2. С. 97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2013_2_15. (дата звернення: 11.06.2017)

147. Нагірна В. П. Територіальна структура господарства і розселення населення: ретроспектива і сучасні реалії. *Укр. геогр. журн.* 2009. № 1. С. 36–41. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/handle/123456789/4866>. (дата звернення: 06.08.2017)

148. Найбільші підприємства з іноземними інвестиціями на Волині. URL: <https://konkurent.in.ua/news/volin/21457/najbilshi-pidpriyemstva-z-inozemnimi-investiciyami-na-volini.html>. (дата звернення: 17.07.2017)

149. На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів/за ред. С. Максименка. Київ: Логос, 2000. 224 с.

150. Ніколаєнко С. С., Кушнір Л. Л. До проблеми територіального розвитку та регулювання економічних регіонів. *Регіональні перспективи*. 2001. № 5–6. С. 25–27.

151. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник. Київ: КНЕУ, 2003. 948 с.

152. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская академия наук. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. 4-е изд., доп. Москва: ООО «ИТИ Технологии», 2006. 939 с.

153. Олійник Т. І., Горох О. В., Грубнік О. Ю. Стратегія «Європа 2020». Співробітництво – запорука сталого розвитку України та Європи. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 2. С. 206–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2015_2_29. (дата звернення: 17.07.2017)

154. Опонные центры расселения: межвуз. сб. науч. трудов. Горький: 1983. 140 с.

155. Орел Ю. Л. Нециклічна криза економіки України в період з 2013 по 2015 роки: причини виникнення та шляхи подолання.

Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 275-279.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_40. (дата звернення: 16.09.2017)

156. Основы архитектуры и строительных конструкций: учеб. для академического бакалавриата / К. О. Ларионова [и др.] ; отв. ред. А. К. Соловьев. Москва: Изд-во Юрайт, 2017. 458 с.

157. Отчет: «Формирование кластеров в Волинской области». URL: http://biznes.od.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=517&Itemid=33. (дата звернення: 20.09.2017)

158. Офіційний сайт Волинської обласної державної адміністрації. URL: <http://voladm.gov.ua/>. (дата звернення: 06.01.2018)

159. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 04.02.2018)

160. Офіційний сай Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 06.08.2017)

161. Офіційний сайт Програми транскордонного співробітництва ЄСП Басейн Чорного моря 2014–2020. URL: <http://blacksea-cbc.net/black-sea-basin-2014-2020/>. (дата звернення: 16.01.2018)

162. Офіційний сайт Програми транскордонного співробітництва ЄСП Польща–Білорусь–Україна 2014–2020. URL: <https://www.pbu2020.eu/ua>. (дата звернення: 29.01.2018)

163. Офіційний сайт Програми транскордонного співробітництва ЄСП Румунія-Україна 2014–2020. URL: <http://ro-ua.net/ua/>. (дата звернення: 29.01.2018)

164. Офіційний сайт Програми транскордонного співробітництва ЄСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014–2020 URL: <http://www.huskroua-cbc.net/ua/>. (дата звернення: 29.01.2018)

165. О ходе реализации в Брестской области Государственной комплексной программы развития регионов, малых и средних городских поселений на 2007-2010 годы. URL: brest-region.by/topic.php?tid=9243 О ходе реализации в Брестской области Государственной комплексной программы развития регионов, малых и средних городских поселений на 2007–2010 годы. URL: brest-region.by/topic.php?tid=9243. (дата звернення: 04.10.2016)

166. Павліха Н. В. Концептуальні засади просторового облаштування територій у контексті забезпечення їх сталого розвитку. *Регіональна економка*. 2004. № 4. С. 95–105.

167. Павліха Н. В., Кицюк І. В. Місце та значення

транскордонного співробітництва в контексті підвищення конкурентоспроможності регіону. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2009. С. 18–20. URL: <http://www.esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10455/3/Pavliha.pdf>. (дата звернення: 18.11.2017)

168. Павліха Н. В. Управління сталим розвитком просторових систем: терія, методологія, досвід: Монографія / Н. В. Павліха. Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. 380 с.

169. Павліха Н. В., Кицюк І. В. Управління проектами як інструмент активізації транскордонного співробітництва. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. № 3. С. 189–199.

170. Павліха Н., Лугова М. Особливості транскордонного інвестиційного співробітництва України та Польщі. *Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи*. 2013. №. 2. С. 71-75.

171. Павлов В.І., Лукін С.О. Економічний потенціал регіону: діагностика та реалізація: монографія. Луцьк: «Надстир'я», 2002. 160 с.

172. Павлов В. І., Лугова О. А. Малі міста в системі транскордонного співробітництва. *Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції*: зб. наук. праць. Вип. XV, № 1. – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП, 2009. 200 с. С. 118–128.

173. Павлов В. І., Кравців І. І., Павліха Н. В. Природно-ресурсний потенціал Волинської області: діагностика стану, перспективи використання. Наук. вид. Львів: ІРД НАН України, 2005. 378 с.

174. Павлов В. І., Тарасюк Р. С. Формування фінансової політики сталого просторового розвитку міста. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Економіка. Ч. 2: Збірн. наук. праць. Вип. 4 (36). Рівне, 2006. С. 389–397.

175. Паламарчук А. М. Общественно-территориальные системы /логико-математическое моделирование. Київ: Наукова думка, 1992. 269 с.

176. Передрій О.С. Транскордонне співробітництво як авангардна форма новітніх відносин Сходу і Заходу. *Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України*: зб. наук. пр. за матеріалами міжнар. конф. (м. Ужгород, 24–25 трав. 2007 р.); відп. ред. І. В. Артьомов. Ужгород: Ліра, 2007. С. 234–237.

177. Перспективи міжнародної співпраці. URL: http://volodymyrgrada.gov.ua/news/2015/08/25_2.htm. (дата звернення: 18.11.2017)

178. Петренко З. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції. *Економіка України*. 1999. № 12. С. 66–70.
179. Петрук Л. С. Малі міські поселення України: аналіз сучасного соціально-економічного стану та проблем розвитку. *Український географічний журнал*. 2011. № 4. С. 50–54. URL: <http://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/311>. (дата звернення: 18.11.2017)
180. Писаренко С. М. Євроінтеграційні засади транскордонного співробітництва України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 2. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2014_2_6. (дата звернення: 26.11.2017)
181. Писаренко С. М. Євроінтеграційні основи трансформації регіональної політики України. *Регіональна економіка*. 2014. № 3. С. 56–65. URL: http://ird.gov.ua/pe/re201403/re201403_056_PysarenkoSM.pdf. (дата звернення: 26.11.2017)
182. Питюренко Е. И. Закономерности развития систем городских поселений. *Економічна географія*. Вип. 1980. Т. 29. С. 51–62.
183. Питюренко Е. И. Системы расселения и территориальная организация народного хозяйства. *Наук. думка*, 1983. 140 с.
184. Підгрушний Г., Качаєв Ю. Українсько-російсько-білоруський транскордонний регіон: фактори формування, особливості територіальної організації, проблеми та перспективи розвитку. *Регіональна історія України*. Зб. наук. ст. Вип. 5. 2011. С. 111–120. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71038/07-Pidhrushnyi.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 26.11.2017)
185. Підгрушний Г. П. Формування системи полюсів зростання в Україні як передумова її переходу до моделі поліцентричного просторового розвитку. *Український географічний журнал*. 2017. № 1. С. 48–54.
186. ПЛ-НТУ Транскордонний обмін досвідом. URL: <http://lutsk-ntu.com.ua/uk/pl-ntu>. (дата звернення: 30.11.2017)
187. Покшишевский В. В. Население и география. Москва: Мысль, 1978. 315 с.
188. Польсько-українська стратегія транскордонного співробітництва на 2007–2015 роки. Люблін, 2008. 230 с.
189. Посібник з моніторингу та оцінювання програм регіонального розвитку / Лендьял М., Винницький Б., Ратейчак Ю., Санжаровський І. К.: К.І.С., 2007. 80 с.
190. Посібник з транскордонного співробітництва. Ужгород: АРР Закарпаття, 2005. 70 с.

191. Представники Ківерцівської міської ради були учасниками Міжнародного Форуму Неурядових Організацій у місті Томашов Любельський. URL: <http://kivertsi.com.ua/news/predstavniki-kivercivsko-misko-radi-buli-uchasnikami-mizhnarodnogo-forumu-neuryadovih-organizac>. (дата звернення: 18.11.2017)

192. Прибиткова І. М. Еволюція міських систем у часі й просторі: український варіант розвитку. *Містобудування та територіальне планування*. 2011. Вип. 41. С. 351–368. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_51. (дата звернення: 29.11.2017)

193. Природні ресурси області. URL: <http://voladm.gov.ua/prirodni-resursi-oblasti/>. (дата звернення: 18.11.2017)

194. Пригула Х. М., Калат Я. Я. Розвиток єврорегіонального співробітництва України та ЄС: сучасний стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 6. С. 27–31. URL: [ttp://ird.gov.ua/sep/sep_20156\(116\)/sep20156\(116\)_027_PrytulaKM,KalatYY.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep_20156(116)/sep20156(116)_027_PrytulaKM,KalatYY.pdf). (дата звернення: 06.08.2017)

195. Програма транскордонного співробітництва ЄІС Польща-Білорусь-Україна 2014–2020: переклад остаточної версії Програми, затвердженої рішенням від 13 груд. 2016 р. URL: <https://www.pbu2020.eu/ua/pages/251>. (дата звернення: 06.08.2017)

196. Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, який стосується міжтериторіального співробітництва (Страсбург, 5 трав. 1998 р.) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_520. (дата звернення: 19.11.2017)

197. Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань євро-регіонального співробітництва (ОЕС). Ратифіковано Законом України № 4704-VI від 16 трав. 2012 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_947. (дата звернення: 06.08.2017)

198. Прус І. Розвиток інноваційних форм транскордонного співробітництва (на прикладі Волинської області). *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. № 3. С. 113–116. URL: [http://fre.oridu.odessa.ua/9/buk/Zmist\(51\).pdf#page=113](http://fre.oridu.odessa.ua/9/buk/Zmist(51).pdf#page=113). (дата звернення: 01.11.2017)

199. Прус І. Форми транскордонного співробітництва (на прикладі Волинської області). *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Серія «Політичні науки». 2010. Вип. 4. С. 168–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoar_2010_4_17. (дата звернення: 16.11.2017)

200. Регіональна економіка: підручник / Є. П. Качан, Г. П. Баб'як, Л. П. Запорожан [та ін.]; за ред. Є. П. Качана. Київ: Знання, 2011. 670 с. URL: http://pidruchniki.com/1963051138531/rps/regionalna_ekonomika. (дата звернення: 17.11.2017)
201. Регіональна політика та механізми її реалізації / за ред. М. І. Долішнього. Київ: Наук. думка, 2003. 504 с.
202. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія/за ред. З. С. Варналія. Київ: Знання України, 2005. 498 с.
203. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва/кол. авторів за ред. д-ра екон. наук, проф. Мікули Н. А. ; НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2010. 150 с.
204. Ренькас Т. І., Кризина Н. П. Аналіз законодавчого та нормативно-правового регулювання міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_4_5. (дата звернення: 05.12.2017)
205. Ренькас Т. І. Перспективи розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва західних областей України. *East European Science Journal*. 2017. № 6. URL: <https://eesa-journal.com/2017/04/06/perspektivi-rozvitku-mizhre-gionalnogo-ta-transkordonnogo-spivrobotnictva-zaxidnix-oblastej-ukra%D1%97ni/>. (дата звернення: 25.10.2017)
206. Розвиток транскордонного співробітництва: практ. посіб. Вид. Асоціації європейських прикордонних регіонів. 2001. 35 с.
207. Розвиток транскордонного співробітництва з новими державами-членами ЄС: метод. рек. / авт. кол.: В. М. Кривцова (кер.), О. М. Овчар, О. А. Остапенко та ін. Київ: НАДУ, 2009. 40 с.
208. Розвиток транскордонного співробітництва: наук.-аналіт. доп. / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. Львів, 2015. 52 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
209. Розвиток транскордонного співробітництва: наук.-аналіт. доп. / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. В. С. Кравців. Львів, 2016. 125 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20160401.pdf>. (дата звернення: 28.11.2017)
210. Розміщення продуктивних сил України (1998). URL: <http://library.if.ua/book/69/5075.html>. (дата звернення: 02.09.2017)
211. Розпорядження від 13.04.2017 р. «Про затвердження

положення про Установу «Агенція регіонального розвитку Волинської області». URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-ustanovu-agencija-regiona-doc307661.html>. (дата звернення: 15.12.2017)

212. Роль регіональної та місцевої влади у процесі залучення іноземних інвестицій / В. Борщевський, П. Вдович, Ю. Григоренко та ін. Київ: Ін-т реформ, 2003. 60 с.

213. Романова Н. Чому Україна має ратифікувати Третій додатковий протокол до Європейської конвенції про транскордонне співробітництво. URL: blog.liga.net/user/nromanova/article/6675.aspx. (дата звернення: 04.11.2017)

214. Словарь местного самоуправления. URL: www.dic.academic.ru. (дата звернення: 06.08.2017)

215. Словopedia. Економічна енциклопедія. URL: <http://slovoopedia.org.ua>. (дата звернення: 06.08.2017)

216. Спільна Операційна Програма Румунія – Україна ЄІС ТКС 2014–2020: посіб. для грантових аплікантив: проекти типу «Хард» / Міністерство регіонального розвитку, державного управління та європейських фондів Румунії, 2017. URL: <http://ro-ua.net/ua/about-the-programme-3/calls-for-proposals/630-1st-call-for-proposals-hard-projects-3.html>. (дата звернення: 15.01.2018)

217. Стаднюк Т. В., Шматковська Т. О. Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі Волинської області. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 23. № 1. С. 79–87.

218. Статистичний збірник «Регіони України», 2017. Ч. 1 / за ред. І. Є. Вернера. Київ: Держ. служба статистики України, 2017. 323 с.

219. Статистичний щорічник «Волинь 2016» ГУС у Волинській області. Луцьк, 2017. 457 с.

220. Стеценко Т. О., Тищенко О.П. Управління регіональною економікою: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2009. 471 с.

221. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: навч. посіб. Київ: Вікар, 2001. 377 с.

222. Степанишин В. М., Тисовський Л. О. Побудова моделі кореляційного аналізу для дослідження багатofакторних процесів і явищ. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15993/1/23-Stepanyshyn-133-138.pdf>. (дата звернення: 16.01.2018)

223. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року. URL: <http://voladm.gov.ua/proekt-strategi%D1%97-rozvitku-volinsko%D1%97-oblasti-na-period-do-2020-roku/>. (дата звернення: 10.01.2018)

224. Стрижакова А. Ю. Механізми державного управління розвитком транскордонного співробітництва між Україною та країнами Європейського Союзу. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Маріуполь, 2017. 248 с.
225. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку. *Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України*/за ред. С. Максименка. Київ: Логос, 2000. 171 с. С. 138–170.
226. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як дзеркало регіональної політики в Україні. *Економічний часопис–XXI*. 2005. № 1–2. С. 28–32.
227. Терещенко Т. В. Методологічні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4. С. 406–409.
228. Терещенко Т. В. Методичні підходи до оцінки транскордонного співробітництва на мікро-, мезо- та макрорівні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 12. С. 41–48.
229. Транскордонне співробітництво в системі регіонального розвитку України : наук. розробка / В. В.Толкованов, А. О. Краснейчук, О. Ю. Амосов, Н. Л. Гаркалова; за заг. ред. В. В. Толкованова, А. О. Краснейчук. Київ: НАДУ, 2015. 44 с.
230. Транскордонне співробітництво. Стратегічний документ, 2007–2013 рр. Індикативна програма, 2007–2010 рр. *Інструмент європейського сусідства і партнерства*. 2013. URL: http://enpi.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/enp/enpi_cross-border_cooperation_ukr.doc. (дата звернення: 12.10.2017)
231. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія / Н. А. Мікула, В. В. Засадко. Київ: НІСД, 2014. 316 с.
232. Транскордонний кластер інновацій створено! Офіційна сторінка Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. URL: <http://eenu.edu.ua/uk/articles/transkordonniy-klaster-innovaciy-stvoreno>. (дата звернення: 16.12.2017)
233. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими співтовариствами та їхніми державами-членами. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_012. (дата звернення: 18.11.2017)
234. Угрин Л. Інтеграційні процеси: міжнародний аспект. *Вісник*

Львівського університету. Серія «Філософські науки». 2002. Вип. 4. 352 с. URL: www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk4/Politologija. (дата звернення: 17.12.2017)

235. Указ Президента України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>. (дата звернення: 15.11.2017)

236. У Луцьку на «МОДЕРН-ЕКСПО» хочуть створити технопарк. URL: <https://konkurent.in.ua/news/luck/12082/u-lucku-na-modernekspo-hochut-stvoriti-tehnopark-.html>. (дата звернення: 17.12.2017)

237. Університет продовжує співпрацю з польськими колегами. URL: <http://eenu.edu.ua/uk/articles/universitet-prodovzhuie-spivpracyu-z-polskimi-kolegami>. (дата звернення: 01.12.2017)

238. Федан Р. Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України: монографія. Львів: ІРД НАН України, 2003. 336 с.

239. Хартія Конгресу місцевих і регіональних органів влади Європи (14 січня 1994 року). URL: [http://www.coe.kiev.ua/docs/kmpbe/hartia\(KMPBE\).htm](http://www.coe.kiev.ua/docs/kmpbe/hartia(KMPBE).htm). (дата звернення: 08.10.2017)

240. Хорев Б. С. Проблемы городов. Экономико-географическое исследование городского расселения в СССР. Москва: Мысль, 1971. 413 с.

241. Цибульська Ю. О., Цісінська О. Б., Гусева М. О. Імплементация в Україні європейського досвіду створення транскордонних партнерств. *Регіональна економіка*. 2011. № 3. С. 159–166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_3_19. (дата звернення: 08.10.2017)

242. Цимбалюк І. О., Івашко О. А. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. № 1 (5). С. 80–85.

243. Цимбалюк І. О., Підцерковний Б. В. Роль податків у забезпеченні фінансової автономії органів місцевого самоврядування. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 2. С. 179–187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eso_2014_2_21. (дата звернення: 18.11.2017)

244. Черніков Д., Хорольський Р., Синьоокій О. Регіональна політика та Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Київ, 2015. 32 с. URL: parlament.org.ua/upload/docs/materials_3.pdf. (дата звернення: 06.08.2017)

245. Шавров В.Ф. Новые формы межгосударственного сотрудничества в Европе. URL: www.rami.ru/publications/gorchakov/index.html. (дата звернення: 06.08.2017)
246. Шилепницький П. І. Державно-приватне партнерство у транскордонному співробітництві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 11. С. 10–15. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2016/4.pdf. (дата звернення: 18.11.2017)
247. Шилов В. Три похода к понятию «регион». *Регион. Економіка і соціологія*. 1997. № 4. С. 50–51.
248. Школа І. М., Короп Б. М. Методичні підходи до оцінки ефективності транскордонного співробітництва. *Збірник наукових праць Буковинського університету. Серія «Економічні науки»*. 2010. Вип. 6. С. 199–208. http://zbirnuk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/17_1.pdf. (дата звернення: 17.11.2017)
249. Экономико-географический комплекс крупного города (на примере г. Киева) / Н. Д. Пистун, В. Н. Пересекин, Н. Я. Мижега и др. Киев: Выща шк. Изд-во при Киев. ун-те, 1989. 136 с.
250. Экономический словарь. URL: <http://abc.informbureau.com/html/eiiaa-da-aioess.html>. (дата звернення: 15.04.2017)
251. Ярош А. Прикордонний регіон південно-східної Польщі: здобутки і перспективи розвитку. *Регіональна економіка*. 2002. № 2. С. 147–150.
252. Additional Protocol to the European Outline Convention on Transfrontier Cooperation Between Territorial Communities or Authorities (Strasbourg, 9.XI. 1995)//www.coe.fr/eng/legaltxt/159e.htm. (дата звернення: 23.10.2017)
253. Aurosseau, Marcel. Highway into Spain. New York: A.H. King, 1931. P. 66.
254. Communication from the Commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth/ Brussels, 2010. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>. (дата звернення: 20.11.2017)
255. Europejska współpraca terytorialna 2007–2013 – program operacyjny Europa Środkowa. URL: <http://www.interreg.gov.pl/20072013/EWT/transnarodowe/CES/>. (дата звернення: 20.11.2017)
256. Encyclopedia Britannica. URL: www.britannica.com/search?query=city. (дата звернення: 18.11.2017)
257. Martin A.D. Szanse i problemy wspolprace polsko-niemieckiej przy granicy zewnetrznej EWG ze szczegolnym uwzglednieniem

- Euroregionu Nysy. Dresden, Kön, München, Atlanta, Lyon, Moskwa: maj 1993.
258. Nelson, Howard J. 1955. A Service Classification of American Cities. *Economic Geography*. 31 (3): 189–210.
259. Perkman M. Cross-border regions in Europe/ Significance and drivers of regional cross-border cooperation. *European Urban and Regional Studies*. 2003. Vol. 10. N 2. P. 153–17.
260. Ratti, Remigio. Borders and Regions in a Changing Europe – a Theoretical Framework. *Regional Contact*. 1997. No 12. P. 32–40.
261. Tower W.S. The Geography of American Cities, *Bull Amer. Geogr. Soc.*, Vol 37, 1905. P. 577–588.
262. Wiedenfeld W., Wessels W. Europa ot A do Z: podrecznik integracji europejskej. Gliwice: «Wokol nas» 1999. 453 s.
263. Zelic V.V. The nature and models of cross-border cooperation and entrepreneurship in the context of European integration. *International Scientific Conference Economy and Society: modern foundation for human development: Conference Proceedings*. Part 2, October 31, 2016. Leipzig, Germany: Baltija Publishing. 272 p. C. 133–136.
264. Zotti Delli, Giovanni. Problems and Prospects of Transfrontier Co-operation. Alpe-Adria and the Euro-Region «Istria’V/Regional Contact». 1995. No 10. P. 137–142.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Визначення поняття «регіон»*

Автор / джерело	Зміст
1	2
Асамблея Європейських регіонів	Територіальне об'єднання під безпосередньою юрисдикцією суверенної держави із системою самоврядування. Регіон повинен мати свою конституцію, статус автономії чи інший закон, який є складовою частиною законодавства держави, що визначає організацію та повноваження регіону. Крім того, в європейському контексті регіон має ознаки території, яка претендує на політичну індивідуальність, визначену історичними, етнічними, лінгвістичними особливостями або відповідає обом характеристикам
Декларація щодо регіоналізму в Європі	Територіальне утворення, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після державного, та наділене політичним самоврядуванням
Концепція державної регіональної економічної політики	Частина території країни, яка характеризується комплексом притаманних їй природно-географічних, економічних, екологічних та інших ознак
Лажнік В. Й. Просторовий підхід як методологічна основа для з'ясування суті поняття «прикордонний регіон»	У загальнодержавному контексті терміном «регіон» визначається складова частина державної території країни (область, район і т. ін.), яка відрізняється від інших сукупністю природних, історичних, соціально-економічних, цивілізаційних та інших особливостей, що поєднуються з особливостями національного складу населення й територіальної організації держави
М. І. Долішній, О. С. Мошенець Ринкові механізми регіонального управління	Адміністративно відокремлена територія України (адміністративна область, а також міста Київ і Севастополь) з особливостями природно-географічного положення, набутою економічною структурою й системою розселення, а також системою факторів обмеження його виробничого потенціалу
«Круглий стіл» журналу «Регіон»: проблеми и перспективи	Адміністративна одиниця субнаціонального рівня (із чітко визначеними кордонами, перебуває в ієрархічній системі державного управління, на неї поширюється дія одного кола нормативно-правових актів; неадміністративна територіальна одиниця планування субнаціонального рівня; центрація певної монопрограми (має нечіткі характеристики, у тому числі й нетериторіальні), визначається лише центр, а кордони можуть бути розмиті, існує в багатьох адміністративно-правових системах, а управління здійснюється в неадміністративних формах

Продовження додатку А

Закінчення таблиці А.1

1	2
Шилов В. Три походи к понятію «регіон»	Соціально-економічний організований простір із конкретно природно-географічною територією, із притаманним певним типом і характером виробництва, зі специфічними історико-культурними й демографічними особливостями, з адміністративно-політичною територією розміщення й певною межею регіону, із дією одного кола нормативно-правової бази

*Складено за [95; 19; 102; 113; 58; 107; 247].

Продовження додатка А

Таблиця А.2

Визначення поняття «єврорегіон»*

Автор / джерело 1	Зміст 2
Закон України «Про транскордонне співробітництво»	Організаційна форма співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво
Н. Мікула	Одна з організаційних форм транскордонних відносин, де в межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів, на базі спеціальних розширених повноважень на міжнародне співробітництво, місцеві органи влади прикордонних областей мають можливість розробляти спільні стратегії розвитку транскордонного регіону, об'єднувати зусилля для їх реалізації
І. Студенніков	Форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію їхніх спільних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права для розв'язання спільних проблем та в інтересах людей, котрі населяють його територію по обидва боки державного кордону
Н. Луцишин	Певне законодавчо закріплене просторове формування із чітко окресленими межами, до складу якого входять прикордонні господарські комплекси щонайменше двох держав, що мають спільний кордон, яке має за мету спільно й узгоджено стимулювати соціально-економічний розвиток своїх територій
З. Петренко	Міждержавна транскордонна регіональна асоціація, яка охоплює прикордонні області й розвивається за погодженими планами та проектами. Співробітництво тут відбувається у вигляді розробки спільних комплексних програм економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, конкретних транскордонних економічних проектів, розв'язання проблем зайнятості, інфраструктури, екології
В. Дергачов, Л. Вардомський	Прикордонні співтовариства міжнародного транскордонного співробітництва європейських країн у сферах економіки, культури, освіти, транспорту, екології та ін., які створюються на принципах субсидіарності, що функціонують на основі перерозподілу влади між центральним урядом і прикордонними співтовариствами, які мають повноваження самостійно регулювати свою діяльність й укладати міжрегіональні транскордонні угоди відповідно до державного законодавства

Закінчення додатка А

Закінчення таблиці А.2

1	2
К. Содуп	Група муніципальних одиниць, що належать до держав по обидва боки кордону й мають спільну адміністративну структуру
Статут єврорегіону «Нижній Дунай»	Форма прикордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади країн (далі – Сторони), розміщеними в прикордонній зоні, у якій Сторони беруть участь у загальних заходах, що проводяться відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права
І. Ілько, М. Палінчак, М. Лендшел	Певний географічний простір, який уключає частини двох або більше країн, що домовляються про координацію своєї діяльності в економічній, соціальній, культурній та інших галузях суспільного життя. Територіальними елементами транскордонних регіонів є адміністративно-територіальні райони суміжних країн, що мають спільні кордони
Проект створення єврорегіону «Буг»	Виділена територіальна одиниця, до складу якої входять частини двох держав, що ставить собі за мету спільні й узгоджено стимуляційні впливи на суспільно-економічні процеси в їх рамках. Такого виду просторова одиниця повинна сприяти створенню своєрідного економічного комплексу, функціонування якого буде спиратися на виробничі зв'язки, що створюються між різного виду підприємствами і на їх взаємне економічне тяжіння. Спільні дії є результатом добровільних договорів, укладеними між представниками правлінської адміністрації обох держав, і не порушують державного суверенітету на територіях, які складають єврорегіон
Розвиток транскордонного співробітництва з новими державами-членами ЄС (рекомендації)	Певне просторове формування, до складу якого входять частини щонайменше двох держав і яке має за мету спільно та узгоджено стимулювати нарощування й розвиток соціально-економічних ресурсів своїх територій

*Складено за [81; 138; 201; 226; 120; 178; 50; 225; 149; 87; 65; 207].

Додаток Б

Таблиця Б.1

Теорії розміщення продуктивних сил*

Автор	Назва теорії	Зміст теорії
1	2	3
Й. Тюнен, «Ізольована держава в її відношенні щодо сільського господарства й національної економіки» (1826)	Модель просторової організації сільського господарства	Запропонував модель держави, яка складається з одного міста й концентричних поясів спеціалізації сільського господарства навколо нього. Місто є одним ринком збуту продукції. Із віддаленням від нього зростають транспортні витрати та знижується вартість землі та робочої сили, що зумовлює певну сільськогосподарську спеціалізацію
А. Вебер, «Теорія розміщення промисловості», 1909	Теорія розміщення промисловості	А. Вебер намагався обґрунтувати вибір місця розміщення промислового підприємства й найоптимальнішим місцем уважав таке, де найнижчі виробничі затрати. А. Вебер розрізняв два чинники розміщення виробництва – низькі транспортні витрати та дешеву робочу силу. Він увів поняття «фактор розміщення» («штандортний фактор») як економічну вигоду господарської діяльності залежно від розміщення. Переважно оптимальним є таке розміщення об'єкта, за якого витрати на виробництво та збут продукції мінімальні. На його думку, розміщення промисловості визначається співвідношенням транспортних витрат і затрат праці, а також впливом фактора агломерації — зосередження промисловості в певному місці. Вигода агломерації залежить не від близькості до географічного пункту, а від технічної й просторової концентрації виробництва, можливості використання спеціалізованої ремонтної бази, іншої інфраструктури (тепер це називається «агломераційним ефектом») За А. Вебером, геометрично підприємства слід розміщувати між родовищами сировини й місцями її споживання. Основний критерій оптимального розміщення – мінімізація сумарних витрат на виробництво та збут продукції. Така модель мала низку сумнівних припущень, а також не враховувала вартість сировини, палива й заробітну плату.
В. Лаунгардт, (1882)	модель «локаційного трикутника»	Розробив просторову модель розміщення у вигляді трикутника, кінці якого відповідають сировині, енергії, ринку збуту. Місце ідеального розміщення виробництва (локалізація підприємства) лежить на перетині відрізків, що з'єднують вершини трикутника, де загальні виробничі витрати є мінімальними

Продовження додатку Б

Продовження таблиці Б.1

1	2	3
Т. Паландер	Загальна й спеціальна теорії «штандорта» Паландера	Запропонував перейти від виконання завдання мінімізації витрат до завдання максимізації прибутків і доходів. У модель розміщення введено змінні ціни, функції попиту й пропозиції. Загальна модель визначає розміщення підприємств у регіоні або країні, спеціальна модель розроблена для підприємств галузі або групи галузей
В. Кристаллер, «Центральні місця Південної Німеччини» (1933)	Теорія про функції й розміщення системи населених пунктів (центральних місць)	Головним припущенням було те, що на однорідній території розселення людей є рівномірним. Учений умовно поділяє таку територію (стілтник) на правильні шестикутники. У центрі їх – міста (центральні місця), які виробляють усю товарну продукцію, надають різноманітні послуги власному ринку збуту продукції й послуг. За такої організації розселення забезпечується мінімізація середніх відстаней поїздки покупців. Модель передбачає також ієрархію центральних місць (малі, середні, великі, найбільші), від якої залежать зв'язки між центрами різних рангів. Теорія Кристаллера мала найбільший вплив на розвиток сучасних концепцій раціональної організації сфери послуг і розселення населення в сільській місцевості.
А. Льош	Модель просторової організації господарства	<p>Ускладнив теорію Вебера спробою обґрунтувати оптимальне розміщення не одного підприємства, а їх групи, причому визначальним уважав отримання максимального прибутку. На відміну від попередніх вчених, він урахував вплив зовнішньої торгівлі й науково-технічного прогресу на розміщення виробництва. Важливим моментом його теорії є обґрунтування радіуса збуту, тобто максимальної відстані, за перевищення якої реалізація продукції є неефективною. А. Льош також приділяв багато уваги економічному районуванню.</p> <p>Модифікував ідеї В. Кристаллера й дійшов висновку, що виробничі підприємства й організації сфери послуг для обслуговування покупців своєї зони (правильного шестикутника) мають бути розміщені у вершинах (кутах) кристалерової (гексагональної) решітки. Єдиним критерієм оптимального розміщення науковець вважав отримання максимального чистого прибутку. Концепція А. Льоша передбачала необхідність урахування особливостей податкової системи, конкуренції, державних кордонів, впливу технічного прогресу та ін. Головним, на його думку, є не оптимальність розміщення підприємств, а ринок і прибуток. За цією теорією, «під динамічним кутом зору найвигіднішого розміщення зовсім не буває, оскільки передбачити майбутнє неможливо». Великого значення А. Льош надавав ринкам збуту продукції, реальній конкуренції, використовуючи геометричну модель «конуса попиту» і низку рівнянь для визначення залежності кількості спожитого товару від відстані перевезення його до центрального місця.</p>

Закінчення додатку Б

Закінчення таблиці Б.1

1	2	3
Ф. Перру	Теорія «полюсів зростання»	В основу теорії покладено уявлення про визначну роль у структурі економіки галузей-лідерів, які створюють нові товари й послуги. Центри й ареали економічного простору, де розміщені підприємства цих галузей, стають полюсами притягання факторів виробництва, оскільки забезпечують їх найефективніше використання. Звідси й територіальна концентрація підприємств («агломераційний ефект» А. Вебера), яка зумовлює формування полюсів економічного зростання.
Дж. Фрідман	Модель «центр-периферія»	Діє на будь-якому ієрархічному рівні – від локального до міжнародного. Центр домінує за рахунок постійних інновацій, агломераційного ефекту. Периферія є антиподом центру. Найближча до центру периферія перебуває під його впливом і поступово сприймає нововведення. Віддалена периферія – більш консервативна й самостійна. Дж. Фрідман виокремив чотири типи регіонів: регіони-ядра – райони концентрації передового виробництва із найліпшим інноваційним потенціалом; регіони, що зростають («коридори розвитку»), – території – сусіди ядер, які швидко розвиваються завдяки індустріалізації, розвитку інфраструктури, що обслуговує центр; регіони нового освоєння – ареали, у яких розвиваються переважно сільське господарство, лісозаготівля й видобуток корисних копалин; депресивні, периферійні регіони зі старою системою розселення, стагнацією всіх галузей господарства, у яких спостерігаємо загострення соціально-економічних проблемі міграції населення в більш розвинені регіони

*Складено за [200; 147; 221].

Додаток В

Таблиця В.1

Кількість адміністративно-територіальних одиниць за регіонами України на 1 січня 2017 р.*

Регіон	Район	Об'єднані територіальні громади	Міста		Райони в містах	Селища міського типу
			усього	у т.ч. спеціального статусу		
Україна	490	216	460	189	111	885
області:						
Вінницька	27	3	18	6	-	29
Волинська	16	7	11	4	-	22
Дніпропетровська	22	34	20	13	18	46
Донецька	18	3	52	28	21	131
Житомирська	23	10	12	5	2	43
Закарпатська	13	2	11	5	-	19
Запорізька	20	7	14	5	7	22
Івано-Франківська	14	4	15	6	-	24
Київська	25	2	26	13	-	30
Кіровоградська	21	5	12	4	2	27
Луганська	18	2	37	14	4	109
Львівська	20	15	44	9	6	34
Миколаївська	19	1	9	5	4	17
Одеська	26	8	19	9	4	33
Полтавська	25	12	15	6	5	21
Рівненська	16	14	11	4	-	16
Сумська	18	15	15	7	2	20
Тернопільська	17	26	18	4	-	17
Харківська	27	2	17	7	9	61
Херсонська	18	1	9	4	3	31
Хмельницька	20	22	13	6	-	24
Черкаська	20	6	16	6	2	15
Чернівецька	11	10	11	2	3	8
Чернігівська	22	5	16	4	2	29
м. Київ	-	-	1	1	10	-

*За даними офіційного веб-порталу Верховної Ради України.

Продовження додатка В

Таблиця В.2

**Склад об'єднаних територіальних громад за регіонами
на 1 січня 2017 р., одиниць***

Регіон	Об'єднані територіальні громади	У них уключено		
		міст	селищ міського типу	сільських населених пунктів
Україна	216	26	76	2 671
<i>області:</i>				
Вінницька	3	2	-	32
Волинська	7	1	3	96
Дніпропетровська	34	2	14	403
Донецька	3	1	6	58
Житомирська	10	-	5	155
Закарпатська	2	1	-	10
Запорізька	7	-	2	61
Івано-Франківська	4	-	1	29
Київська	2	-	2	7
Кіровоградська	5	3	-	51
Луганська	2	-	2	28
Львівська	15	1	3	137
Миколаївська	1	-	-	3
Одеська	8	2	1	95
Полтавська	12	2	2	176
Рівненська	14	1	2	158
Сумська	15	1	6	248
Тернопільська	26	4	9	271
Харківська	2	-	2	25
Херсонська	1	-	-	14
Хмельницька	22	3	10	476
Черкаська	6	1	3	41
Чернівецька	10	1	1	42
Чернігівська	5	-	2	55
м. Київ	-	-	-	-

* Джерело: [49].

Продовження додатка В

Таблиця В.3

Чисельність наявного населення за регіонами на 1 січня 2017 р.*

Регіон	Осіб			Питома вага міського населення в загальній чисельності, %
	усе населення	міське	сільське	
Україна	42 584 542	29 482 313	13 102 229	69,23
<i>області:</i>				
Вінницька	1 590 357	810 124	780 233	50,94
Волинська	1 040 954	544 552	496 402	52,31
Дніпропетровська	3 230 411	2 701 067	529 344	83,61
Донецька	4 244 057	3 852 277	391 780	90,77
Житомирська	1 240 482	730 628	509 854	58,90
Закарпатська	1 258 777	465 538	793 239	36,98
Запорізька	1 739 488	1 342 969	396 519	77,20
Івано-Франківська	1 379 915	605 120	774 795	43,85
Київська	1 734 471	1 077 880	656 591	62,14
Кіровоградська	965 756	607 183	358 573	62,87
Луганська	2 195 290	1 908 546	286 744	86,94
Львівська	2 534 027	1 544 665	989 362	60,96
Миколаївська	1 150 126	786 069	364 057	68,35
Одеська	2 386 516	1 595 708	790 808	66,86
Полтавська	1 426 828	885 606	541 222	62,07
Рівненська	1 162 763	552 337	610 426	47,50
Сумська	1 104 529	759 139	345 390	68,73
Тернопільська	1 059 192	473 632	585 560	44,72
Харківська	2 701 188	2 178 792	522 396	80,66
Херсонська	1 055 649	646 338	409 311	61,23
Хмельницька	1 285 267	726 378	558 889	56,52
Черкаська	1 231 207	701 622	529 585	56,99
Чернівецька	908 120	391 116	517 004	43,07
Чернігівська	1 033 412	669 267	364 145	64,76
м.Київ	2 925 760	2 925 760	x	100,00

*Джерело: [49].

Закінчення додатка В

Таблиця В.4

Міграційний приріст за регіонами України, тис. осіб*

	2001	2010	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	-152,2	16,1	61,8	31,9	22,6	14,2	10,6
<i>області</i>							
Вінницька	-6,1	-0,4	-0,3	-0,8	0,3	0,7	-2,5
Волинська	-1,1	-0,0	-0,3	0,3	0,7	0,1	-1,3
Дніпропетровська	-17,6	-0,0	1,9	-0,4	0,4	-1,4	-2,3
Донецька	-8,5	-1,1	-0,1	-3,3	-10,7	-9,2	-3,6
Житомирська	-6,6	-0,3	0,9	-0,5	-0,5	-1,3	0,1
Закарпатська	-3,6	-0,8	-0,5	-1,2	-0,8	-1,7	-1,0
Запорізька	-4,9	0,2	1,1	-1,0	-0,8	-0,8	-1,7
Івано- Франківська	-7,9	0,2	1,4	0,9	1,2	1,9	0,1
Київська	-0,7	4,6	8,7	10,1	11,1	11,2	11,4
Кіровоградська	-4,6	-0,7	-1,8	-1,7	-0,8	-0,7	0,0
Луганська	-19,5	-2,4	-1,5	-1,8	-8,1	-5,6	-2,5
Львівська	-17,9	-0,9	1,2	-0,2	1,6	1,3	5,0
Миколаївська	-6,0	-0,4	-1,0	-0,8	0,7	0,2	-1,4
Одеська	-5,4	5,1	10,1	5,8	4,6	1,0	3,4
Полтавська	-6,0	0,1	0,2	0,5	1,1	1,0	-0,2
Рівненська	-4,7	-1,2	-1,4	-0,9	-0,2	-0,8	-0,3
Сумська	-5,2	-1,0	-1,2	-1,5	-0,4	-1,0	1,1
Тернопільська	-2,4	-1,0	-0,5	-1,1	0,1	0,3	-1,5
Харківська	0,0	1,8	15,1	5,6	8,3	5,0	0,8
Херсонська	-7,5	-1,1	-1,9	-1,9	-0,9	-0,3	-1,0
Хмельницька	-4,8	-0,6	-0,7	-1,0	0,0	-0,2	-1,9
Черкаська	-3,5	-0,5	-0,5	-0,5	0,3	-0,2	-2,1
Чернівецька	-3,5	0,6	1,6	1,4	1,4	1,0	-0,5
Чернігівська	-2,5	0,0	-0,7	-0,9	-0,4	0,2	-0,8
<i>міста</i>							
Київ	5,1	10,6	24,7	18,4	14,4	13,5	13,3

*Джерело: [218].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Чисельність наявного населення в містах і районах, (на 1 січня; тис. осіб)

	1989	2002	2006	2011	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Волинська область	1061,2	1060,7	1040,4	1037,1	1041,3	1042,9	1042,7	1040,9
міські поселення	518,2	533,2	527,2	537	543,7	545,4	545,6	544,5
сільська місцевість	543	527,5	513,2	500,1	497,6	497,5	497,1	496,4
м. Луцьк	197,7	208,8	204,8	211,8	216,1	217,1	217,5	217
м. Володимир-Волинський	38,3	38,3	38,1	38,7	39	39,1	39,3	39,1
м. Ковель	67	66,4	66,7	68,2	69	69,3	69,2	69,3
м. Нововолинськ	60,6	58,7	57,6	57,8	58,1	58	57,7	57,4
райони								
Володимир-Волинський	28,9	28,3	26,7	25,7	25,6	25,6	25,5	25,3
міські поселення	2,4	2,3	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
сільська місцевість	26,5	26	24,5	23,5	23,4	23,4	23,3	23,1
Горохівський	60,2	57,1	55,7	53,7	52,4	52,1	51,7	51,6
міські поселення	15,9	15,1	15,1	15,1	15	15	15	15
сільська місцевість	44,3	42	40,6	38,6	37,4	37,1	36,7	36,6
Іваничівський	36,4	36,1	34,6	33	32,4	32,3	32,2	32
міські поселення	7	7	6,8	6,8	6,8	6,8	6,7	6,7
сільська місцевість	29,4	29,1	27,8	26,2	25,6	25,5	25,5	25,3
Камінь-Каширський	60,1	61,9	61,7	62,5	63,4	63,7	63,9	64,2
міські поселення	9,8	10,8	11,2	11,8	12,2	12,3	12,4	12,5
сільська місцевість	50,3	51,1	50,5	50,7	51,2	51,4	51,5	51,7
Ківерцівський	67,2	66,4	65,6	64	63,9	63,9	63,9	63,9
міські поселення	25,6	25,7	25,3	24,3	24	23,9	23,9	23,8
сільська місцевість	41,6	40,7	40,3	39,7	39,9	40	40	40,1
Ковельський	44	43	41,6	40,7	40,4	40,4	40,4	40,4
міські поселення	7,7	8,3	8,4	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6
сільська місцевість	36,3	34,7	33,2	32,1	31,8	31,8	31,8	31,8
Локачинський	26,2	25,3	24,3	23	22,5	22,4	22,4	22,2
міські поселення	4,1	4,1	4	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9
сільська місцевість	22,1	21,2	20,3	19,1	18,6	18,5	18,5	18,3
Луцький	53,2	56,1	58	60,4	62,1	62,8	63,7	63,9
міські поселення	4,6	5,7	5,9	6	6,1	6,1	6,1	6,2
сільська місцевість	48,6	50,4	52,1	54,4	56	56,7	57,6	57,7

Продовження додатка Д

Закінчення таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Любешівський	37	36,8	36	35,8	36,1	36,2	36	36
міські поселення	5	5,6	5,6	5,6	5,8	5,8	5,8	5,8
сільська місцевість	32	31,2	30,4	30,2	30,3	30,4	30,2	30,2
Любомльський	63,7	43,3	41,5	39,8	39,6	39,6	39,6	39,4
міські поселення	19,4	13,6	13,3	13,2	13,3	13,4	13,5	13,5
сільська місцевість	44,3	29,7	28,2	26,6	26,3	26,2	26,1	25,9
Маневицький	58	57,3	56,3	55,3	54,9	54,8	54,4	54,5
міські поселення	12,9	14,2	14,3	14,5	14,7	14,8	14,7	14,8
сільська місцевість	45,1	43,1	42	40,8	40,2	40	39,7	39,7
Ратнівський	52,1	52,6	51,7	51,6	52,1	52,2	52,2	52,2
міські поселення	11,8	13,1	13,3	13,8	14,2	14,3	14,4	14,4
сільська місцевість	40,3	39,5	38,4	37,8	37,9	37,9	37,8	37,8
Рожищенський	43,4	42,9	41,7	40,5	39,8	39,5	39,3	39,2
міські поселення	14,4	15,4	15,2	15,3	15,2	15,2	15,1	15
сільська місцевість	29	27,5	26,5	25,2	24,6	24,3	24,2	24,2
Старовижівський	35,8	34,1	32,5	31	30,6	30,6	30,5	30,3
міські поселення	4,6	5,3	5,1	5,2	5,3	5,3	5,3	5,2
сільська місцевість	31,2	28,8	27,4	25,8	25,3	25,3	25,2	25,1
Турійський	31,4	29,1	27,7	26,5	26,4	26,4	26,3	26,1
міські поселення	9,4	9,1	8,8	8,8	8,9	9	8,9	8,8
сільська місцевість	22	20	18,9	17,7	17,5	17,4	17,4	17,3
Шацький	х	18,2	17,6	17,1	16,9	16,9	17	16,9
міські поселення	х	5,7	5,5	5,4	5,3	5,3	5,4	5,3
сільська місцевість	х	12,5	12,1	11,7	11,6	11,6	11,6	11,6

*Джерело: [218].

Закінчення додатка Д

Таблиця Д.2

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності, грн*

	2010	2013	2014	2015	2016
Всього	1692	2580	2721	3291	4047
Сільське, лісове та рибне господарство	972	2008	2288	3340	4444
з них сільське господарство	832	1816	2060	2810	3456
Промисловість	1947	2976	3426	4334	5532
Будівництво	1368	2593	2740	3238	4121
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1242	1918	2078	2716	3372
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1879	2671	2812	3317	3942
діяльність транспорту	1372	2556	2790	3378	4116
складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту	2561	3365	3469	4028	4616
поштова та кур'єрська діяльність	1286	1627	1724	1862	2648
Тимчасове розміщування й організація харчування	1007	1406	1523	1941	2794
Інформація та телекомунікації	2037	3042	2908	3278	4183
Фінансова та страхова діяльність	3720	5060	4724	5281	6561
Операції з нерухомим майном	1549	1801	2045	2367	2868
Професійна, наукова та технічна діяльність	1336	2525	2456	2849	3739
з неї наукові дослідження та розробки	1823	2307	2195	2299	2684
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1059	1959	1914	2241	2416
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2308	3315	3248	3653	5016
Освіта	1715	2463	2526	2931	3406
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1493	2089	2190	2581	3021
з них охорона здоров'я	1505	2116	2224	2621	3072
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1598	2351	2336	2726	3201
у тому числі					
діяльність у сфері творчості, мистецтва та розваг	1503	2109	1924	2434	3017
функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	1743	2422	2540	2724	3126
Надання інших видів послуг	1002	1604	1920	2340	2728

*Джерело: [159].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Капітальні інвестиції в містах і районах (у фактичних цінах; млн грн)

	2010	2013	2014	2015	2016
Волинська область	1767	3327,1	3389,7	6166,8	6384,2
м. Луцьк	763,9	1838,7	1550,2	2274,2	2655,9
м. Володимир-Волинський	54,6	61,6	57,4	135,4	115,7
м. Ковель	76	95,8	136	264,7	369,8
м. Нововолинськ	93,8	113,2	96,9	1484,2	469
<i>райони</i>					
Володимир-Волинський	23	166,7	85,9	166,4	249,9
Горохівський	47,9	61,7	108,3	147,8	182
Іваничівський	14	24,6	28,1	52,3	89,9
Камінь-Каширський	35,8	47	37,3	47,5	89
Ківерцівський	63,1	133,2	116,8	250,6	347,6
Ковельський	21,2	38,9	61,4	89,3	159,5
Локачинський	15,7	19,7	17,5	32,5	23,5
Луцький	347,1	396,9	710,6	669,7	1012,2
Любешівський	14,7	29	25,7	32,6	45,5
Любомльський	27,1	28	38,9	36,3	72,4
Маневицький	25,8	46	83,1	85,8	88,8
Ратнівський	36,9	110	81,8	150,5	100,6
Рожищенський	22,2	47,1	60,4	127,2	135,5
Старовижівський	23,8	13	13,3	18,6	51,2
Турійський	13,9	33,8	27,2	52,5	86
Шацький	46,5	22,2	52,9	48,7	40,2

*Джерело: [219].

Продовження додатка Е

Таблиця Е.2

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці Волинської області за видами економічної діяльності у 2016 році

	тис.дол. США	Частка у загаль- ному обсязі інвестицій, відсотків
Всього	234751,5	100,0
Сільське, лісове та рибне господарство	12484,5	5,3
Промисловість	178388,9	76,0
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	... ¹	... ¹
переробна промисловість	176286,9	75,1
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2081,5	0,9
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	... ¹	... ¹
Будівництво	29,7	0,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9370,4	4,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	959,2	0,4
Тимчасове розміщування й організація харчування	5,1	0,0
Інформація та телекомунікації	... ¹	... ¹
Фінансова та страхова діяльність	3460,5	1,5
Операції з нерухомим майном	7506,1	3,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	2108,4	0,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	12602,7	5,4
Освіта	... ¹	... ¹
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	... ¹	... ¹
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	... ¹	... ¹

¹ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності інформації.

*Джерело: [219].

Продовження додатка Е

Таблиця Е.3

**Обсяги експорту-імпорту товарів у містах і районах, тис. дол.
(США)**

1	Експорт						
	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8
Волинська область	147805	280876	434808	628811	685422	631694	611874
м. Луцьк	113723	201996	185036	266735	239450	210346	184803
м. Володимир-Волинський	11150	16711	28258	24960	19825	11558	6254
м. Ковель	6696	23600	18604	16711	15204	27855	14189
м. Нововолинськ	4459	9668	25062	43599	41323	33961	41937
райони							
Володимир-Волинський	104	125	633	434	627	518	1767
Горохівський	28	161	368	9474	16491	8178	5365
Іваничівський	17	149	428	1118	658	1079	4575
Камінь-Каширський	1909	3724	3065	3591	4506	3513	4833
Ківерцівський	1516	3009	7394	12987	18587	17182	14919
Ковельський	683	407	867	9691	9225	6766	6168
Локачинський	12	203	697	489	4	39	850
Луцький	5265	8601	144557	216658	276455	272058	277391
Любешівський	89	585	1235	1089	1378	1256	1271
Любомльський	229	1437	3019	1209	1983	1485	1934
Маневицький	1109	3062	9049	9412	10582	8479	9429
Ратнівський	445	1891	1406	1754	3904	3741	3986
Рожищенський	52	3657	2636	6807	22577	21465	27504
Старовижівський	270	1463	1878	1300	1167	965	1135
Турійський	5	254	475	752	1216	894	3302
Шацький	44	173	141	41	260	356	262

Продовження додатка Е

Закінчення таблиці Е.3

1	2	3	4	5	6	7	8
	Імпорт						
	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016
Волинська область	447074	666151	571524	1089044	765460	622093	1131494
м. Луцьк	156613	508056	183349	612176	349824	252028	743133
м. Володимир-Волинський	24911	66371	67659	31761	10363	5995	4503
м. Ковель	4172	10989	25101	23783	14669	12348	15701
м. Нововолинськ	2948	33416	66683	117655	86924	101859	70218
райони							
Володимир-Волинський	712	2654	22637	12602	24473	14213	14105
Горохівський	44	462	9085	1951	823	826	1864
Іваничівський	27	1550	525	21105	13266	13925	14585
Камінь-Каширський	6632	321	1177	717	273	223	1185
Ківерцівський	157	1663	2924	23046	12553	4364	5405
Ковельський	87	352	8344	28919	16453	7321	4607
Локачинський	23	1032	477	2793	116	120	532
Луцький	14860	31298	162700	189858	230930	203171	246810
Любешівський	10937	12	505	1023	909	1166	1821
Любомльський	42	5253	4100	18228	970	955	1519
Маневицький	224695	231	916	175	92	188	138
Ратнівський	91	1824	792	1677	721	463	1376
Рожищенський	14	481	380	319	1913	2685	2919
Старовижівський	71	29	542	181	61	153	338
Турійський	–	–	160	1062	127	90	579
Шацький	38	157	13468	13			156

Закінчення додатка Е

Таблиця Е.4

Капітальні інвестиції у містах та міських поселеннях Волинської області, у % до загального обсягу капітальних інвестицій у Волинській області

Міські поселення	2013	2014	2015	2016
Волинська область міські поселення	52,38	52,47	52,46	52,40
м. Луцьк	55,134	46,290	37,379	42,251
м. Володимир-Волинський	1,851	1,701	2,204	1,827
м. Ковель	2,872	4,035	4,329	5,836
м. Нововолинськ	3,396	2,865	24,154	7,375
Володимир-Волинський	0,427	0,216	0,231	0,336
Горохівський	0,528	0,916	0,692	0,827
Іваничівський	0,155	0,175	0,176	0,295
Камінь-Каширський	0,271	0,212	0,149	0,271
Ківерцівський	1,515	1,300	1,531	2,043
Ковельський	0,246	0,383	0,306	0,527
Локачинський	0,102	0,089	0,091	0,064
Луцький	1,174	2,043	1,045	1,538
Любешівський	0,139	0,121	0,084	0,114
Любомльський	0,282	0,388	0,201	0,388
Маневицький	0,369	0,659	0,374	0,377
Ратнівський	0,903	0,662	0,673	0,435
Рожищенський	0,538	0,682	0,789	0,809
Старовижівський	0,068	0,068	0,052	0,137
Турійський	0,342	0,274	0,288	0,453
Шацький	0,208	0,486	0,251	0,197

*Розраховано авторами за даними: [219].

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Нормовані показники прямих іноземних інвестицій у містах та міських поселеннях Волинської обл., %

Міське поселення	2013	2014	2015	2016
Волинська область міські поселення	52,21	52,30	52,33	52,31
м. Луцьк	49,159	42,849	38,088	34,407
м. Володимир-Волинський	0,018	0,015	0,014	0,014
м. Ковель	1,140	1,663	1,693	1,744
м. Нововолинськ	25,379	33,842	41,748	45,038
<i>міські поселення у районах</i>				
Володимир-Волинський	0,000	0,000	0,000	0,000
Горохівський	0,006	0,004	0,003	0,002
Іваничівський	0,185	0,281	0,078	0,078
Камінь-Каширський	0,139	0,097	0,073	0,070
Ківерцівський	0,000	0,000	0,000	0,000
Ковельський	1,349	1,486	1,463	1,572
Локачинський	2,359	1,547	1,133	1,060
Луцький	0,011	0,007	0,005	0,013
Любешівський	0,576	0,615	0,563	0,587
Любомльський	0,000	0,000	0,000	0,000
Маневицький	0,032	0,021	0,015	0,039
Ратнівський	0,035	0,037	0,036	0,036
Рожищенський	0,553	0,620	0,665	0,684
Старовижівський	0,000	0,003	0,006	0,023
Турійський	0,000	0,000	0,000	0,000
Шацький	0,001	0,001	0,001	0,001

*Розраховано авторами за даними: [219].

Продовження додатка Ж

Таблиця Ж.2

Нормовані показники експорту товарів у міських поселеннях Волинської області, %

Міське поселення	2013	2014	2015	2016
Волинська область	52,21	52,30	52,33	52,31
м. Луцьк	42,420	34,935	33,299	30,202
м. Володимир-Волинський	3,969	2,893	1,830	1,021
м. Ковель	2,657	2,218	4,410	2,319
м. Нововолинськ	6,934	6,028	5,376	6,854
<i>міські поселення у районах</i>				
Володимир-Волинський	0,006	0,007	0,006	0,025
Горохівський	0,431	0,693	0,375	0,255
Іваничівський	0,037	0,020	0,035	0,157
Камінь-Каширський	0,110	0,127	0,108	0,154
Ківерцівський	0,776	1,014	1,018	0,909
Ковельський	0,328	0,286	0,228	0,214
Локачинський	0,013	0,000	0,002	0,025
Луцький	3,384	3,917	4,124	4,398
Любешівський	0,027	0,032	0,032	0,033
Любомльський	0,065	0,098	0,081	0,108
Маневицький	0,401	0,417	0,363	0,418
Ратнівський	0,076	0,156	0,163	0,180
Рожищенський	0,413	1,268	1,306	1,719
Старовижівський	0,037	0,029	0,027	0,031
Турійський	0,040	0,060	0,047	0,181
Шацький	0,002	0,012	0,017	0,013

*Розраховано авторами за даними: [219].

Закінчення додатка Ж

Таблиця Ж.3

Нормовані показники імпорту товарів у містах і міських поселеннях Волинської області, %

	2013	2014	2015	2016
Волинська область	52,21	52,30	52,32	52,31
м. Луцьк	56,213	45,701	40,513	65,677
м. Володимир-Волинський	2,916	1,353	0,964	0,398
м. Ковель	2,184	1,916	1,985	1,388
м. Нововолинськ	10,804	11,355	16,374	6,206
<i>міські поселення у районах</i>				
Володимир-Волинський	0,099	0,274	0,198	0,109
Горохівський	0,051	0,031	0,039	0,048
Іваничівський	0,407	0,364	0,466	0,270
Камінь-Каширський	0,013	0,007	0,006	0,020
Ківерцівський	0,795	0,614	0,262	0,178
Ковельський	0,566	0,457	0,251	0,087
Локачинський	0,044	0,003	0,003	0,008
Луцький	1,713	2,930	3,128	2,117
Любешівський	0,015	0,020	0,031	0,026
Любомльський	0,562	0,043	0,053	0,046
Маневицький	0,005	0,003	0,008	0,004
Ратнівський	0,042	0,026	0,021	0,034
Рожищенський	0,011	0,097	0,166	0,099
Старовижівський	0,003	0,001	0,005	0,005
Турійський	0,033	0,005	0,005	0,018
Шацький	0,000	0,000	0,000	0,004

*Розраховано авторами за даними: [219].

Додаток 3

ПІДСУМКИ

Регресійна статистика	
Множинний R	0,9985
R-квадрат	0,9969
Нормований R-квадрат	0,9965
Стандартна похибка	0,7207
Спостереження	16

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	Значення <i>F</i>
Регресія	2	2199,0683	1099,53412117,1501		4,5488E-17
Залишок	13	6,7515	0,5193		
Усього	15	2205,8198			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні 95%</i>
Y-пересічення	-0,195	0,1974	-0,9889	0,3408	-0,6216	0,2312
Змінна X 1	0,155	0,0084	18,4251	0,0000	0,1366	0,1729
Змінна X 2	0,176	0,0058	30,1266	0,0000	0,1636	0,1889

Рис. 1. Результати кореляційно-регресійного аналізу

Додаток И

Таблиця И.1

Транскордонне партнерство міських поселень Волинської області

Міське поселення Волинської області	Із ким існує домовленість про співпрацю	Країна, регіон	Рік підписання угоди	Вид домовленості
1	2	3	4	5
Луцьк	Люблін	Польща, Люблінське воєводство	04.03.1996	Угода про партнерство
	Ольштин	Польща, Вармінсько-Мазурське воєводство	19.12.1997	Присяга побратимського партнерства
	Жешув	Польща, Підкарпатське воєводство	20.11.2001	Угода про партнерство
	Торунь	Польща, Куявсько-Поморське воєводство	17.10.2008	Угода про партнерство
	Замость	Польща, Люблінське воєводство	04.06.2005	Протокол намірів про співпрацю
	Брест	Білорусь, Брестська область	23.08.2003	Угода про партнерство
	Цянган	Китайська Народна Республіка, провінція Хунан	01.10.2003	Угода про партнерство
	Горі	Грузія	23.08.2008	Угода про партнерство
	Тракай	Литва, Вільнюський повіт	25.08.2009 24.09.2010	Протокол намірів про співпрацю Угода про партнерство
	Бандирма	Туреччина	23.01.2015	Меморандум про співпрацю
	Білосток	Польща, Підляське воєводство	21.08.2011 22.06.2013	Протокол намірів про співпрацю Угода про співробітництво
	Каунас	Литва, Каунаський регіон	27.11.2013	Протокол намірів про співпрацю
	Край Ліппе	Німеччина, Федеральна земля – Північний Рейн-Вестфалія	28.11.2014	Угода про партнерство
	Кійов	Чехія, Південноморавський край	18.11.2011 10.11.2012 25.08.2013	Протокол про наміри Декларація про майбутні взаємні дії Меморандум про взаємовідносини
	Патра	Греція, півострів Пелопоннес	10.09.2013	Угода про партнерство
	Холм	Польща, Люблінське воєводство	31.05.2014	Угода про партнерство
Пон сюр Сен	Франція, регіон Шампань-Арденни	28.08.2012	Меморандум про співпрацю	

Продовження додатка И

Продовження таблиці И.1

1	2	3	4	5
Володимир-Волинський	Кентшин (Растенбург)	Польща, Варміно-Мазурське воєводство	12.11.2004	договір про співробітництво
	Хрубешов	Польща, Люблінське воєводство	...	Договір про співпрацю
	Ленчиця	Польща, Лодзьке воєводство	31.08.2011	Договір про співпрацю
	Цвіккау	Німеччина, земля Саксонія	2013	Договір про співпрацю
Ковель	Барзінгхаузен	Німеччина, земля Нижня Саксонія	13.12.2008	Договір про партнерство
	Вальсроде	Німеччина, земля Нижня Саксонія	2003	Договір про співпрацю
	Бжег Дольний	Польща, Нижньосілезьке воєводство	2005	Договір про співпрацю
	Хелм	Польща, Люблінське воєводство	1995	Договір про співпрацю
	Ленчна	Польща, Люблінське воєводство	2006	Угода про партнерство
	Легіоново	Польща, Мазовецьке воєводство	2005	Договір про співпрацю
	Краснистав	Польща, Люблінське воєводство	13.12.2008	Договір про співпрацю
	Пінськ	Білорусь, Брестська область	2003	Договір про співпрацю
	Утена	Литва	2005	Договір про співпрацю
Нововолинськ	Грасс	Франція	27.08.2000	Договір про співпрацю
	Барановичі	Білорусь	27.08.2000	Договір про співпрацю
	Біліна	Чехія	27.08.2000	Договір про співпрацю
	Повіт Отвоцький	Польща	26.11.2003	Договір про співпрацю
	Грубешівський повіт	Польща, Люблінське воєводство	19.11.2004	Договір про співпрацю
	Грубешів	Польща, Люблінське воєводство	19.11.2004	Договір про співпрацю
	Гміна Ярачево	Польща, Великопольське воєводство	22.04.2004	Договір про співпрацю
	Білгорай	Польща, Люблінське воєводство	28.08.2005	Договір про співпрацю
	Гміна Риманув	Польща, Підкарпатське воєводство	28.08.2005	Договір про співпрацю
	Кельме	Литва	30.08.2008	Договір про співпрацю
	Риманув	Польща, Підкарпатське воєводство	28.05.2009	Договір про співпрацю
	Резекне	Латвія	28.08.2009	Договір про співпрацю

Закінчення додатка И

Закінчення таблиці И.1

1	2	3	4	5
Берестечко	Юзефув на Віслі	Польща, Люблінське воєводство	24.06.2016	Лист про наміри щодо співробітництва
Горохів	Згеж	Польща, Лодзьке воєводство	2006	Договір про співпрацю
Іваничі	Грубешівський повіт	Польща, Люблінське воєводство	Немає даних про офіційну угоду	
	Бяроза	Білорусь, Брестська область	Немає даних про офіційну угоду	
Камінь-Каширський	Мєндзижеч Подляскі	Польща, Люблінське воєводство	Немає даних про офіційну угоду	
Ківерці	Томашів-Любельський	Польща, Люблінське воєводство	2006	Угода про співпрацю
	Гміна Пшигодзіце	Польща, Великопольське воєводство	2007, 2012	Угода про співпрацю
Цумань	Отинь	Польща, Любуське воєводство	31.08.2008 24.08.2014	Договір про співпрацю

Наукове видання

Павліха Наталія Володимирівна
Корнелюк Ольга Антонівна

**АКТИВІЗАЦІЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ**

Монографія

Друкується в авторській редакції